ΜΕΡΟΣ Ι

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Κεφάλαιο 2

Ο Ρόλος της Επιχειρηματικότητας και η Συμβολή της

Συγγραφέας:

Γεώργιος Κ. Μπήτρος, *Καθηγητής*

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

2.1 Εισαγωγή 26

2.2 Οι Ρόλοι της Επιχειρηματικότητας στην Οικονομία 27
2.2.1 Ο Επιχειρηματίας ως Συντονιστής 28
2.2.1.1 Συντονισμός στην επιχείρηση 28
2.2.1.2 Συντονισμός στην αγορά 31
2.2.1.3 Συντονισμός στην Οικονομία 33
2.2.2 Ο Επιχειρηματίας ως Καινοτόμος 34
2.2.2.1 Μέγεθος Επιχειρήσεως και Καινοτομικότητα 35
2.2.2.2 Μέγεθος Επιχειρήσεως και Διάχυση Καινοτομιών 37
2.2.3 Ο Επιχειρηματίας ως Απομιμητής 38
2.2.4 Ο Επιχειρηματίας ως Ανάδοχος Οικονομικών Κινδύνων 38
2.2.5 Ο Επιχειρηματίας ως Ηγέτης 40
2.2.6 Ο Επιχειρηματίας ως Φορέας Εγρήγορσης 41
2.2.7 Σύνοψη 42

2.3 Η Σημασία της Επιχειρηματικότητας στην Οικονομία 42
2.3.1 Επιχειρηματικότητα και Ανταγωνιστικότητα 42
2.3.2 Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Σταθερότητα 44
2.3.3 Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Ανάπτυξη 45

2.4 Συμπεράσματα 46

2.5 Οδηγός Βιβλιογραφίας 47

2.6 Κατάσταση Πινάκων 49

2.1 Εισαγωγή

Στην σύγχρονη οικονομία πρωταγωνιστές είναι οι πολίτες ως ιδιοκτήτες φυσικών και ανθρώπινων πόρων. Με την ιδιότητά τους αυτή αποδύονται σε δύο βασικές δραστηριότητες. Από τη μια μεριά διαθέτουν τους πόρους τους στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και από την άλλη, με τα εισοδήματα που αποκομίζουν από την συμμετοχή τους στην παραγωγή, αποκτούν τα υλικά μέσα με τα οποία ικανοποιούν τις καταναλωτικές και τις άλλες ανάγκες τους. Εδώ μας ενδιαφέρει και θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στην πλευρά της παραγωγής. Σ' αυτήν οι πολίτες επιτελούν επτά διακεκριμένες λειτουργίες:

Η πρώτη είναι η ***εκτελεστική***. Ο υδραυλικός ο οποίος επιδιορθώνει την βρύση στο σπίτι μας, ο έφορος ο οποίος εποπτεύει για λογαριασμό του δημοσίου το κατάστημα της εφορίας στην περιοχή μας, και ο λογιστής στον οποίο εμπιστευόμαστε την τήρηση των λογιστικών μας βιβλίων, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα πολιτών οι οποίοι ενεργούν κυρίως εκτελεστικά. Δηλαδή τους ανατίθεται μια εργασία και αναλαμβάνουν να την εκτελέσουν.

Η δεύτερη λειτουργία είναι η ***διαχειριστική***. Ο επικεφαλής του γραφείου παραλαβής πρώτων υλών και παραδόσεως ετοίμων προϊόντων μιας βιομηχανικής επιχειρήσεως, ο αρμόδιος ενός μεγάλου νοσοκομείου ο οποίος κατανέμει σε καθημερινή βάση τα χειρουργεία στους ασθενείς και στους χειρουργούς, και ο αστυφύλακας ο όποίος ρυθμίζει τις αποστολές των αυτοκινήτων της αμέσου δράσεως στις διάφορες κλήσεις, όλοι τους εργάζονται εκτελεστικά γιατί κατευθύνουν τα μέσα που έχουν τεθεί στην διάθεση τους προκειμένου να ικανοποιήσουν τη ζήτηση που εκδηλώνεται για τις υπηρεσίες τους. Αλλά η φύση της εργασίας τους είναι διαφορετική από εκείνη του υδραυλικού, του εφοριακού ή του λογιστή γιατί επιτρέπει και απαιτεί σημαντικό βαθμό αυτενέργειας ώστε να ενσωματώνουν έγκαιρα στις αποφάσεις τους τις νέες πληροφορίες που προκύπτουν από την λειτουργία των συστημάτων που διαχειρίζονται και να αποφεύγεται το κόστος των υστερήσεων. Γι' αυτό το λόγο λέμε ότι όλοι αυτοί ενεργούν κυρίως διαχειριστικά

Η τρίτη λειτουργία είναι η ***συντονιστική***. Σ' αυτή εμπίπτουν οι δραστηριότητες, για παράδειγμα, του κατασκευαστή ο οποίος χτίζει πολυκατοικίες σε συνοικίες με αυξημένη ζήτηση διαμερισμάτων, του διευθύνοντος συμβούλου ο οποίος λόγω μειώσεως της ζητήσεως διακόπτει τη δεύτερη βάρδια για να περιορίσει τα αποθέματα των προϊόντων που παράγονται, και των αγροτών οι οποίοι αλλάζουν καλλιέργειες για να επιτύχουν καλύτερους όρους διαθέσεως των προϊόντων τους. Αυτοί δρουν συντονιστικά γιατί γίνονται δέκτες των ανισορροπιών στις αγορές που δραστηριοποιούνται και με τις επιλογές τους ενεργούν ώστε να τις επαναφέρουν στην κατεύθυνση της ισορροπίας.

Η τέταρτη λειτουργία είναι η ***ανάληψη οικονομικών κινδύνων***. Αυτή σχετίζεται με οικονομικές αποφάσεις το αποτέλεσμα των οποίων είναι αβέβαιο, καθότι εξαρτάται από τις μεταβολές πολλών μεταβλητών με άγνωστη διακύμανση, οπότε προκύπτουν κίνδυνοι οι οποίοι δεν μπορούν να υπολογιστούν ώστε να συμπεριληφθούν εκ των προτέρων στο κόστος. Τέτοιες αποφάσεις είναι για παράδειγμα η διάνοιξη μιας γεωτρήσεως για την ανεύρεση πετρελαίου, η παραγωγή μιας κινηματογραφικής ταινίας της οποίας η επιτυχία εξαρτάται από τις καλλιτεχνικές προτιμήσεις του κοινού, και η κατασκευή ενός εργοστασίου του οποίου η χρήσιμη ζωή εκτείνεται στο βάθος του χρόνου.

Η πέμπτη λειτουργία αναφέρεται στην ανακάλυψη, στην εισαγωγή και στην καθιέρωση νέων προϊόντων και υπηρεσιών, νέων χρήσεων υπαρχόντων προϊόντων και υπηρεσιών, νέων μεθόδων παραγωγής, κ.ο.κ. Μέσω αυτής τα «παλαιά» προϊόντα και οι μέθοδοι

παραγωγής αντικαθίστανται από «καινούργια», με αποτέλεσμα να ικανοποιούνται καλύτερα οι ανάγκες των πολιτών και να αυξάνεται εν γένει η υλική τους ευημερία. Γι' αυτό την λειτουργία αυτή την αποκαλούμε ***καινοτομική***.

Η έκτη λειτουργία είναι η ***απομίμηση***. Αυτή αρχίζει από την στιγμή που εμφανίζεται ένα καινούργιο προϊόν και αποσκοπεί στην προσφορά καλών υποκατάστατων με στόχο τη συμμετοχή στα μονοπωλιακά κέρδη που πραγματοποιούνται μέσω των καινοτομιών. Τέλος, η έβδομη λειτουργία είναι η *εγρήγορση* με την έννοια της ενεργού αναζητήσεως από τους πολίτες ευκαιριών επικερδούς χρησιμοποιήσεως των φυσικών και των ανθρώπινων πόρων που κατέχουν.

Οι ανωτέρω λειτουργίες επιτελούνται από τους πολίτες παράλληλα ή μεμονωμένα. Ο λογιστής για παράδειγμα μπορεί να ασκεί παράλληλα και κάποια άλλη ή άλλες από τις λειτουργίες που αναφέρθηκαν. Μπορεί να βρίσκεται σε ***εγρήγορση*** για την επισήμανση αποδοτικότερων ευκαιριών ασκήσεως του επαγγέλματός του. Μπορεί να συμμετέχει στην ***ανάληψη οικονομικών κινδύνων*** μέσω της διαθέσεως των αποταμιεύσεών του για την απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας. Και ακόμη μπορεί στο γκαράζ της κατοικίας του να πειραματίζεται για την *ανακάλυψη* κενών στο ισχύον Εθνικό Λογιστικό Σύστημα. Επομένως, αν κάποια ή κάποιες απ' αυτές τις λειτουργίες χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία και την επιχειρηματικότητα, το ερώτημα που τίθεται είναι πότε ο λογιστής σταματάει να είναι λογιστής και γίνεται επιχειρηματίας; Η διαχωριστική γραμμή βρίσκεται στο κατά πόσο οι λειτουργίες που χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία και την επιχειρηματικότητα ασκούνται συστηματικά ή ευκαιριακά. Γι' αυτό, ενόσω ο λογιστής ενεργεί συστηματικά ως λογιστής, καμία από τις άλλες λειτουργίες δεν του προσδίδουν την ιδιότητα του επιχειρηματία γιατί τις επιτελεί ευκαιριακά και σε κάθε περίπτωση όχι βιοποριστικά. Αν δεχθούμε λοιπόν ως κριτήριο ότι για να είναι κάποιος επιχειρηματίας πρέπει να ασκεί κατά κανόνα και κατ' επάγγελμα επιχειρηματικότητα, το πρόβλημα που προκύπτει είναι να προσδιορίσουμε ποιες από τις ανωτέρω λειτουργίες εμπίπτουν σ' αυτήν την σύνθετη δραστηριότητα.

Δυστυχώς η βιβλιογραφία δεν είναι ξεκάθαρη επί του θέματος. Ο λόγος είναι ότι, ενώ για ορισμένους συγγραφείς επιχειρηματίας είναι όποιος εκτελεί συστηματικά κάποια η κάποιες από τις λειτουργίες που αναφέρθηκαν, για άλλους συγγραφείς ο επιχειρηματίας εκτελεί κάποια άλλη η άλλες λειτουργίες. Ως εκ τούτου, προκειμένου να ανιχνεύσουμε τους ρόλους της επιχειρηματικότητας, στην δεύτερη ενότητα αμέσως πιο κάτω γίνεται μια σύντομη ανασκόπηση των βασικών θεωριών που έχουν προταθεί για να εξηγήσουν την επιχειρηματικότητα. Εν συνεχεία, στην τρίτη ενότητα εξετάζεται η συμβολή της επιχειρηματικότητας στην οικονομία. Και, τέλος, στην τέταρτη ενότητα συνοψίζονται τα συμπεράσματα.

2.2 Οι Ρόλοι της Επιχειρηματικότητας στην Οικονομία

Πριν προχωρήσουμε είναι σκόπιμο να κάνουμε μια οριοθέτηση. Οι πολίτες οι οποίοι ασκούν κατά κανόνα *εκτελεστικές* αρμοδιότητες ανήκουν σε καλά προσδιορισμένες επαγγελματικές τάξεις.

Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι επαγγελματίες όπως π.χ. οι οδηγοί ταξί, οι συμβολαιογράφοι, και οι οδοντίατροι δεν είναι επιχειρηματίες.[1] Επομένως, σκεπτόμενοι αφαιρετικά, θα έπρεπε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι επιχειρηματίες είναι όποιοι εκτελούν μια ή περισσότερες από τις υπόλοιπες λειτουργίες. Αλλά το συμπέρασμα αυτό θα ήταν εσφαλμένο. Ο λόγος είναι ότι, σύμφωνα με τον ορισμό του Baumol (1968),[2] εκτός από τους διαχειριστές οι οποίοι δρουν κυρίως εκτελεστικά, υπάρχουν και διαχειριστές με όλα τα χαρακτηριστικά που ο ίδιος αποδίδει στους επιχειρηματίες. Δηλαδή, συλλαμβάνουν καινούργιες ιδέες και τις βάζουν σε εφαρμογή. Παρεμβαίνουν ώστε η καθημερινότητα να μην μετατρέπεται σε πνευματική οκνηρία και εφησυχασμό. Εμπνέουν και κινητοποιούν στελέχη και εργαζομένους προς ένα κοινό σκοπό. Γενικά προσφέρουν «ηγεσία». Ως εκ τούτου, για τους λόγους που θα γίνουν προφανείς πιο κάτω, επιβάλλεται να διακρίνουμε περαιτέρω μεταξύ της *διαχειριστικής* λειτουργίας ως κυρίως *εκτελεστικής* και της *διαχειριστικής* λειτουργίας ως προσφοράς *ηγεσίας*.

Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, μπορούμε τώρα να στραφούμε στην ανασκόπηση των απόψεων που έχουν διατυπωθεί για τους ρόλους των επιχειρηματιών και της επιχειρηματικότητας στη σύγχρονη οικονομία.

2.2.1 Ο Επιχειρηματίας ως Συντονιστής

Ανεξάρτητα αν έχουμε στο μυαλό μας μια μικρή επιχείρηση, όπως είναι π.χ. το κουρείο στην γειτονιά μας, η μια μεγάλη πολυεθνική επιχείρηση όπως είναι π.χ. η γερμανική Siemens, το πρόβλημα που τίθεται για την διοίκησή τους από την ανάγκη για οικονομική επιβίωση κάτω από ανταγωνιστικές συνθήκες είναι το ίδιο.

Σε αμφότερες η διοίκηση, δηλαδή ο επιχειρηματίας, συντονίζει τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εντός της επιχειρήσεως με τις συνθήκες που διαμορφώνει ο ανταγωνισμός στην αγορά με στόχο την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος. Γι' αυτό, η βιβλιογραφία η οποία θεωρεί τον επιχειρηματία ως συντονιστή αναπτύχθηκε σε δύο κατευθύνσεις. Πρώτον, στην κατεύθυνση του επιχειρηματία ως συντονιστή των εσωτερικών λειτουργιών της επιχειρήσεως, και, δεύτερον, στην κατεύθυνση του επιχειρηματία ως συντονιστή στις αγορές. Τι ρόλο παίζει ο επιχειρηματίας στην μία και στην άλλη περίπτωση αποτελεί το αντικείμενο της αναλύσεως που ακολουθεί.

2.2.1.1 *Συντονισμός στην επιχείρηση*

Πολλοί σημαίνοντες οικονομολόγοι, όπως οι Say, Mill, Walras, Marshall και άλλοι, έχουν προτείνει ότι ο βασικός ρόλος το επιχειρηματία είναι να συντονίζει τους συντελεστές της παραγωγής με τον αποτελεσματικότερο τρόπο. Αυτό προϋποθέτει ότι ο επιχειρηματίας γνωρίζει τις τιμές των εισροών και των εκροών οι οποίες τον αφορούν, έχει εποπτεία της

---

[1] Βεβαίως κάθε φορά που οι εν λόγω επαγγελματίες είναι παράλληλα ιδιοκτήτες ταξί, συμβολαιογραφείου, η οδοντιατρείου, τότε καθίστανται επιχειρηματίες.

[2] Σύμφωνα με τον Baumol (1968, σελ. 64-65) διαχειριστής (manager) είναι ένα άτομο το οποίο εποπτεύει την αποτελεσματική εκτέλεση μιας επαναλαμβανόμενης διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, στην αρμοδιότητά του περιλαμβάνονται: α) ο συντονισμός για τον κατάλληλο συνδυασμό των εισροών στο πλαίσιο της διαθέσιμης τεχνολογίας παραγωγής ώστε να εξασφαλίζεται η συνεχής ροή των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, β) η φροντίδα να μην σπαταλούνται οι εισροές, γ) η ευθύνη για την τήρηση των συμβατικών υποχρεώσεων της επιχειρήσεως προς τους πελάτες της, και δ) η λήψη αποφάσεων για την τιμολόγηση των προϊόντων, τη διαφήμιση, και γενικά θέματα που αφορούν την τρέχουσα λειτουργία της επιχειρήσεως.

τεχνολογίας της παραγωγικής διαδικασίας, είναι ικανός να κάνει τους αναγκαίους υπολογισμούς, διαθέτει τους μηχανισμούς να συλλέγει και να επεξεργάζεται πληροφορίες για να παρακολουθεί την πορεία της υλοποιήσεως των αποφάσεων που λαμβάνει, και, τέλος, διακρίνεται από διάθεση να μαθαίνει από τα λάθη του και να προσαρμόζεται. Στην μονοπρόσωπη επιχείρηση όλες αυτές οι ικανότητες συγκεντρώνονται σε ένα άτομο το οποίο συνήθως είναι και ο ιδιοκτήτης. Γι' αυτό ο επιχειρηματίας σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν χρειάζεται να είναι ιδιαίτερα οργανωτικός. Αλλά καθώς αυξάνεται η κλίμακα και το εύρος των δραστηριοτήτων της επιχειρήσεως η ανάγκη για *οργάνωση* γίνεται όλο και πιο έντονη. Ως εκ τούτου, επί πλέον των ανωτέρω χαρακτηριστικών, για τον αποτελεσματικό συντονισμό πολυπρόσωπων επιχειρήσεων η διοίκηση, δηλαδή ο επιχειρηματίας, πρέπει να διαθέτει και οργανωτικές ικανότητες.

Πώς η κλίμακα και το εύρος των δραστηριοτήτων της επιχειρήσεως δημιουργούν την ανάγκη για οργάνωση και τι συνεπάγεται η τελευταία για την επιχειρηματικότητα αποτελούν θέματα τα οποία μπορούν να διευκρινιστούν εύκολα με ένα παράδειγμα. Προς τούτο, ας θεωρήσουμε ότι η τεχνολογία παραγωγής μιας επιχειρήσεως χαρακτηρίζεται από το ακόλουθο σύστημα εξισώσεων:

$$\begin{aligned} Q_1 &= f_1(K_1) \\ Q_2 &= f_2(K_2; Q_1), \end{aligned} \qquad \textbf{(1)}$$

όπου Q_1 και Q_2 είναι τα παραγόμενα προϊόντα και K_1 και K_2 είναι εισροές κεφαλαίου οι οποίες διατίθενται στις αντίστοιχες εγκαταστάσεις ή γραμμές παραγωγής. Από το Σχεδιάγραμμα 1 πιο κάτω μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η τεχνολογία της παραγωγής χαρακτηρίζεται από τρεις ιδιότητες.

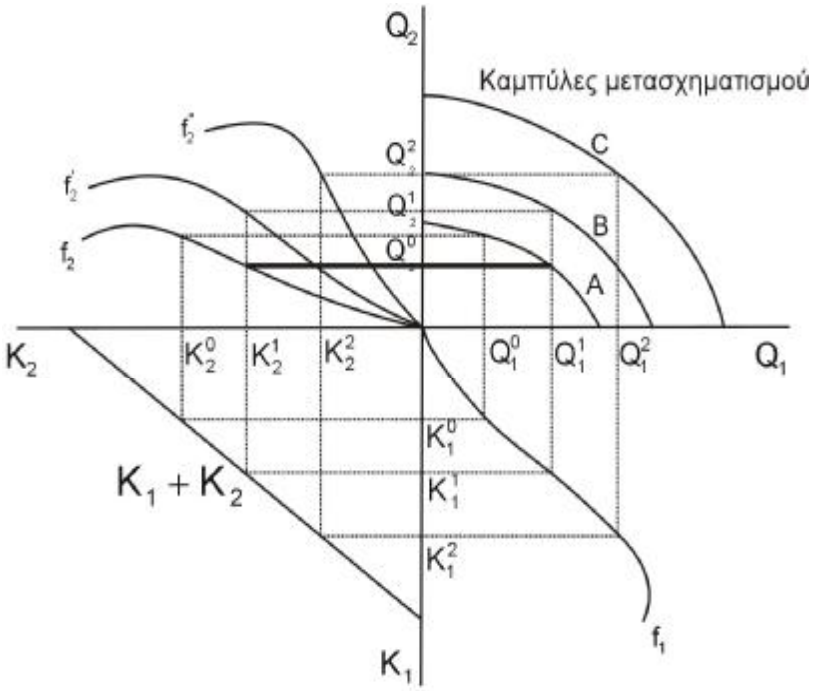

Σχεδιάγραμμα 1

Πρώτον, οι παραγωγικές διαδικασίες χαρακτηρίζονται από αποδόσεις κλίμακας (economies of scale) οι οποίες μεταβάλλονται ανάλογα με την παραγόμενη ποσότητα. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά παρατηρούνται αύξουσες αποδόσεις κλίμακας, στην συνέχεια οι αποδόσεις κλίμακας μειώνονται, και, τέλος, εάν η παραγόμενη ποσότητα επεκταθεί πέραν ενός συγκεκριμένου επιπέδου, οι αποδόσεις κλίμακας γίνονται αρνητικές.

Δεύτερον, αν οι τιμές των δύο προϊόντων αλλάξουν και η ποσότητα του Q_1 αυξηθεί από Q_1^0 σε Q_1^1, οι πόροι που πρέπει να διατεθούν στην παραγωγή του αυξάνονται από K_1^0 σε K_1^1. Συνεπώς, με την συνολική ποσότητα των διαθέσιμων πόρων σταθερή, η επιχείρηση στην προσπάθειά της να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της από την παραγωγή του νέου συνδυασμού των δύο προϊόντων θα πρέπει να μειώσει την παραγωγή του προϊόντος Q_2 στο επίπεδο που φαίνεται από την τονισμένη γραμμή ώστε να ελευθερωθούν $K_2^0 - K_2^1$ πόροι οι οποίοι απαιτούνται για την αύξηση της παραγωγής του προϊόντος Q_1. Αλλά επειδή η αύξηση της παραγωγής του Q_1 επιδρά θετικά επί της παραγωγής του Q_2, η συνάρτηση παραγωγής f_2 μετατίθεται στη θέση f_2', με αποτέλεσμα η καμπύλη μετασχηματισμού να μετατοπίζεται προς τα έξω στη θέση Β. Τι υπονοούν αυτές οι μεταβολές είναι ότι το μοναδιαίο κόστος της ενιαίας παραγωγής των προϊόντων Q_1 και Q_2 είναι μικρότερο από το κόστος της παραγωγής τους ξεχωριστά. Αυτή η ανάλυση θεμελιώνει την απόδειξη ότι η παραγωγική διαδικασία χαρακτηρίζεται από οικονομίες εύρους (economies of scope), η εκμετάλλευση των οποίων απαιτεί κατάλληλους χειρισμούς εκ μέρους της διοικήσεως, δηλαδή του επιχειρηματία.

Τρίτον, τέλος, διαπιστώνουμε ότι για να πραγματοποιηθούν οι οικονομίες κλίμακας και εύρους ο ρόλος της διοικήσεως γίνεται πιο σύνθετος. Για να καταλάβουμε τους λόγους από τους οποίους πηγάζει αυτή η διαπίστωση αρκεί να υποθέσουμε ότι οι εγκαταστάσεις παραγωγής των δύο προϊόντων βρίσκονται μερικές χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά η μια από την άλλη. Τότε, πολύ πιθανά, τα τμήματα προσλήψεως προσωπικού, αγοράς πρώτων υλών, πωλήσεως των προϊόντων, έρευνας των αγορών, κ.λπ. θα διασπαρθούν γεωγραφικά και λειτουργικά.

Έτσι, αναγκαστικά, η διοίκηση θα πρέπει να αναπτύξει δεξιότητες και συστήματα υποστηρίξεως προκειμένου να παρακολουθεί και να συντονίζει τις δραστηριότητες πολλών κέντρων αποφάσεων τα οποία είναι ενδεχόμενο να έχουν την τάση να λειτουργούν ανεξάρτητα. Θα μπορούσε ένας παραδοσιακός επιχειρηματίας να επιτελέσει όλα αυτά τα καθήκοντα; Σίγουρα θα τα έβρισκε σκούρα καθώς η επιχείρηση θα μεγάλωνε και θα αποκτούσε γεωγραφική και λειτουργική πολυπλοκότητα. Γι' αυτό η εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακας και εύρους που υπάρχουν στις σύγχρονες πολυπροϊοντικές τεχνολογίες (multi-product technologies) προϋποθέτει την ικανοποίηση μιας θεμελιώδους προτάσεως. Αυτή είναι ότι η διοίκηση πρέπει να ανατίθεται σε άτομα με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες να αναπτύξουν τις αναγκαίες οργανωτικές δομές.

Ενόψει της απλότητας του υποδείγματος από το οποίο οδηγηθήκαμε σ' αυτήν την πρόταση, κάποιος θα μπορούσε να συμπεράνει ότι αδυνατεί να φωτίσει την πολύπλοκη πορεία που ακολούθησε η ανάπτυξη των μεγάλων επιχειρήσεων. Το συμπέρασμα αυτό θα ήταν αβάσιμο. Ένας λόγος που δικαιολογεί αυτήν την άποψη εκπορεύεται από τα αποτελέσματα των εμπειρικών μελετών σύμφωνα με τα οποία υπάρχουν μεν οικονομίες κλίμακας σε επίπεδο εγκαταστάσεως, αλλά όχι σε επίπεδο επιχειρήσεως. Όμως αυτό ακριβώς θα περιμέναμε να συμβαίνει αν η οργανωτική δομή της επιχειρήσεως υστερεί, με συνέπεια τα διοικητικά έξοδα ανά μονάδα προϊόντος να είναι ιδιαίτερα διογκωμένα. Συνεπώς από τις εκτιμήσεις των οικονομιών κλίμακας και εύρους σε διάφορα επίπεδα

επιβεβαιώνεται ότι η ανάπτυξη αποτελεσματικών οργανωτικών δομών συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για να μετατρέψει μια επιχείρηση σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα τις οικονομίες που υπάρχουν στις πολυπροϊοντικές τεχνολογίες.

Ένας άλλος λόγος πηγάζει από την ογκώδη βιβλιογραφία η οποία αναφέρεται στην ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού. Σχετικά γνωρίζουμε ότι οι γιγαντιαίες επιχειρήσεις αναπτύχθηκαν με επιτυχία στις διεθνείς αγορές χάρις στην ικανότητά τους να εκμεταλλευτούν τις οικονομίες κλίμακας και εύρους. Πώς τα κατάφεραν; Για μια απάντηση δεν χρειάζεται να κοιτάξουμε παραπέρα από την μνημειώδη εργασία του Chandler (1990). Αυτό που βρίσκει είναι ότι η ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, στην Μεγάλη Βρετανία, και στην Γερμανία από το 1870 στο 1970 θα μπορούσε να αποδοθεί μόνο σε δύο παράγοντες. Πρώτον, στο χωρισμό της ιδιοκτησίας από τον έλεγχο των επιχειρήσεων, ο οποίος έκανε δυνατή τη συγκέντρωση τεράστιων ποσοτήτων κεφαλαίου κάτω από ενιαία διοίκηση, και, δεύτερον, την ανάπτυξη οργανωτικών ικανοτήτων.

Τέλος, ακόμη μια επιβεβαίωση της προτάσεως προέρχεται από τις εξελίξεις στα μέτωπα της μειώσεως του μεγέθους των επιχειρήσεων (downsizing), της αποεπένδυσης (divestiture), της υπεργολαβίας (outsourcing), κ.λπ. Προφανώς, εάν στην λειτουργία των επιχειρήσεων εμφιλοχωρήσουν αντιοικονομίες κλίμακας, εύρους, και οργανώσεως, αυτό που θα περιμέναμε είναι η διοίκηση να πάρει μέτρα στην κατεύθυνση των πιο πάνω πολιτικών. Αλλά αυτό είναι ακριβώς που συμβαίνει τα τελευταία χρόνια σε πολλές μεγάλες επιχειρήσεις καθώς προσπαθούν να επικεντρωθούν στις δραστηριότητες που μπορούν να εκτελέσουν καλύτερα για να ελέγξουν τις δαπάνες τους, να εξυγιάνουν τους ισολογισμούς τους, και να βελτιώσουν την κερδοφορία τους.

Συμπερασματικά, η εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακας και εύρους που ενυπάρχουν εγγενώς στις πολυπροϊοντικές τεχνολογίες προϋποθέτει: α) την ανάθεση του ελέγχου των επιχειρήσεων σε κατάλληλα εκπαιδευμένα επαγγελματικά στελέχη, και β) την ανάπτυξη οργανωτικών δομών ικανών να συντονίζουν και να συνδέουν αποτελεσματικά οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες είναι ευρύτατα διασκορπισμένες γεωγραφικά και λειτουργικά. Στις αναπτυγμένες οικονομίες αμφότερες αυτές οι προϋποθέσεις επιτεύχθηκαν με θεαματική επιτυχία, με αποτέλεσμα η υλική τους ευημερία να φθάσει σε απαράμιλλα επίπεδα. Αλλά στην διαδικασία της μεταπτώσεως από την μικρή στην μεγάλη επιχείρηση ο ρόλος του παραδοσιακού επιχειρηματία περιορίστηκε στις μικρές επιχειρήσεις.

2.2.1.2 *Συντονισμός στην αγορά*

Έστω ότι μια αγορά είναι διαρθρωμένη κατά το γνωστό μας πρότυπο του πλήρους ανταγωνισμού. Σύμφωνα με την νεοκλασική ανάλυση, στην μακροχρόνια ισορροπία η κατάσταση θα διαμορφωθεί όπως δείχνουν τα σημεία E_1 και A στο Σχεδιάγραμμα 2 πιο κάτω. Με άλλα λόγια, οι επιχειρήσεις και η αγορά θα βρίσκονται σε ισορροπία στην τιμή P_1. Εν συνεχεία, ας υποθέσουμε ότι για κάποιο λόγο η ζήτηση αυξάνεται με αποτέλεσμα η καμπύλη ζητήσεως να μετατεθεί από την θέση D_1D_1' στη θέση D_2D_2'.

Αυτή η εξέλιξη θα γίνει αντιληπτή από τις επιχειρήσεις γιατί η τιμή στην αγορά θα αρχίσει να αυξάνεται. Για κάποιο χρονικό διάστημα οι επιχειρήσεις θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από την βελτίωση της τιμής λαμβάνοντας εύκολα αναστρέψιμα μέτρα

προκειμένου να αυξήσουν την προσφορά του προϊόντος ή της υπηρεσίας περί της οποίας πρόκειται.

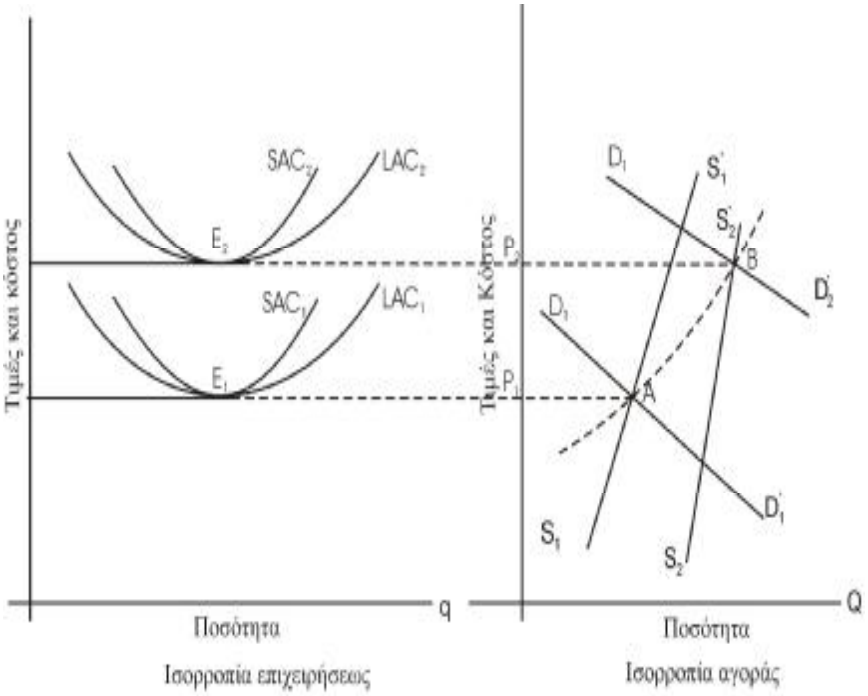

Σχεδιάγραμμα 2

Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου ούτε οι επιχειρήσεις στην αγορά ούτε άλλες επιχειρήσεις εκτός αυτής θα κάνουν κάποια κίνηση για να αυξήσουν την διαθέσιμη παραγωγική ικανότητα, αφού η μονιμότητα της αυξήσεως της ζητήσεως θα είναι μάλλον αβέβαιη. Αλλά καθώς με την πάροδο του χρόνου η αβεβαιότητα που περιβάλλει την αύξηση της ζητήσεως μειώνεται, η έλξη των επιπλέον κερδών που μπορούν να πραγματοποιηθούν θα παρακινήσει νέες επιχειρήσεις να εισέλθουν και τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις να επεκταθούν, με αποτέλεσμα η νέα μακροχρόνια ισορροπία σε μια αγορά αυξανόμενου κόστους να διαμορφωθεί στα σημεία E_2 και Β.

Από την τελευταία πρόταση εξυπακούεται ότι, για να είναι επαρκής η εξήγηση της διαδικασίας προσαρμογής στην νέα ισορροπία, το υπόδειγμα στο Σχεδιάγραμμα 2 πρέπει να μπορεί να προβλέψει ενδογενώς την πορεία που θα ακολουθήσει η αύξηση της προσφοράς από το σημείο Α στο Β. Ειδικότερα, θα πρέπει να μπορεί να προβλέψει: α) πόσο θα επεκταθούν οι επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται ήδη στην αγορά, β) πόσες νέες επιχειρήσεις θα εισέλθουν, και γ) με ποιο ρυθμό θα συγκλίνουν οι μεταβολές στην νέα ισορροπία.[1] Στα

[1] Οι Baumol (1968,1988), Barreto (1989) και άλλοι έχουν επισημάνει, και οι Eliasson and Henrekson (2003) επιβεβαίωσαν πρόσφατα, ότι το υπόδειγμα του πλήρους ανταγωνισμού δεν αφήνει περιθώρια για την ενεργό παρουσία επιχειρηματία και επιχειρηματικότητας. Αυτή η διαπίστωση σημαίνει ότι η μακροχρόνια ισορροπία στο εν λόγω υπόδειγμα επιβάλλεται εξωγενώς. Όμως, όπως έδειξαν οι μελέτες των Nadiri and Rosen (1974), Eliasson (1984), και άλλων, το πιο ενδιαφέρον ερώτημα αφορά την εξήγηση της μεταβάσεως από την μια μακροχρόνια ισορροπία στην άλλη. Αυτή σίγουρα προϋποθέτει την ύπαρξη κάποιου μηχανισμού αντιμετωπίσεως των ανισορροπιών που προκύπτουν. Προφανώς ο εν λόγω μηχανισμός είναι συνδεδεμένος με τον επιχειρηματία και την επιχειρηματικότητα. Αλλά η εισαγωγή του επιχειρηματία ως ενδογενούς παράγοντος στην αντιμετώπιση των ανισορροπιών εξακολουθεί να παραμένει ζητούμενο.

ζητήματα αυτά οι θεωρητικοί της νεοκλασικής σχολής έχουν επεξεργαστεί μια γενική και μερικές επί μέρους προσεγγίσεις. Η γενική προσέγγιση συνίσταται στην εισαγωγή μιας αγοράς στην οποία η επιχειρηματικότητα ζητείται και προσφέρεται όπως και οι άλλες εισροές. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τους Stonier and Hague (1953), Vickrey (1964) και άλλους νεότερους συγγραφείς, στην αγορά αυτή η καμπύλη της ζητήσεως αντιπροσωπεύει την αξία της οριακής παραγωγικότητας της επιχειρηματικότητας, ενώ η προσφορά προσδιορίζεται από τους παράγοντες οι οποίοι κατά τον Schultz (1975) διαμορφώνουν την «αξία της ικανότητας ανακατανομής των πόρων και της αντιμετωπίσεως των ανισορροπιών». Τέλος, όσον αφορά τις επιμέρους προσεγγίσεις, αυτές παρουσιάζονται σε μια συνεχώς διογκούμενη βιβλιογραφία στην κατεύθυνση της νέας μικροοικονομικής θεωρίας που χάραξαν ο Phelps (1970) και οι συνεργάτες του.

Με την ανάλυση που παρουσιάστηκε πιο πάνω συμφωνεί η μεγάλη πλειοψηφία των θεωρητικών οικονομολόγων, περιλαμβανομένων και των νέο-αυστριακών οι οποίοι συμμερίζονται τις απόψεις που έχει διατυπώσει ο Kirzner (1992, σελ. 6-7). Εξαίρεση αποτελούν μόνο όσοι ασπάζονται την κριτική του Loasby (1982, σελ.122, και επίσης 1989, σελ. 161) ο οποίος διατείνεται ότι δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός στην αγορά που να βεβαιώνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι επιχειρήσεις αντιλαμβάνονται τις ανισορροπίες δεν θα οδηγήσει σε λανθασμένες αποφάσεις, δηλαδή αποφάσεις οι οποίες να μεγεθύνουν τις ανισορροπίες. Χωρίς αμφιβολία σε περιόδους κερδοσκοπικών κρίσεων (speculative bubbles) αυτή η κριτική κερδίζει αξιοπιστία. Αλλά από αρκετά ιστορικά περιστατικά γνωρίζουμε ότι η επιπόλαιη αισιοδοξία (exuberant optimism) δεν διαρκεί για πολύ και ότι, ανεξάρτητα από τις οικονομικές αναστατώσεις που προκαλούνται, οι «κερδοσκοπικές φούσκες» διαρρηγνύονται και η αγορά επιστρέφει στα κανονικά της επίπεδα. Συνεπώς, με εξαίρεση τα βραχυχρόνια περιστατικά όπου επικρατεί η ψυχολογία της αγέλης, οι αποφάσεις τόσο των παραδοσιακών όσο και των διαχειριστών επιχειρηματιών ενεργούν εξισορροπητικά.

2.2.1.3 *Συντονισμός στην Οικονομία*

Η οργάνωση της οικονομίας κατά σύστημα των αγορών αποτελεί την καλύτερη από όλες τις γνωστές μορφές για τρεις λόγους.

- Πρώτον, γιατί εξασφαλίζει τη διατήρηση των ατομικών ελευθεριών και της δημοκρατίας.
- Δεύτερον, γιατί οδηγεί στην πλέον αποδοτική χρήση των παραγωγικών πόρων, αφού τα αγαθά και οι υπηρεσίες παράγονται και διανέμονται στις ποσότητες που ζητούνται με το μικρότερο εφικτό κόστος.
- Τρίτον, γιατί προάγει την τεχνολογική γνώση, με συνέπεια να διευρύνεται η διαθέσιμη ποσότητα των παραγωγικών μέσων, και επομένως η δυνατότητα αυξήσεως της υλικής ευημερίας.

Το κλειδί για την επιτυχία αυτών των αποτελεσμάτων βρίσκεται στο απαράμιλλο ρυθμιστικό ρόλο που παίζει ο μηχανισμός των τιμών σε συνδυασμό με την έμφυτη κλίση των ατόμων να επιδιώκουν την ικανοποίηση του ιδιωτικού τους συμφέροντος.

Πιο συγκεκριμένα, σε όσες αγορές η ζήτηση υπερβαίνει την προσφορά οι τιμές διαμορφώνονται σε υψηλότερο επίπεδο απ' αυτό που δικαιολογούν οι επικρατούσες συνθήκες παραγωγής και δημιουργούν ευκαιρίες για κέρδη. Αυτές παρακινούν τους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες που τις επισημαίνουν να αναλάβουν τις απαραίτητες πρωτοβουλίες και με τις ενέργειές τους προσαρμόζουν την προσφορά στην αυξημένη

ζήτηση, μεταφέροντας τους αναγκαίους παραγωγικούς πόρους από τις λιγότερο αποδοτικές χρήσεις.

Αντίθετα, σε εκείνες τις αγορές στις οποίες παρουσιάζεται υπερβάλλουσα προσφορά, οι τιμές πέφτουν σε επίπεδο χαμηλότερο απ' αυτό που δικαιολογούν οι επικρατούσες συνθήκες παραγωγής και με τις ζημιές που προκαλούν αναγκάζουν τους επηρεαζόμενους να περιστείλουν την προσφερόμενη ποσότητα, μεταφέροντας παραγωγικούς πόρους σε άλλες επικερδέστερες χρήσεις. Πληροφορώντας έτσι τους επιχειρηματίες προς τα πού κινείται η ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με την προσφορά, οι τιμές παρακινούν τους επιχειρηματίες να ανακατανέμουν αέναα τους διαθέσιμους ανθρώπινους και φυσικούς πόρους προς τις πλέον αποδοτικές τους χρήσεις, επιτυγχάνοντας την εξάλειψη της υπερβάλλουσας ζητήσεως και προσφοράς στην οικονομία.

Στην διαδικασία αυτή δεν έχει σημασία αν επιτυγχάνεται γενική ισορροπία στο σημείο της μέγιστης αποδοτικότητας, αλλά πόσο κοντά βοηθάει την οικονομία να φθάσει ο μηχανισμός των τιμών.

Εν κατακλείδι, όπως έχει υποστηρίξει ο Hayek (1946), οι τιμές αποκαλύπτουν την διασκορπισμένη γνώση σχετικά με τις ανισορροπίες στις επί μέρους αγορές και δημιουργούν ισχυρά κίνητρα στους επιχειρηματίες για την διόρθωσή τους προς την σωστή κατεύθυνση. Γι' αυτό, η έμφαση δεν είναι πλέον στο πόσο βοηθούν να επιτευχθεί ισορροπία στο σημείο της μέγιστης αποδοτικότητας, αλλά στο πόσο αποτελεσματικά βοηθούν στη διόρθωση των ανισορροπιών που ανακύπτουν.

2.2.2 Ο Επιχειρηματίας ως Καινοτόμος

Στην ανάλυση που προηγήθηκε ο επιχειρηματίας αντιλαμβάνεται τις ανισορροπίες που αναπτύσσονται στις αγορές υπό μορφή ευκαιριών για την πραγματοποίηση κερδών και ενεργεί ώστε να τις εκμεταλλευτεί. Ο επιχειρηματίας όμως μπορεί επίσης με την δραστηριότητά του να δημιουργεί ανισορροπίες.[1] Αυτό συμβαίνει οσάκις π.χ. εισάγει μια καινοτομία η οποίας συνοδεύεται συνήθως από ένα στοιχείο εκπλήξεως για τους άλλους παράγοντες της αγοράς. Για να δούμε τι ακριβώς λαμβάνει χώρα, έστω το Σχεδιάγραμμα 3 πιο κάτω. Σ' αυτό αποτυπώνεται η ακολουθία των εξελίξεων στην αγορά ενός υποκατάστατου αγαθού q_1 και ενός συμπληρωματικού αγαθού q_2.

Με την εισαγωγή της καινοτομίας οι δυνητικοί χρήστες θα αρχίσουν να πειραματίζονται. Για κάποιο χρονικό διάστημα οι παραγωγοί του q_1 θα ανακαλύψουν ότι οι πωλήσεις τους συρρικνώνονται, ενώ οι παραγωγοί του q_2 θα εκπλαγούν ευχάριστα από την βελτίωση στη ζήτηση του προϊόντός τους. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, κάτω από την άγνοια σχετικά με την υποδοχή της καινοτομίας από το αγοραστικό κοινό, αμφότεροι οι παραγωγοί του q_1 και του q_2 θα παραμείνουν επιφυλακτικοί. Αλλά αφού επικρατήσει η καινοτομία στην αγορά, οι παραγωγοί του q_1 θα αρχίσουν να αντιστέκονται στην απώλεια μεριδίου με την μείωση της τιμής του $p^0_{q_1}$ σε $p^1_{q_1}$, ενώ οι παραγωγοί του q_2 θα αντιδράσουν αυξάνοντας τις τιμές από $p^0_{q_2}$ σε $p^1_{q_2}$.

[1] Εισάγοντας καινοτομίες οι «καινοτόμοι» επιχειρηματίες προκαλούν ανισορροπίες τις οποίες λόγω των αναπτυξιακών τους συνεπειών ο Schumpeter (1950, σελ.83) απεκάλεσε δημιουργική καταστροφή.

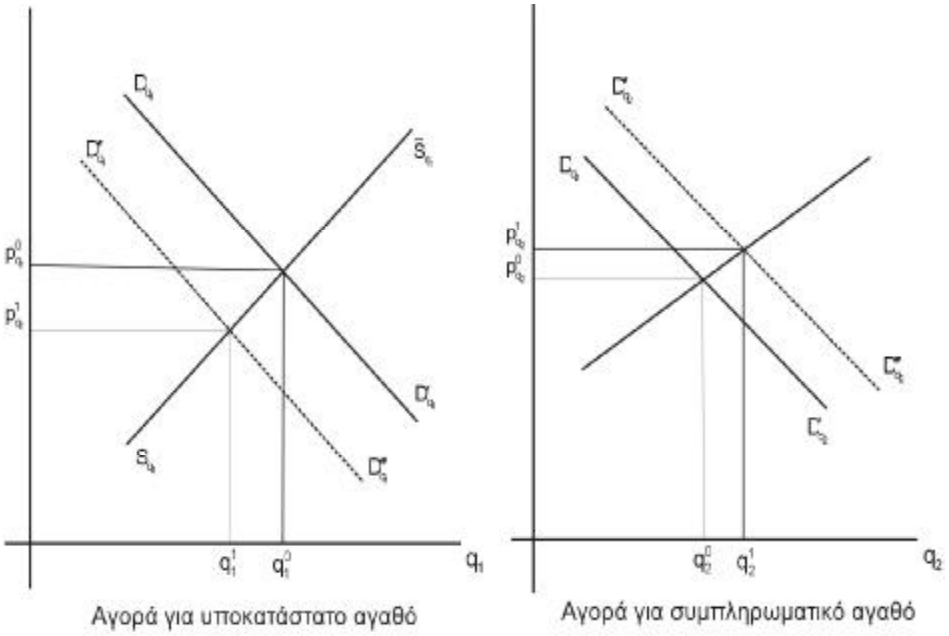

Σχεδιάγραμμα 3

Τελικά, εάν η καινοτομία αποδειχθεί εμπορικά επιτυχημένη, πραγματοποιώντας πωλήσεις π.χ. q^0, κάτι το οποίο είναι μάλλον απίθανο στην μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων, τότε θα επικρατήσει μια καινούργια ισορροπία στην οποία οι πωλήσεις των δύο προϊόντων θα διαμορφωθούν όπως φαίνεται από τα σημεία q_1^1 και q_2^1 στο Σχεδιάγραμμα 3.

Η πιο πάνω ανάλυση οδηγεί σε δύο κρίσιμες σχέσεις. Η πρώτη είναι αυτή που συσχετίζει την κλίμακα και το εύρος των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με την καινοτομικότητα, και η άλλη έχει να κάνει με την επίδραση των ίδιων παραγόντων επί του ρυθμού διαχύσεως των καινοτομιών. Η παρουσίαση που ακολουθεί κάνει μια σύντομη ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας.

2.2.2.1 *Μέγεθος Επιχειρήσεως και Καινοτομικότητα*

Η βιβλιογραφία αναφορικά με την παραγωγή και την διάχυση των καινοτομιών είναι αχανής. Προς επιβεβαίωση αρκεί κανένας να ρίξει μια ματιά στις εργασίες, για παράδειγμα, των Mansfield (1968,1977) και Mahajan and Wind (1986). Απ' αυτήν την αχανή βιβλιογραφία βγαίνει το συμπέρασμα ότι ο πρώτος ερευνητής ο οποίος ανέλυσε τη σχέση μεταξύ του μεγέθους της επιχειρήσεως και της καινοτομικής δραστηριότητας ήταν ο Schumpeter (1942). Αντλώντας πληροφορίες από στοιχεία όπως αυτά που εκτίθενται στον Πίνακα 1 πιο κάτω, υπέθεσε ότι η καινοτομική δραστηριότητα προάγεται από δύο παράγοντες: τις *μεγάλες επιχειρήσεις* και τις *ατελώς ανταγωνιστικές αγορές*. Έκτοτε αμφότεροι οι παράγοντες αυτοί υποβλήθηκαν σε πολυάριθμους εμπειρικούς ελέγχους είτε ξεχωριστά (Βλέπε Link, 1980), είτε ενιαία (Βλέπε Mansfield, 1963b και Acs and Audretsch, 1987).

Πίνακας 2.1: Κατανομή των δαπανών για Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) ανά μέγεθος επιχειρήσεων στην μεταποίηση των ΗΠΑ, 1958

Μέγεθος επιχειρήσεως (Απασχολούμενοι)	Περισσότεροι από 5000	1000-4999	Λιγότεροι από 1,000
Αριθμός επιχειρήσεων	384	1,459	260,000
% αυτών που κάνουν έρευνα	89	50	4
% δαπάνης για έρευνα στο σύνολο του κλάδου	85	8	7

Πηγή: Richard R. Nelson et al. (1966), p. 48.

Απ' αυτούς τους ελέγχους προέκυψε ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις δεν είναι κατ' ανάγκην πιο καινοτομικές από τις μικρές επιχειρήσεις. Επίσης, αναφορικά με τον δεύτερο σκέλος της υποθέσεως, βρέθηκε ότι οι αγορές οι οποίες χαρακτηρίζονται από ατελή ανταγωνισμό προάγουν περισσότερο τις καινοτομίες από τις μεγάλες επιχειρήσεις, ενώ οι αγορές οι οποίες βρίσκονται πιο κοντά στο ανταγωνιστικό πρότυπο προάγουν περισσότερο τις καινοτομίες από τις μικρές επιχειρήσεις. Αυτό λοιπόν που αποκαλύφθηκε από τις εμπειρικές έρευνες είναι ότι το μέγεθος των επιχειρήσεων σχετίζεται με την καινοτομική δραστηριότητα όχι άμεσα, αλλά έμμεσα, δηλαδή μέσω της διαρθρώσεως των αγορών. Έτσι οι ερευνητές οδηγήθηκαν στην αναζήτηση των παραγόντων που συνδέουν το μέγεθος των επιχειρήσεων με τη διάρθρωση των αγορών και στη συνέχεια με την καινοτομική δραστηριότητα.

Οι Galbraith (1956) και Scherer (1980), μεταξύ πολλών άλλων, διατύπωσαν την υπόθεση ότι οι οικονομίες κλίμακας στην παραγωγή δημιουργούν οικονομίες εύρους στην Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D). Στο βαθμό που αυτή η υπόθεση ισχύει, η αλληλουχία των επιδράσεων θα έχει ως εξής. Η ένταση του κεφαλαίου η οποία προκαλείται από τις οικονομίες κλίμακας δημιουργεί οικονομίες εύρους στην καινοτομία. Εν συνεχεία, οι οικονομίες εύρους στην καινοτομία δρουν ως εμπόδιο εισόδου στις μικρότερες επιχειρήσεις και οδηγούν έτσι σε ατέλειες του ανταγωνισμού στις αγορές. Τέλος, βελτιώνοντας την κερδοφορία των επιχειρήσεων, οι ατέλειες στον ανταγωνισμό παρέχουν τα κίνητρα για την επιτάχυνση των καινοτομιών. Με άλλα λόγια, οι μεγάλες επιχειρήσεις βρίσκονται σε καλύτερη θέση σε σχέση με τις μικρές να εκμεταλλευτούν τα οφέλη από τις καινοτομίες σε κλάδους οι οποίοι χαρακτηρίζονται από οικονομίες κλίμακας.

Τα ανωτέρω οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, επειδή σχετίζονται θετικά με τις ατέλειες του ανταγωνισμού στις αγορές, οι οικονομίες κλίμακας και εύρους από την μια μεριά επιταχύνουν μεν το ρυθμό των καινοτομιών και από την άλλη μειώνουν τις συντονιστικές ικανότητες των αγορών. Αλλά αυτή η σύνθετη επίδραση φωτίζει μόνο την μια πλευρά του ζητήματος, αφού οι οικονομίες κλίμακας και εύρους επηρεάζουν επίσης τη διάχυση των καινοτομιών στην οικονομία. Συνεπώς, για να ολοκληρωθεί η παρούσα σύνοψη χρειάζεται να δούμε τι λέει η βιβλιογραφία σχετικά. Στο θέμα αυτό είναι αφιερωμένη η παρουσίαση που ακολουθεί.

2.2.2.2 *Μέγεθος Επιχειρήσεως και Διάχυση Καινοτομιών*

Από τις μελέτες του Mansfield (1963a, 1990) και πολλών άλλων ερευνητών μπορούμε να συμπεράνουμε με σχετική ασφάλεια ότι η πιθανότητα ενός δεδομένου ποσοστού επιχειρήσεων να υιοθετήσουν μια καινοτομία προσδιορίζεται από δύο παράγοντες. Αυτοί είναι η κερδοφορία της καινοτομίας και η απαιτούμενη επένδυση. Ειδικότερα, όπως δείχνουν τα δύο γραφήματα στο Σχεδιάγραμμα 4, τα αποτελέσματα των εμπειρικών ερευνών επιβεβαιώνουν ότι όσο μικρότερη κερδοφορία έχει και όσο μεγαλύτερη επένδυση απαιτεί μια καινοτομία, τόσο μικρότερη είναι η πιθανότητα να υιοθετηθεί από ένα δεδομένο ποσοστό επιχειρήσεων.

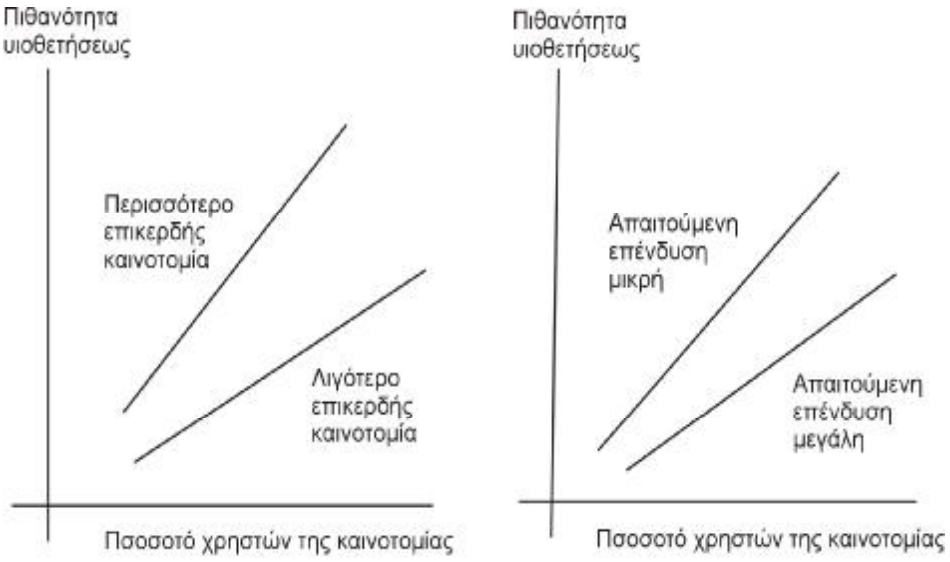

Σχεδιάγραμμα 4

Επομένως, αφού οι οικονομίες κλίμακας και εύρους σχετίζονται θετικά με το μέγεθος της επενδύσεως, όσο μεγαλύτερη επένδυση απαιτεί μια καινοτομία, τόσο βραδύτερα θα διαχυθεί στην οικονομία, με αποτέλεσμα να επιμηκυνθεί ο χρόνος συγκλίσεως της σχετικής αγοράς στην νέα ισορροπία. Μάλιστα, αυτό θα συμβεί για δύο λόγους.

Πρώτον, γιατί οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν την οικονομική ευχέρεια να εισάγουν πρώτες την καινοτομία, και, δεύτερον, γιατί εισάγοντας πρώτες την καινοτομία μπορούν στην συνέχεια να αποθαρρύνουν την εισαγωγή της από τις μικρότερες επιχειρήσεις. Το τελικό αποτέλεσμα αυτών των επιδράσεων είναι ότι, επειδή με την μεγέθυνση των επιχειρήσεων επιβραδύνεται ο ρυθμός της διαχύσεως των καινοτομιών, οι οικονομίες κλίμακας και εύρους μειώνουν τις συντονιστικές ικανότητες των αγορών καθότι εισάγουν ανελαστικότητες τόσο στην πλευρά της προσφοράς όσο και σ' εκείνη της ζητήσεως.

Εν κατακλείδι, οι οικονομίες κλίμακας και εύρους επιταχύνουν μεν την εισαγωγή καινοτομιών, αλλά ταυτόχρονα επιβραδύνουν τη διάχυσή τους στην οικονομία με αποτέλεσμα να εισάγουν στοιχεία ανελαστικότητας στις αγορές.

2.2.3 Ο Επιχειρηματίας ως Απομιμητής

Όπως είδαμε πιο πάνω οι καινοτομίες εμφανίζονται κυρίως ως αποτέλεσμα συστηματικών και πολυδάπανων προγραμμάτων Ε&Α. Συνεπώς είναι εύλογο και λογικό οι καινοτόμοι επιχειρηματίες να πραγματοποιούν μονοπωλιακά κέρδη ώστε αφενός να αποσβένουν τις σχετικές δαπάνες στις οποίες αποδύονται και αφετέρου να πραγματοποιούν κάποια κανονική απόδοση στα κεφάλαια που επενδύουν και στους κινδύνους που αναλαμβάνουν. Αλλά αν μπορούσαν να εκμεταλλευτούν την καινοτομία τους ελεύθερα, τότε θα υιοθετούσαν την λύση του στατικού μονοπωλίου το οποίο ως γνωστό αυξάνει την τιμή και περιορίζει την ποσότητα κάτω από το επίπεδο το οποίο μεγιστοποιεί την κοινωνική ευημερία. Γι' αυτό, αν και οι νόμοι προκειμένου να διατηρήσουν εύρωστη την ροή καινοτομιών παρέχουν στους καινοτόμους επιχειρηματίες δικαιώματα αποκλειστικής εκμετάλλευσης (patents) των καινοτομιών τους, οι δυνάμεις της αγοράς είναι άτεγκτες. Και τούτο γιατί από την στιγμή που θα εμφανιστεί μια καινοτομία αμέσως αρχίζει η διάβρωση της μονοπωλιακής της θέσης στην αγορά μέσω της διαδικασίας της απομίμησης.

Πόσο γρήγορα είναι άριστο από κοινωνική σκοπιά να επιτρέπεται η εμφάνιση απομιμήσεων και σε πόσο χρόνο εμφανίζονται στην πραγματικότητα είναι ερωτήματα που απασχολούν τους ερευνητές εδώ και πολλές δεκαετίες (Βλέπε για παράδειγμα Machlup (1958) και Mansfield (1961)). Αλλά ενόσω η έρευνα συνεχίζεται όλες οι ενδείξεις είναι ότι η υστέρηση από την καινοτομία στην σύννομη αντιγραφή η απομίμηση συνεχώς μικραίνει. Προσφιλές παράδειγμα αποτελεί η κούρσα στην ανάπτυξη μικροεπεξεργαστών για ηλεκτρονικούς υπολογιστές, όπου η υστέρηση της αντιγραφής στην πρώτη γενεά ήταν πάνω από δύο χρόνια και το διάστημα αυτό έχει συντμηθεί στις ημέρες μας σε ελάχιστους μήνες.

Οι επιχειρηματίες «απομιμητές» λοιπόν προσφέρουν δύο μεγάλες υπηρεσίες στην κοινωνία. Με την παρουσία τους από την μια μεριά περιορίζουν την ανεξέλεγκτη χρήση της μονοπωλιακής δύναμης που αποκτούν οι καινοτόμοι επιχειρηματίες, και από την άλλη, με τις προσπάθειές τους να επιτύχουν νόμιμες απομιμήσεις των καινοτομικών προϊόντων οδηγούνται στην ανεύρεση καλών υποκατάστατων, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η προσφορά και να περιορίζονται τα μονοπωλιακά κέρδη των καινοτόμων. Έτσι, ακούσια και χωρίς κανένας να το επιδιώκει από σκοπού, επιτυγχάνεται στην οικονομία μια ισορροπία μεταξύ των δραστηριοτήτων των καινοτόμων και των απομιμητών επιχειρηματιών με τελικό κερδισμένο το κοινωνικό σύνολο. Το αποτέλεσμα αυτό απορρέει φυσικά εγγενώς από το «αόρατο χέρι» του μηχανισμού των αγορών.

2.2.4 Ο Επιχειρηματίας ως Ανάδοχος Οικονομικών Κινδύνων

Πολλές από τις αποφάσεις που λαμβάνουν οι επιχειρήσεις συνοδεύονται από αποτελέσματα τα οποία δεν μπορούν να προβλεφτούν εκ των προτέρων. Για μερικές από τις εν λόγω αποφάσεις τα αποτελέσματα επέρχονται με σχετική κανονικότητα, ενώ για τις περισσότερες τα αποτελέσματα επισυμβαίνουν ακανόνιστα. Σύμφωνα με τον Knight (1921), πιο πρόσφατα, οι συνέπειες από τις αποφάσεις στην πρώτη κατηγορία μπορούν και πρέπει να ασφαλίζονται. Οπότε τα ασφάλιστρα επιβαρύνοντας το κόστος της παραγωγής αποτελούν δαπάνη όπως οι μισθοί, οι τόκοι, και τα άλλα γενικά έξοδα. Αντιθέτως, οι συνέπειες των αποφάσεων στην δεύτερη κατηγορία είναι μη ασφαλίσιμοι και το οποιοδήποτε κόστος από την επέλευσή τους καλύπτεται με αυτασφάλιση, δηλαδή από τον επιχειρηματία. Γι΄ αυτό, ενώ στην πρώτη περίπτωση μιλούμε για λήψη αποφάσεων

κάτω από *κίνδυνο*, στην δεύτερη αναφερόμαστε στην λήψη αποφάσεων κάτω από *αβεβαιότητα*.

Με την σειρά της η *αβεβαιότητα* είναι σκόπιμο να διακριθεί σε *δυναμική* και *στατική.* Η *δυναμική* αβεβαιότητα χαρακτηρίζει αποφάσεις των οποίων τα αποτελέσματα επέρχονται με το πέρασμα του χρόνου και πηγάζει σε τελευταία ανάλυση από το γεγονός ότι τα άτομα έχουμε μειωμένη τηλεσκοπική ικανότητα να βλέπουμε στο μέλλον.

Αλλά σε πιο ενδιάμεσο επίπεδο η *δυναμική* αβεβαιότητα προέρχεται, μεταξύ άλλων, από:

- Την απρόβλεπτη μεταβολή των τιμών και των άλλων συνθηκών της αγοράς.
- Τις συνέπειες της μεταβολής της αξίας του χρήματος, αφού υπάρχει ετεροχρονισμός μεταξύ εισπράξεων και πληρωμών.
- Την εισαγωγή καινοτομιών οι οποίες υποκαθιστούν παλαιότερα προϊόντα και τεχνικές παραγωγής με νέα προϊόντα και νέες τεχνικές παραγωγής, με αποτέλεσμα να απαξιώνεται ο διαθέσιμος τεχνικός εξοπλισμός.
- Την ανακάλυψη νέων πηγών προμήθειας πρώτων υλών.
- Τις δημογραφικές μεταβολές.

Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις η αβεβαιότητα αντιμετωπίζεται συνήθως με την προσθήκη ενός ποσοστού στο επιτόκιο προεξοφλήσεως ως *αντιστάθμισμα του κινδύνου* (risk premium). Όμως, επειδή η στάση των ατόμων απέναντι στον κίνδυνο είναι υποκειμενική, η αβεβαιότητα εξακολουθεί να ενυπάρχει εγγενώς στις αποφάσεις που αφορούν στον μέλλον. Εξ ου και η ανάγκη για την επιχειρηματικότητα.

Το ίδιο ισχύει επίσης στην περίπτωση της *στατικής αβεβαιότητας* η οποία προκύπτει οσάκις τα αποτελέσματα μιας αποφάσεως δεν συνδέονται μεν με την πάροδο του χρόνου αλλά είναι περισσότερα του ενός. Για να κατανοήσουμε τους λόγους που την δημιουργούν, ας πάρουμε το παράδειγμα μιας επιχειρήσεως η οποία πρέπει να κατανείμει τον προϋπολογισμό της Ε&Α ενός έτους μεταξύ διαφόρων ερευνητικών έργων. Από την σχετική βιβλιογραφία γνωρίζουμε ότι η πιθανότητα επιτυχίας ενός ερευνητικού έργου προσδιορίζεται ως το γινόμενο τριών επί μέρους πιθανοτήτων. Αυτές είναι: α) η πιθανότητα τεχνικής επιτυχίας, β) η πιθανότητα επιτυχούς εμπορευματοποιήσεως, με δεδομένη την τεχνική επιτυχία, και γ) την πιθανότητα οικονομικής επιτυχίας με δεδομένη την επιτυχή εμπορευματοποίηση. Προκειμένου λοιπόν η επιχείρηση να αποφασίσει ορθολογικά για την κατανομή του ερευνητικού προϋπολογισμού θα πρέπει να γνωρίζει τις τρεις αυτές πιθανότητες για όλα τα προς επιλογήν ερευνητικά έργα. Αυτό όμως είναι εντελώς αδύνατο, αφού συνήθως τα ερευνητικά έργα είναι μονοσήμαντα και δεν μπορούν να εκτιμηθούν με οποιαδήποτε ακρίβεια οι σχετικές πιθανότητες. Επομένως, η απόφαση λαμβάνεται κάτω από αβεβαιότητα και σηματοδοτεί την άσκηση επιχειρηματικότητας.

Αναφορικά τέλος με τις πηγές της *στατικής* αβεβαιότητας, αυτές είναι ευρύτατες. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν:

- Η ατελής γνώση της αντιδράσεως γνωστών και δυνητικών ανταγωνιστών στην εισαγωγή ενός καινούργιου προϊόντος ή στην μεταβολή κάποιων παραμέτρων της τιμολογιακής πολιτικής.
- Οι ασυμμετρίες στην πληροφόρηση σχετικά με την ποιότητα των ανθρώπινων και κεφαλαιακών πόρων στην παραγωγή και στην κατανάλωση.

- Η κυβερνητική αστάθεια και η αστάθεια στο θεσμικό και εργασιακό περιβάλλον.
- Οι μεταβολές της νομισματικής και της δημοσιονομικής πολιτικής, περιλαμβανομένης και της ισοτιμίας του νομίσματος.
- Το απρόβλεπτο των καιρικών συνθηκών και άλλων φυσικών φαινομένων όπως είναι οι σεισμοί και οι πλημμύρες.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις η αβεβαιότητα αντιμετωπίζεται με διάφορες μεθόδους.[1] Αλλά δεν εξαλείφεται, με αποτέλεσμα ο ρόλος του επιχειρηματία να παραμένει ζωτικός στην ανάληψη των σχετικών κινδύνων.

Συνοψίζοντας, εκτός από τους ασφαλίσιμους οικονομικούς κινδύνους, οι οποίοι καλύπτονται συνήθως από τις ασφαλιστικές αγορές, υπάρχουν και μη ασφαλίσιμοι κίνδυνοι οι συνέπειες των οποίων δημιουργούν *στατική* και *δυναμική* αβεβαιότητα. Ελλείψει άλλων μηχανισμών, η ανάληψη της αβεβαιότητας γίνεται οικειοθελώς από τους επιχειρηματίες. Γι' αυτό, η ύπαρξη της λειτουργίας αυτής έχει αναδειχθεί στην βιβλιογραφία ως μια από τις πλέον σημαντικές εξηγήσεις του αυτόνομου ρόλου της επιχειρηματικότητας.

2.2.5 Ο Επιχειρηματίας ως Ηγέτης

Σύμφωνα με τον Knight (1942, σελ. 128) ο πρώτος και κύριος ρόλος του επιχειρηματία σε μια οικονομία που προοδεύει είναι να παρέχει *ηγεσία* με την έννοια ότι αναλαμβάνει πριν από οποιονδήποτε άλλο και επιφέρει χρήσιμες μεταβολές ή καινοτομίες στην οικονομία. Την λειτουργία του επιχειρηματία ως *ηγέτη* με την ίδια έννοια αποδέχεται επίσης ο Baumol (1968 σελ. 65). Όμως, σύμφωνα με όσα αναφέραμε στο Τμήμα 2, η εν λόγω λειτουργία επιτελείται από τον επιχειρηματία ως καινοτόμο. Οπότε η αναγωγή της *ηγεσίας* σε μια ξεχωριστή λειτουργία του επιχειρηματία και της επιχειρηματικότητας θα πρέπει να αναζητηθεί σε κάποια άλλη βάση. Ας δούμε ποια μπορεί να είναι αυτή;

Έστω ότι ένας χημικός εργαζόμενος από το γκαράζ της κατοικίας του εφευρίσκει και με την βοήθεια κάποιου σοβαρού επενδυτή εισάγει στην αγορά ένα προϊόν το οποίο προκαλεί μια μικρή επανάσταση στην τεχνολογία του καθαρισμού των ρούχων. Αφού πρόκειται για την εισαγωγή ενός καινοτομικού προϊόντος, ο χημικός ασκεί επιχειρηματικότητα. Μάλιστα αν το προϊόν είναι τέτοιο που να δημιουργεί την προοπτική αναπτύξεως ενός σημαντικού υποκλάδου στην βιομηχανία των απορρυπαντικών, θα μπορούσαμε ακόμη να τον θεωρήσουμε και *πρωτοπόρο* (pioneer). Αλλά ελάχιστοι θα του απέδιδαν την ιδιότητα του *ηγέτη*. Και τούτο γιατί, σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη στην βιβλιογραφία, *ηγέτης* είναι ένα άτομο το οποίο, με την προσωπικότητά του, το ήθος του και την συμπεριφορά του, εμπνέει σε μια ομάδα ατόμων ένα κοινό σκοπό και τους καθοδηγεί να τον επιτύχουν. Γι' αυτό ακριβώς, ανάλογα με τον τομέα στο οποίο ασκείται η *ηγεσία,* αναφερόμαστε σε εθνικούς ηγέτες, θρησκευτικούς ηγέτες, στρατιωτικούς ηγέτες, κ.λπ.

Με βάση αυτήν την οριοθέτηση, η λειτουργία της *ηγεσίας* στην οικονομία λαμβάνει χώρα κυρίως σε πολυπρόσωπες επιχειρηματικές μονάδες στις οποίες η επιτυχία εξαρτάται από: α) την επιλογή των σωστών επιδιώξεων για την επιχείρηση, και, β) την κινητοποίηση των εργαζομένων να τις πραγματοποιήσουν.[2] Σ' αυτά τα πλαίσια, όταν θέτει στόχους και

---

[1] Μερικά παραδείγματα είναι ο κανόνας του Bayes, ο κανόνας maximax και ο κανόνας minimax του Savage.

[2] Συναφείς αντιλήψεις για τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικής ηγεσίας διατυπώνονται επίσης από τον Ioannides (2003, σελ.13-17).

κερδίζει την ομόθυμη συμπαράσταση των εργαζομένων στην επιδίωξή τους, ο επιχειρηματίας δρα ως ηγέτης, ενώ όταν ο ίδιος στην καθημερινή του πρακτική φροντίζει για την πλέον αποτελεσματική επίτευξη των στόχων που έχει θέσει δρα ως διαχειριστής (manager). Ως εκ τούτου δεν είναι απορίας άξιο ότι οι επιχειρηματικοί ηγέτες (Business leaders) αναδείχθηκαν μέσα από την συμβολή τους στην ανάπτυξη των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων οι οποίες στις ημέρες μας δεσπόζουν στις ώριμες οικονομίες και στο παγκόσμιο εμπόριο.[1]

2.2.6 Ο Επιχειρηματίας ως Φορέας Εγρήγορσης

Για την εύρυθμη λειτουργία των αγορών καταναλωτές και παραγωγοί πρέπει να βρίσκονται συνεχώς σε *εγρήγορση* (alertness) με την έννοια ότι οφείλουν να ψάχνουν αδιάκοπα για τις καλύτερες ευκαιρίες που παρέχονται για τις συναλλαγές τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να ταξιδεύουν από το ένα άκρο της πόλεως στο άλλο για να προμηθευτούν βενζίνα φθηνότερη κατά κάποια λεπτά, αφού κάτι τέτοιο θα τους δημιουργούσε ενδεχομένως μεγαλύτερο κόστος. Όμως, η ενεργητική και συστηματική προσπάθεια ανευρέσεως των καλύτερων δυνατών ευκαιριών βοηθάει να καταπολεμούνται οι ανισορροπίες στις αγορές και η οικονομία να γίνεται ποιο ανταγωνιστική. Αυτό ακριβώς το σκεπτικό βρίσκεται πίσω από τα μηνύματα που απευθύνει συχνά το Υπουργείο Ανάπτυξης προς τους παράγοντες της αγοράς προκειμένου να προσελκύσει την συνεργασία τους στην καταπολέμηση του πληθωρισμού.

Τα ανωτέρω είναι γνωστά από την βιβλιογραφία της δυναμικής γενικής οικονομικής ισορροπίας και θα ήταν σίγουρα περιττό να τονισθούν ιδιαίτερα αν ο Kirzner (1973, 1979, 1985, 1992) δεν είχε δομήσει πάνω στη *εγρήγορση* μια ολοκληρωμένη θεωρία για την επιχειρηματικότητα. Κατά την άποψή του λοιπόν, η δραστηριότητα του επιχειρηματία εξηγεί τη διαδικασία με την οποία συντονίζονται τα σχέδια των συναλλασσόμενων στις αγορές. Η εξισορροπητική επίδραση των ενεργειών του εξαρτάται από την *εγρήγορση* που διαθέτει ώστε να ανακαλύπτει ευκαιρίες για κέρδη που δημιουργούν οι ανισορροπίες στις αγορές. Και τούτο γιατί, εν συνεχεία, παρακινούμενος αποκλειστικά από το δικό του συμφέρον, αποδίδεται σε δραστηριότητες οι οποίες οδηγούν τις αγορές σε ισορροπία. Έτσι, όπως ακριβώς στην περίπτωση του «αόρατου χεριού», ο επιχειρηματίας ως φορέας *εγρήγορσης* κάνει ένα μεγάλο καλό στην κοινωνία γιατί βοηθάει να αντιμετωπίζονται οι ανισορροπίες οι οποίες παρουσιάζονται στις αγορές από διάφορους λόγους.

Η ανάλυση του μηχανισμού της *εγρήγορσης* από τον Kirzner προσέφερε ένα σημαντικό στοιχείο στην προσπάθεια των οικονομολόγων για την εισαγωγή της επιχειρηματικότητας ως ενδογενούς μεταβλητής στα υποδείγματα της μερικής και της γενικής δυναμικής ισορροπίας. Αλλά πέραν από κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις, όπως αυτές των Grossman and Helpman (1990) και Agion and Howitt (1992), η επιχειρηματικότητα εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται ως εξωγενής παράγοντας.

---

[1] Στο άρθρο του Evans (1959) αναφέρονται πάμπολλα παραδείγματα επιχειρηματικών ηγετών οι οποίοι πρωτοστάτησαν στην ανάπτυξη του ηλεκτρικού ρεύματος (Edison), τους σιδηροδρόμους (Perkins), τα αυτοκίνητα (Ford), τα χημικά και την δυναμίτιδα (Dupont), κ.λπ. Επίσης παρουσιάζονται οι πολιτικές τις οποίες υιοθέτησαν σε διάφορες φάσεις της αναπτύξεως των εταιρειών τους καθώς και οι λόγοι για τους οποίους πιθανολογείται ότι το έκαναν. Συνεπώς, η μελέτη του άρθρου αποτελεί χρήσιμο συμπλήρωμα των ιδεών που διατυπώνονται στο κείμενο.

2.2.7 Σύνοψη

Από την παρουσίαση που προηγήθηκε είδαμε ότι η επιχειρηματικότητα καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα λειτουργιών. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει: α) τον συντονισμό στην επιχείρηση, στην αγορά και στην οικονομία, β) την ανάληψη οικονομικών κινδύνων, γ) την εισαγωγή καινοτομιών, δ) την απομίμηση των καινοτομιών, ε) την προσφορά ηγεσίας, και στ) την άσκηση εγρήγορσης για την επισήμανση επικερδών ευκαιριών. Ανάλογα λοιπόν με την έμφαση που έδωσαν οι διάφοροι συγγραφείς σε κάποια απ' αυτές τις λειτουργίες, αναπτύχθηκαν στην βιβλιογραφία διάφορες θεωρίες για τον ρόλο που παίζουν οι επιχειρηματίες. Για παράδειγμα, οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι θεώρησαν τον επιχειρηματία κατεξοχήν ως συντονιστή, ο Knight (1921) ως ανάδοχο οικονομικών κινδύνων και αβεβαιότητας, ο Schumpeter (1942) ως καινοτόμο, και τέλος, ο Kirzner (1997) ως φορέα εγρήγορσης.

Έτσι, εξαιτίας της πορείας που ακολούθησε η έρευνα για το ρόλο της επιχειρηματικότητας στην οικονομία, σήμερα διαθέτουμε κάποιες επί μέρους θεωρίες, με πλέον ολοκληρωμένη αυτή του Kirzner, αλλά δεν βρισκόμαστε καν στην αρχή της διαμόρφωσης μιας γενικής θεωρίας της επιχειρηματικότητας. Και το ίδιο συμβαίνει με την εισαγωγή της επιχειρηματικότητας ως ενδογενούς μεταβλητής στα υποδείγματα της μερικής και της γενικής δυναμικής οικονομικής ισορροπίας. Οπότε η έρευνα στα δύο αυτά μέτωπα συνεχίζεται.

2.3 Η Σημασία της Επιχειρηματικότητας στην Οικονομία

Όπως μπορεί εύκολα να διαπιστωθεί από τη συνοπτική ιστορική επισκόπηση που έχει κάνει ο Καραγιάννης (1999), το ενδιαφέρον των αναλυτών για τους ρόλους και την συμβολή του επιχειρηματία και της επιχειρηματικότητας είναι τόσο παλαιό όσο και η καταγεγραμμένη οικονομική βιβλιογραφία. Ειδικότερα, από την αρχαία κλασσική οικονομική γραμματεία, αρχικά, τους σχολαστικούς του μεσαίωνα και τους εμποροκράτες, στη συνέχεια, και την εμφάνιση του φιλελευθερισμού και των νεώτερων παραλλαγών του, πιο πρόσφατα, η επιχειρηματικότητα αναγνωρίστηκε ως μια λειτουργία παραγωγής και προσφοράς στην οικονομία μοναδικών υπηρεσιών. Ποιες είναι ακριβώς αυτές οι υπηρεσίες και πώς συμβάλλουν ήταν τα θέματα που μας απασχόλησαν στο δεύτερο μέρος πιο πάνω. Εδώ θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στην αξιολόγηση της συμβολής τους.

2.3.1 Επιχειρηματικότητα και Ανταγωνιστικότητα

Στο υπόδειγμα του πλήρους ανταγωνισμού οι παραγωγοί έχουν πλήρη γνώση για όλες τις συνθήκες που εισέρχονται στους υπολογισμούς τους. Ειδικότερα, γνωρίζουν τις τιμές που επικρατούν στις αγορές των εκροών και των εισροών, γνωρίζουν ποια είναι η τεχνολογία της κάλλιστης πρακτικής (best practice technique), γνωρίζουν τις ποιότητες των παραγωγικών συντελεστών, γνωρίζουν ότι μπορούν να εισέλθουν και να εξέλθουν από την αγορά χωρίς κόστος, και, τέλος, γνωρίζουν ότι οι πληροφορίες που έχουν για όλα τα πιο πάνω είναι κοινώς διαθέσιμες με την έννοια ότι τις γνωρίζουν όλοι οι παραγωγοί, ανεξάρτητα αν δραστηριοποιούνται εντός η εκτός της συγκεκριμένου κλάδου.[1] Κάτω από αυτές τις υποθέσεις η επίτευξη της μακροχρόνιας ισορροπίας στο ελάχιστο μέσο κόστος είναι μηχανιστική και

[1] Η πληροφόρηση στο υπόδειγμα αυτό πέφτει στα μυαλά των παραγωγών όπως ακριβώς αναφέρεται στην Παλαιά Διαθήκη ότι έπεσε το μάνα από τους ουρανούς για να σωθούν από το λιμό οι εβραίοι οι οποίοι είχαν εγκλωβιστεί στην έρημο.

οδηγεί σε μια κατάσταση όπου η διαδικασία του ανταγωνισμού έχει τελειώσει. Άρα δεν υπάρχει ανάγκη ούτε επιχειρηματία ούτε επιχειρηματικότητας.

Το ερώτημα που ανακύπτει είναι τι συμβαίνει πριν οι δυνάμεις του ανταγωνισμού ωθήσουν την αγορά στην ιδεατή κατάσταση της μακροχρόνιας ισορροπίας. Αυτό που συμβαίνει είναι μια διαδικασία ανταγωνισμού με κυρίαρχους παράγοντες τον επιχειρηματία και την επιχειρηματικότητα. Προ επιβεβαίωση, ας υποθέσουμε ότι η πληροφόρηση δεν πέφτει σε όλους τους παραγωγούς όπως το μάνα. Μπορεί ο οποιοσδήποτε παραγωγός σε ένα κλάδο να γνωρίζει τι τιμές πληρώνουν οι ανταγωνιστές του για τις εισροές τους; Στο βαθμό που μπορεί, η ικανότητά του εξαρτάται από το κόστος το οποίο είναι διατεθειμένος να αναλάβει, και όχι μόνο. Και τούτο για τρεις τουλάχιστον λόγους. Πρώτον, γιατί η συλλογή και η επεξεργασία των σχετικών πληροφοριών είναι αυτή καθαυτή δαπανηρή. Δεύτερον, γιατί οι σχετικές πληροφορίες βρίσκονται διαφορετικά κατανεμημένες μεταξύ των ανταγωνιστών από τους οποίους μπορεί να ελπίζει ότι θα μάθει. Και, τέλος τρίτο, γιατί οι «σκληρές» πληροφορίες είναι συνήθως πακεταρισμένες με «μαλακές» οι οποίες προέρχονται από εκτιμήσεις, υποθέσεις, σκόπιμες διαστρεβλώσεις, κ.λπ. Έτσι, λόγω αδυναμίας πλήρους και ανέξοδης πληροφόρησης ταυτόχρονα απ' όλους τους παραγωγούς της τιμής των εισροών, δημιουργείται η ευκαιρία σε όσους έχουν ή νομίζουν ότι έχουν καλύτερη πληροφόρηση να δράσουν επιχειρηματικά προκειμένου να κερδίσουν. Με βάση αυτούς τους συλλογισμούς οδηγούμεθα στο συμπέρασμα ότι η επιχειρηματικότητα είναι ταυτόσημη με τον βαθμό του ανταγωνισμού που εκδηλώνεται στις αγορές. Αν λοιπόν παρατηρείται εύρωστη επιχειρηματικότητα οι αγορές είναι ανταγωνιστικές, και αντιστρόφως.

Στο άλλο άκρο της κλίμακας του ανταγωνισμού βρίσκεται το υπόδειγμα του μονοπωλίου, όπου ως γνωστόν υπάρχει και λειτουργεί μια και μοναδική επιχείρηση. Σ' αυτό η κατάσταση της αγοράς αρχίζει με ανυπαρξία ανταγωνισμού, αλλά δεν είναι διατηρήσιμη. Ένας λόγος είναι ότι σε όλες σχεδόν τις χώρες υπάρχουν νόμοι οι οποίοι απαγορεύουν την εγκαθίδρυση και εκμετάλλευση ιδιωτικών μονοπωλίων. Ένας άλλος λόγος είναι ότι υπάρχει ο δυνητικός ανταγωνισμός ο οποίος προέρχεται από τους «επίδοξους μιμητές επιχειρηματίες». Αυτοί, προχωρώντας σύννομα ή και στα όρια της νομοθεσίας περί δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας, προσφέρουν στην αγορά καλά υποκατάστατα των μονοπωλιακών προϊόντων και οδηγούν στην συρρίκνωση των μονοπωλιακών κερδών. Τέλος, ακόμη ένας λόγος είναι το ιστορικό προηγούμενο ότι, με εξαίρεση τους κλάδους των δικτύων, οι οποίοι έτσι και αλλιώς βρίσκονται υπό καθεστώς ρύθμισης, τα ιδιωτικά μονοπώλια δεν κατάφεραν να διατηρηθούν πέραν από ένα ορισμένο βραχύ χρονικό διάστημα. Επομένως, στην περίπτωση του μονοπωλίου ενώ ο επιχειρηματίας αρχίζει την δραστηριότητά του χωρίς ανταγωνισμό, σύντομα βρίσκει στο δρόμο του πολλούς ανταγωνιστές οι οποίοι ελκυόμενοι από τα μονοπωλιακά κέρδη προσπαθούν και συνήθως καταφέρνουν να μπουν στην αγορά.

Συμπερασματικά, δεδομένου ότι ο κόσμος που ζούμε είναι ένας κόσμος ατελούς και δαπανηρής πληροφόρησης, η διάρθρωση των αγορών ακολουθεί αναγκαστικά κάποιο πρότυπο ατελούς ανταγωνισμού από το ολιγοπώλιο μέχρι το πολυπώλιο. Σ' αυτές τις μορφές αγοράς η επιχειρηματικότητα οδηγεί σε περαιτέρω επιτάχυνση της επιχειρηματικότητας και το ίδιο συμβαίνει με την ανταγωνιστικότητα. Γι' αυτό η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο στην διαμόρφωση μιας ανταγωνιστικής και προοδεύουσας οικονομίας.

2.3.2 Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Σταθερότητα

Αρχίζοντας τον πρόλογο του δεύτερου μέρους του βιβλίου του ο Schumpeter (1942, σελ. 61) θέτει το ερώτημα: Μπορεί να επιβιώσει ο καπιταλισμός; Και αμέσως απαντάει με ένα ξερό όχι, χωρίς καμία από τις επιφυλάξεις που συνοδεύουν συνήθως τις προβλέψεις των οικονομολόγων. Ίσως να έπεσε θύμα της σιγουριάς που αισθανόταν από την επίγνωση της μεγαλοσύνης του. Αλλά σήμερα, με συσσωρευμένες εμπειρίες πέντε δεκαετιών, κατά τις οποίες συνέβη ακόμη και το απροσδόκητο, δηλαδή η κατάρρευση του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού, είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε ότι το καπιταλιστικό σύστημα δείχνει τόσο σταθερό όσο ποτέ άλλοτε. Το σωστό ερώτημα λοιπόν είναι γιατί παραμένει ακλόνητο, παρά τις μικρότερες ή μεγαλύτερες κρίσεις που κατά καιρούς διέρχεται εξαιτίας απρόβλεπτων και αναπάντεχων μεταβολών σε κάποιες από τις βασικές σταθερές που το προσδιορίζουν; Η κυρίαρχη άποψη είναι ότι παραμένει ακλόνητο γιατί διαθέτει εξισορροπητικούς μηχανισμούς όπως είναι αυτός της επιχειρηματικότητας. Προς επιβεβαίωση, ας επανέλθουμε στο παράδειγμα πιο πάνω όπου εξαιτίας της εισαγωγής μια καινοτομίας δημιουργούνται συνθήκες ανισορροπίας και κρίσης στην αγορά.

Όταν προκύψει η καινοτομία και αρχίσει να αποκτά μερίδιο στις αγορές στις οποίες απευθύνεται, οι χρήστες της παλαιάς τεχνολογίας θα δουν τα κέρδη τους να μειώνονται, οπότε αργότερα ή γρηγορότερα θα πρέπει να προσαρμοστούν. Στην διαδικασία, κάποιοι θα μειώσουν τις τιμές τους για να συγκρατήσουν τους πελάτες τους, κάποιοι άλλοι θα αποκτήσουν δικαιώματα χρήσης της καινοτομίας καταβάλλοντας τη σχετική αποζημίωση (royalty), και ακόμη κάποιοι άλλοι θα αποδυθούν σε ένα αγώνα να απομιμηθούν την καινοτομία. Στην πραγματικότητα, όσο πιο συντηρητικός είναι ο κάτοχος της καινοτομίας στο να επιτρέψει έναντι αμοιβής την χρήση της από τρίτους, τόσο πιο γρήγορα θα εμφανιστούν οι απομιμήσεις. Επομένως, ο καινοτόμος επιχειρηματίας ακόμη και κάτω από την προστασία των αποκλειστικών δικαιωμάτων που του εξασφαλίζουν οι νόμοι περί διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας δεν είναι καθόλου ασφαλής. Για το καλό του, και επομένως για το καλό της οικονομίας, είναι υποχρεωμένος να συνεργάζεται με τους «επίδοξους απομιμητές επιχειρηματίες» για τους οποίους ο Evans (1959, σελ. 253) γράφει: *«…Από την σκοπιά της οικονομίας, ο καινοτόμος επιχειρηματίας είναι διαταρακτικός παράγοντας, ενώ ο μέσος, συντηρητικός, και εν πολλοίς μιμητικός επιχειρηματίας παρέχει σταθερότητα και ευθύνεται για το μεγαλύτερο τμήμα της συνολικής παραγωγής των αγαθών και υπηρεσιών.».* Αν λοιπόν όπως δείχνουν οι έρευνες η καπιταλιστική οικονομία στηρίζεται στους λίγους καινοτόμους επιχειρηματίες για τεχνολογική πρόοδο και στους πολλούς απομιμητές για σταθερότητα, δεν είναι απορίας άξιο γιατί διαψεύσθηκαν οι προβλέψεις του Schumpeter.

Πόσο σταθεροποιητικός μπορεί να είναι ο ρόλος της επιχειρηματικότητας αποδείχθηκε επίσης πρόσφατα κατά την κρίση που ενέσκηψε στις εταιρείες πληροφορικής ως συνέπεια της κρίσης εμπιστοσύνης που παρουσιάστηκε στα διεθνή χρηματιστήρια. Οι μεγάλες προσδοκίες με τις οποίες αυτές οι εταιρείες είχαν εισέλθει στην αγορά διαψεύσθηκαν. Στην πλειονότητά τους οδηγήθηκαν σε πτώχευση. Οι τιμές των μετοχών υψηλής τεχνολογίας κατολίσθησαν σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Και η οικονομική ανάπτυξη στις ώριμες οικονομίες και διεθνώς περιήλθε και παρέμεινε σε στασιμότητα για 2-3 χρόνια. Αλλά σε κανένα σημείο της κρίσης δεν απειλήθηκε η σταθερότητα του οικονομικού συστήματος. Και το ίδιο επιβεβαιώθηκε ακόμη και μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11/9/2001 στην Νέα Υόρκη.

Όμως ο αναγνώστης θα ήταν λάθος να βγάλει από τα ανωτέρω το συμπέρασμα ότι η επιχειρηματικότητα είναι γενικά σταθεροποιητική. Ο Baumol (1990) μας έχει

προειδοποιήσει περί αυτού μέσα από μια θαυμάσια ιστορική αναδρομή με παραδείγματα από μεγάλους πολιτισμούς στους οποίους ο ρόλος της επιχειρηματικότητας αποδείχθηκε *«…μη παραγωγικός ή ακόμη και καταστροφικός.».* Σύμφωνα με την ανάλυσή του σε ποια κατεύθυνση συμβάλλει η επιχειρηματικότητα σε κάθε οικονομία εξαρτάται κυρίως από τη διάρθρωση των κινήτρων, δηλαδή τους κανόνες του επιχειρηματικού παιγνιδιού που διαθέτει. Γι΄ αυτό χρειάζεται να γίνει κατανοητό ότι, για να αποφέρει η επιχειρηματικότητα τα επιθυμητά της αποτελέσματα από τη σκοπιά του κοινωνικού συνόλου, χρειάζεται να υπάρχει ένα σταθερό πλαίσιο κανόνων το οποίο να παρέχει ένα σωστό μίγμα κινήτρων.

2.3.3 Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Ανάπτυξη

Μετά το άρθρο του Baumol (1968), όπου δεν αφηνόταν καμία αμφιβολία για την μεγάλη συμβολή της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη, η εξέλιξη η οποία αναμενόταν ήταν ότι η σχέση αυτή θα έμπαινε στο επίκεντρο των ενδιαφέροντος όσων ερευνούν γιατί τα έθνη αναπτύσσονται με διαφορετικούς ρυθμούς και ότι τελικά η επιχειρηματικότητα θα ενσωματωνόταν στις σύγχρονες θεωρίες της οικονομικής μεγέθυνσης. Αντιθέτως, τρεις δεκαετίες αργότερα, βασιζόμενος στη βιβλιογραφία που αναπτύχθηκε έκτοτε, ο Jones (1998) έγραψε ένα εγχειρίδιο στη θεωρία της οικονομικής μεγέθυνσης χωρίς να αναφερθεί ούτε μια φορά στον επιχειρηματία και στην επιχειρηματικότητα. Αν μάλιστα κάποιος υποψιαζόταν ότι επρόκειτο περί λάθους και συμβουλευόταν το βιβλίο του Κολλίντζας (2000), εύκολα θα ανακάλυπτε ότι η αποκαλούμενη Νέα Θεωρία της Μεγέθυνσης (New Growth Theory) διαμορφώθηκε ερήμην του πολυσχιδούς επιχειρηματία και της πολύμορφης επιχειρηματικότητας που περιγράφτηκε στο δεύτερο μέρος. Κατόπιν τούτου το ερώτημα αν ο επιχειρηματίας και η επιχειρηματικότητα συμβάλλουν και πόσο στην οικονομική ανάπτυξη εξακολουθεί να παραμένει χωρίς κάποια ικανοποιητική απάντηση.

Από την σκοπιά των οπαδών της Νέας Θεωρίας της Μεγέθυνσης θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι Grossman and Helpman (1990α, 1990β) και Agion and Howitt (1992) ενσωμάτωσαν ήδη στο κυρίαρχο υπόδειγμα τη διαδικασία της Ε&Α μέσα από την οποία οι καινοτόμοι επιχειρηματίες προκαλούν στην οικονομία τη δημιουργική καταστροφή που περιέγραψε ο Schumpeter (1942, σελ. 83). Αλλά προς το παρόν τουλάχιστον η επίπτωση στην οικονομική ανάπτυξη ακόμη και αυτής της μεμονωμένης μορφής επιχειρηματικότητας παραμένει απροσδιόριστη. Και τούτο γιατί, σε όλα τα υποδείγματα που έχουν παρουσιαστεί, η εισαγωγή καινοτομιών από τα οργανωμένα προγράμματα έρευνας συνοδεύεται από θετικές και αρνητικές επιδράσεις, το αθροιστικό αποτέλεσμα των οποίων επηρεάζει θετικά ή αρνητικά το ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης ανάλογα με τις τιμές που λαμβάνουν κάποιες θεωρητικές παράμετροι. Συνεπώς, αυτή η βιβλιογραφία δεν ρίχνει φως στο ερώτημα.[1]

Ευτυχώς δεν έχει χαθεί κάθε ελπίδα. Ο λόγος είναι ότι, εκτός από την ανωτέρω βιβλιογραφία, η οποία ακολουθεί τη μεθοδολογική παράδοση του Ricardo (1821), υπάρχει επίσης η βιβλιογραφία που έχει αναπτυχθεί στην κατεύθυνση των ιδεών του Adam Smith (1776). Ο τελευταίος, εξετάζοντας τον καταμερισμό των έργων στα πλαίσια ενός εργοστασίου καρφιτσών, θεμελίωσε τη βασιμότητα των ακόλουθων προτάσεων. Καθώς το

[1] Ο Holcombe (1998), γράφοντας από την οπτική της νέο-αυστριακής σχολής οικονομικής σκέψης, έχει ασκήσει μια πολύ θεμελιωμένη κριτική στην αδυναμία του κυρίαρχου υποδείγματος της Νέας Θεωρίας της Μεγέθυνσης να εξηγήσει την οικονομική ανάπτυξη. Αλλά μέχρις ότου γίνει δυνατή η ενσωμάτωση του επιχειρηματία ως φορέα *εγρήγορσης* κατά την έννοια του Kirzner σε ένα μαθηματικό πλαίσιο ανάλυσης, η έλλειψη εποικοδομητικής επικοινωνίας μεταξύ των δύο ερευνητικών προγραμμάτων θα συνεχιστεί.

μέγεθος της αγοράς μεγαλώνει, δημιουργούνται επικερδείς ευκαιρίες για τους επιχειρηματίες του εργοστασίου να εισάγουν καινοτομίες στην οργάνωση και στην τεχνολογία της παραγωγής. Με την εισαγωγή των καινοτομιών αυτών αυξάνεται ο καταμερισμός των έργων στο εργοστάσιο. Και, τέλος, με τον αυξανόμενο καταμερισμό των έργων, οδηγούμαστε σε αύξηση της παραγωγικότητας. Αν μπορούσαν λοιπόν να εξηγηθούν ικανοποιητικά: α) οι παράγοντες που συντείνουν στην μεγέθυνση της οικονομίας, και β) ο μηχανισμός μέσω του οποίου οι επιχειρηματίες οσφραίνονται τις επικερδείς ευκαιρίες, τότε η θετική σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και οικονομικής ανάπτυξης θα επιβεβαιωνόταν λογικά και ίσως μελλοντικά να μπορούσε επίσης να μετρηθεί.

Αναφορικά με τους παράγοντες που αυξάνουν το μέγεθος της οικονομίας, μια εξήγηση είναι το διεθνές εμπόριο. Εξάλλου το ότι οι ανοικτές οικονομίες αναπτύχθηκαν μεταπολεμικά ταχύτερα από τις κλειστές οικονομίες αποτελεί απτή απόδειξη. Αλλά η πλέον ελκυστική εξήγηση είναι ότι οι καινοτομίες που επιχειρούνται από κάποιες επιχειρήσεις δημιουργούν θετικές γνωσιολογικές εξωτερικότητες (knowledge externalities) στις όμορες επιχειρήσεις με τρεις συνέπειες. Πρώτον, να μειώνεται το κόστος της παραγωγής των τελευταίων. Δεύτερον, να βελτιώνεται η ικανότητά τους να καινοτομήσουν, και, τρίτον, να αυξάνονται οι αποδόσεις κλίμακας (increasing returns) της οικονομίας. Επομένως, αυτό που απομένει είναι η εξήγηση του ρόλου των επιχειρηματιών στην επισήμανση των επικερδών ευκαιριών.

Στο θέμα αυτό η συμβολή του Kirzner προσφέρει τον αναζητούμενο κρίκο. Και τούτο γιατί όταν οι επιχειρηματίες είναι φορείς εγρήγορσης κατά τις αναλύσεις που έχει καταθέσει, τότε είναι αυτοί που προσδιορίζουν τους ρυθμούς ανάπτυξης και όχι η συσσώρευση συντελεστών παραγωγής, όπως ισχυρίζεται η κυρίαρχη άποψη της Νέας Θεωρίας της Μεγέθυνσης. Οπότε από μόνη της η θεαματική οικονομική ανάπτυξη των τελευταίων 200 ετών αποτελεί τον πλέον εύγλωττο μάρτυρα για την σημασία της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη.

2.4 **Συμπεράσματα**

Ο επιχειρηματίας και η επιχειρηματικότητα δεν έτυχαν της δέουσας προσοχής από την οικονομική θεωρία. Από την κυρίαρχη νεοκλασική σχολή δεν αγνοήθηκαν μεν, όπως ισχυρίζονται οι οπαδοί της νεοαυστριακής σχολής, αλλά δεν καταβλήθηκαν οι αναμενόμενες προσπάθειες για την ενσωμάτωσή τους στα υποδείγματα της μερικής και της γενικής δυναμικής ισορροπίας. Εξ αιτίας αυτού του κενού η μετακίνηση από το ένα σημείο μακροχρόνιας ισορροπίας στο άλλο εξακολουθεί να ερμηνεύεται εξωγενώς, η τεχνολογική μεταβολή εισέρχεται στο οικονομικό σύστημα κυρίως ως συνάρτηση του χρόνου και δευτερευόντως μέσω της δημιουργικής καταστροφής, οι πολιτικές οικονομικής ανάπτυξης στις καθυστερημένες χώρες του πλανήτη δεν αποδίδουν, κ.λπ. Επομένως, η αναθέρμανση του ενδιαφέροντος των ερευνητών τα τελευταία χρόνια να ρίξουν φως στους ρόλους του επιχειρηματία και της επιχειρηματικότητας και να αποτιμήσουν το μέγεθος της συμβολής της στην οικονομία βρίσκεται στην σωστή κατεύθυνση.

Από την σύντομη ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προέκυψε επίσης ότι ο επιχειρηματίας ασκεί πολλούς και σημαντικούς ρόλους. Ενεργεί συντονιστικά στα επίπεδα της επιχείρησης, της αγοράς και της οικονομίας. Λίγοι δρουν καινοτομικά προκαλώντας στην οικονομία την αναγκαία ώθηση για οικονομική πρόοδο, ενώ περισσότεροι επιχειρούν

μιμητικά προσδίδοντας στην οικονομία σταθερότητα. Σχεδόν πάντα αποφασίζει κάτω από συνθήκες ατελούς πληροφόρησης, αυτασφαλιζόμενος έναντι των κινδύνων που συνοδεύουν τη λήψη αποφάσεων κάτω από αβεβαιότητα. Διακρίνεται από ηγετικές ικανότητες απαραίτητες να προδιαγράφει στόχους και να κινητοποιεί τους εργαζομένους της επιχείρησής του για την επιτυχία τους. Και, τέλος, δεν σταματάει να ψάχνει ενεργά και συστηματικά για επικερδείς ευκαιρίες οι οποίες δημιουργούνται αέναα στα πλαίσια της αναπτυσσόμενης οικονομίας.

Παράλληλα διαπιστώθηκε ότι για την επιχειρηματικότητα να αποφέρει όλα τα καλά της αποτελέσματα για το κοινωνικό σύνολο χρειάζεται το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον να είναι φιλικό και η λειτουργία των θεσμών να εξασφαλίζει τα κατάλληλα κίνητρα. Διαφορετικά, η επιχειρηματικότητα μπορεί να είναι μη παραγωγική ή ακόμη και καταστροφική.

2.5 Οδηγός Βιβλιογραφίας

Ξενόγλωσση

Acs, Z.J. and Audretsch, D.B. (1987), “Innovation, Market Structure, and Firm Size,” *The Review of Economics and Statistics*, Vol. LXIX, σελ. 567-574.

Aghion, P. and Howitt, P. (1992) “A Model of Growth Through Creative Destruction,” *Econometrica,* Vol. 60, σελ. 323-351.

Barreto, H. (1989), *The Entrepreneur in Microeconomic Theory* (New York: Routledge).

Baumol, W.J. (1968), “Entrepreneurship in Economic Theory,” *American Economic Review*, Vol. 58, pp. 64-71.

_____ (1992), “Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive,” *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, σελ. 893-921.

_____, Panzar, J.C. and Willig, R.D. (1988), *Contestable Markets and the Theory of Industry Structure* (New York: Harcourt Brace Jovanovich), revised edition.

Craig, J. (1821), *Remarks on Some Fundamental Questions in Political Economy* (London: A. M. Kelly, 1970)

Chandler, A.D. (1990), *Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism* (Cambridge, Mass: Harvard University Press).

Eliasson, G. (1984), “Micro Heterogeneity of Firms and the Stability of Industrial Growth,” *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 5, σελ. 249-274.

_____ and Henrekson, M. (2003), *William Baumol: An Entrepreneurial Economist on the Economics of Entrepreneurship,* SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance No 532.

Evans, G.H.Jr. (1959), “Business Entrepreneurs, their Functions and Related Tenets,” *The Journal of Economic History*, Vol. 19. σελ. 250-270.

Grossman, M.G. and Helpman, L. (1990a), “Comparative Advantage and Long-run Growth,” *American Economic Review*, Vol. 80, σελ. 796-827.

_____ (1990b), “Trade, Innovation and Growth,” *American Economic Review*, Vol. 80, Papers and Proceedings, σελ. 86-91.

Hayek, F.V. (1946), “The Meaning of Competition,” το οποίο περιλαμβάνεται στο βιβλίο του *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas* (Chicago: University of Chicago Press, 1978).

Holcombe, R.G. (1998), “Entrepreneurship and Economic Growth,” *Quarterly Journal of Austrian Economics*, Vol. 1, σελ. 45-62.

Ioannides, S. (2003), “The Business Firm as a Hybrid Hayekian Order: What is the Role of the Entrepreneur?” Unpublished Mimeo, PANTEION University, Department of Political Science and History, Athens, Greece.

Jones, C.I. (1998), *Introduction to Economic Growth* (New York: W. W. Norton & Company).

Kirzner, I.M. (1973), *Competition and Entrepreneurship* (Chicago: Chicago University Press).

_____ (1979), *Perception, Opportunity, and Profit* (Chicago: Chicago University Press).

_____ (1985), *Discovery and the Capitalist Process* (Chicago: Chicago University Press).

_____ (1992), *The Meaning of the Market process: Essays in the Development of Modern Austrian Economics* (London: Routledge).

_____ (1997),”Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach,” *Journal Of Economic Literature,* Vol. 35, σελ.60-85.

Knight, F. (1921), *Risk, Uncertainty and Profit* (New York: Harper and Row, 1965).

_____ (1942), “Profit and Entrepreneurial Function,” *The Journal of Economic History,* Vol. 2, Συμπλήρωμα, σελ. 126-132.

Loasby, B.J. (1982), “Economics of dispersed and incomplete information” in I. M. Kirzner, (ed.), *Method, Process and Austrian Economics, Essays in Honor of Ludwig von Mises* (Lexington, Mass.: D. C. Heath).

_____ (1989), *The Mind and Method of the Economist, A Critical Appraisal of Major Economists in the 20th Century* (Andershot: Edward Elgar).

Link, A.N. (1980), “Firm Size and Efficient Entrepreneurial Activity: A Reformulation of the Schumpeterian Hypothesis,” *Journal of Political Economy*, Vol. 88, σελ. 771-782.

Machlup, F. (1958), ”The Optimum Lag of Imitation Behind Innovation,” *Festskrift til Frederik Zeuthen* (Copenhagen: Nationalokonomisk Forening), σελ. 239-246.

Mahajan, V. and Wind, Y. (eds.) (1986), *Innovation Diffusion Models of New Product Acceptance* (Cambridge, Mass.: Ballinger, 1986).

Mansfield, E. (1961), “Technical Change and he Rate of Imitation” *Econometrica*, Vol. 29, σελ. 741-766.

_____ (1963a), “The Speed of Response of Firms to New Techniques,” *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 77, σελ. 290-311.

_____ (1963b), “Size of Firm, Market Structure, and Innovation,” *Journal of Political Economy*, Vol. 71, σελ. 556-576.

_____ (1968), *Industrial Research and Technological Innovation* (New York: W. W. Norton & Company).

_____ (1977), *The Production and Application of New Industrial Technology* (New York: W. W. Norton & Company).

Mill, J.S. (1848), *Principles of Political Economy* (London: Routledge and Kegan, 1965).

Nadiri, M.I. and Rosen, S. (1973), A *disequilibrium Model of Demand for Factors of Production* (New York: National Bureau of Economic Research).

Nelson, R.R., Merton, J.P. and Kalachek, E.D. (1966), *Technology, Economic Growth and Public Policy* (Washington, D.C.: The Brookings Institution).

Phelps, E.P. et al. (1970), *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory* (New York: W. W. Norton & Company Inc.)

Ricardo, D. (1821), *The Principles of Political Economy* (London: J. M. Dent, 3rd edition, 1912).

Schultz, T.W. (1975), "The value of the ability to deal with disequilibria," *Journal of Economic Literature,* Vol. 13, σελ. 827-846.

Schumpeter, J.A. (1942), *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York: Harper and Row, Brothers).

Smith, A. (1776), An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (New York: Modern Library).

Ελληνική

Καραγιάννης, Α. (1999), *Επιχειρηματικότητα και Οικονομία - Μελέτες* (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Interbooks).

Κολλίντζας, Τ. (2000), Θεωρία Οικονομικής Ανάπτυξης (Αθήνα: Εκδόσεις Κ&Π Σμπίλιας), Τόμος Α΄.

2.6 Κατάσταση Πινάκων

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 2.1: Κατανομή των δαπανών για Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) ανά μέγεθος επιχειρήσεων στην μεταποίηση των ΗΠΑ, 1958 36

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Σχεδιάγραμμα 2.1: Τρεις ιδιότητες της τεχνολογίας παραγωγής 29

Σχεδιάγραμμα 2.2: Συντονισμός στην αγορά 32

Σχεδιάγραμμα 2.3: Ο επιχειρηματίας ως καινοτόμος 35

Σχεδιάγραμμα 2.4: Μέγεθος επιχειρήσεως και διάχυση καινοτομιών 37

ΜΕΡΟΣ Ι

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Κεφάλαιο 2

Ο Ρόλος της Επιχειρηματικότητας και η Συμβολή της

Συγγραφέας:

Γεώργιος Κ. Μπήτρος, *Καθηγητής*

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

2.1 Εισαγωγή 26

2.2 Οι Ρόλοι της Επιχειρηματικότητας στην Οικονομία 27
2.2.1 Ο Επιχειρηματίας ως Συντονιστής 28
2.2.1.1 Συντονισμός στην επιχείρηση 28
2.2.1.2 Συντονισμός στην αγορά 31
2.2.1.3 Συντονισμός στην Οικονομία 33
2.2.2 Ο Επιχειρηματίας ως Καινοτόμος 34
2.2.2.1 Μέγεθος Επιχειρήσεως και Καινοτομικότητα 35
2.2.2.2 Μέγεθος Επιχειρήσεως και Διάχυση Καινοτομιών 37
2.2.3 Ο Επιχειρηματίας ως Απομιμητής 38
2.2.4 Ο Επιχειρηματίας ως Ανάδοχος Οικονομικών Κινδύνων 38
2.2.5 Ο Επιχειρηματίας ως Ηγέτης 40
2.2.6 Ο Επιχειρηματίας ως Φορέας Εγρήγορσης 41
2.2.7 Σύνοψη 42

2.3 Η Σημασία της Επιχειρηματικότητας στην Οικονομία 42
2.3.1 Επιχειρηματικότητα και Ανταγωνιστικότητα 42
2.3.2 Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Σταθερότητα 44
2.3.3 Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Ανάπτυξη 45

2.4 Συμπεράσματα 46

2.5 Οδηγός Βιβλιογραφίας 47

2.6 Κατάσταση Πινάκων 49

2.1 Εισαγωγή

Στην σύγχρονη οικονομία πρωταγωνιστές είναι οι πολίτες ως ιδιοκτήτες φυσικών και ανθρώπινων πόρων. Με την ιδιότητά τους αυτή αποδύονται σε δύο βασικές δραστηριότητες. Από τη μια μεριά διαθέτουν τους πόρους τους στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και από την άλλη, με τα εισοδήματα που αποκομίζουν από την συμμετοχή τους στην παραγωγή, αποκτούν τα υλικά μέσα με τα οποία ικανοποιούν τις καταναλωτικές και τις άλλες ανάγκες τους. Εδώ μας ενδιαφέρει και θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στην πλευρά της παραγωγής. Σ' αυτήν οι πολίτες επιτελούν επτά διακεκριμένες λειτουργίες:

Η πρώτη είναι η ***εκτελεστική***. Ο υδραυλικός ο οποίος επιδιορθώνει την βρύση στο σπίτι μας, ο έφορος ο οποίος εποπτεύει για λογαριασμό του δημοσίου το κατάστημα της εφορίας στην περιοχή μας, και ο λογιστής στον οποίο εμπιστευόμαστε την τήρηση των λογιστικών μας βιβλίων, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα πολιτών οι οποίοι ενεργούν κυρίως εκτελεστικά. Δηλαδή τους ανατίθεται μια εργασία και αναλαμβάνουν να την εκτελέσουν.

Η δεύτερη λειτουργία είναι η ***διαχειριστική***. Ο επικεφαλής του γραφείου παραλαβής πρώτων υλών και παραδόσεως ετοίμων προϊόντων μιας βιομηχανικής επιχειρήσεως, ο αρμόδιος ενός μεγάλου νοσοκομείου ο οποίος κατανέμει σε καθημερινή βάση τα χειρουργεία στους ασθενείς και στους χειρουργούς, και ο αστυφύλακας ο όποίος ρυθμίζει τις αποστολές των αυτοκινήτων της αμέσου δράσεως στις διάφορες κλήσεις, όλοι τους εργάζονται εκτελεστικά γιατί κατευθύνουν τα μέσα που έχουν τεθεί στην διάθεση τους προκειμένου να ικανοποιήσουν τη ζήτηση που εκδηλώνεται για τις υπηρεσίες τους. Αλλά η φύση της εργασίας τους είναι διαφορετική από εκείνη του υδραυλικού, του εφοριακού ή του λογιστή γιατί επιτρέπει και απαιτεί σημαντικό βαθμό αυτενέργειας ώστε να ενσωματώνουν έγκαιρα στις αποφάσεις τους τις νέες πληροφορίες που προκύπτουν από την λειτουργία των συστημάτων που διαχειρίζονται και να αποφεύγεται το κόστος των υστερήσεων. Γι' αυτό το λόγο λέμε ότι όλοι αυτοί ενεργούν κυρίως διαχειριστικά

Η τρίτη λειτουργία είναι η ***συντονιστική***. Σ' αυτή εμπίπτουν οι δραστηριότητες, για παράδειγμα, του κατασκευαστή ο οποίος χτίζει πολυκατοικίες σε συνοικίες με αυξημένη ζήτηση διαμερισμάτων, του διευθύνοντος συμβούλου ο οποίος λόγω μειώσεως της ζητήσεως διακόπτει τη δεύτερη βάρδια για να περιορίσει τα αποθέματα των προϊόντων που παράγονται, και των αγροτών οι οποίοι αλλάζουν καλλιέργειες για να επιτύχουν καλύτερους όρους διαθέσεως των προϊόντων τους. Αυτοί δρουν συντονιστικά γιατί γίνονται δέκτες των ανισορροπιών στις αγορές που δραστηριοποιούνται και με τις επιλογές τους ενεργούν ώστε να τις επαναφέρουν στην κατεύθυνση της ισορροπίας.

Η τέταρτη λειτουργία είναι η ***ανάληψη οικονομικών κινδύνων***. Αυτή σχετίζεται με οικονομικές αποφάσεις το αποτέλεσμα των οποίων είναι αβέβαιο, καθότι εξαρτάται από τις μεταβολές πολλών μεταβλητών με άγνωστη διακύμανση, οπότε προκύπτουν κίνδυνοι οι οποίοι δεν μπορούν να υπολογιστούν ώστε να συμπεριληφθούν εκ των προτέρων στο κόστος. Τέτοιες αποφάσεις είναι για παράδειγμα η διάνοιξη μιας γεωτρήσεως για την ανεύρεση πετρελαίου, η παραγωγή μιας κινηματογραφικής ταινίας της οποίας η επιτυχία εξαρτάται από τις καλλιτεχνικές προτιμήσεις του κοινού, και η κατασκευή ενός εργοστασίου του οποίου η χρήσιμη ζωή εκτείνεται στο βάθος του χρόνου.

Η πέμπτη λειτουργία αναφέρεται στην ανακάλυψη, στην εισαγωγή και στην καθιέρωση νέων προϊόντων και υπηρεσιών, νέων χρήσεων υπαρχόντων προϊόντων και υπηρεσιών, νέων μεθόδων παραγωγής, κ.ο.κ. Μέσω αυτής τα «παλαιά» προϊόντα και οι μέθοδοι

παραγωγής αντικαθίστανται από «καινούργια», με αποτέλεσμα να ικανοποιούνται καλύτερα οι ανάγκες των πολιτών και να αυξάνεται εν γένει η υλική τους ευημερία. Γι' αυτό την λειτουργία αυτή την αποκαλούμε ***καινοτομική***.

Η έκτη λειτουργία είναι η ***απομίμηση***. Αυτή αρχίζει από την στιγμή που εμφανίζεται ένα καινούργιο προϊόν και αποσκοπεί στην προσφορά καλών υποκατάστατων με στόχο τη συμμετοχή στα μονοπωλιακά κέρδη που πραγματοποιούνται μέσω των καινοτομιών. Τέλος, η έβδομη λειτουργία είναι η *εγρήγορση* με την έννοια της ενεργού αναζητήσεως από τους πολίτες ευκαιριών επικερδούς χρησιμοποιήσεως των φυσικών και των ανθρώπινων πόρων που κατέχουν.

Οι ανωτέρω λειτουργίες επιτελούνται από τους πολίτες παράλληλα ή μεμονωμένα. Ο λογιστής για παράδειγμα μπορεί να ασκεί παράλληλα και κάποια άλλη ή άλλες από τις λειτουργίες που αναφέρθηκαν. Μπορεί να βρίσκεται σε ***εγρήγορση*** για την επισήμανση αποδοτικότερων ευκαιριών ασκήσεως του επαγγέλματός του. Μπορεί να συμμετέχει στην ***ανάληψη οικονομικών κινδύνων*** μέσω της διαθέσεως των αποταμιεύσεών του για την απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας. Και ακόμη μπορεί στο γκαράζ της κατοικίας του να πειραματίζεται για την *ανακάλυψη* κενών στο ισχύον Εθνικό Λογιστικό Σύστημα. Επομένως, αν κάποια ή κάποιες απ' αυτές τις λειτουργίες χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία και την επιχειρηματικότητα, το ερώτημα που τίθεται είναι πότε ο λογιστής σταματάει να είναι λογιστής και γίνεται επιχειρηματίας; Η διαχωριστική γραμμή βρίσκεται στο κατά πόσο οι λειτουργίες που χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία και την επιχειρηματικότητα ασκούνται συστηματικά ή ευκαιριακά. Γι' αυτό, ενόσω ο λογιστής ενεργεί συστηματικά ως λογιστής, καμία από τις άλλες λειτουργίες δεν του προσδίδουν την ιδιότητα του επιχειρηματία γιατί τις επιτελεί ευκαιριακά και σε κάθε περίπτωση όχι βιοποριστικά. Αν δεχθούμε λοιπόν ως κριτήριο ότι για να είναι κάποιος επιχειρηματίας πρέπει να ασκεί κατά κανόνα και κατ' επάγγελμα επιχειρηματικότητα, το πρόβλημα που προκύπτει είναι να προσδιορίσουμε ποιες από τις ανωτέρω λειτουργίες εμπίπτουν σ' αυτήν την σύνθετη δραστηριότητα.

Δυστυχώς η βιβλιογραφία δεν είναι ξεκάθαρη επί του θέματος. Ο λόγος είναι ότι, ενώ για ορισμένους συγγραφείς επιχειρηματίας είναι όποιος εκτελεί συστηματικά κάποια η κάποιες από τις λειτουργίες που αναφέρθηκαν, για άλλους συγγραφείς ο επιχειρηματίας εκτελεί κάποια άλλη η άλλες λειτουργίες. Ως εκ τούτου, προκειμένου να ανιχνεύσουμε τους ρόλους της επιχειρηματικότητας, στην δεύτερη ενότητα αμέσως πιο κάτω γίνεται μια σύντομη ανασκόπηση των βασικών θεωριών που έχουν προταθεί για να εξηγήσουν την επιχειρηματικότητα. Εν συνεχεία, στην τρίτη ενότητα εξετάζεται η συμβολή της επιχειρηματικότητας στην οικονομία. Και, τέλος, στην τέταρτη ενότητα συνοψίζονται τα συμπεράσματα.

2.2 Οι Ρόλοι της Επιχειρηματικότητας στην Οικονομία

Πριν προχωρήσουμε είναι σκόπιμο να κάνουμε μια οριοθέτηση. Οι πολίτες οι οποίοι ασκούν κατά κανόνα *εκτελεστικές* αρμοδιότητες ανήκουν σε καλά προσδιορισμένες επαγγελματικές τάξεις.

Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι επαγγελματίες όπως π.χ. οι οδηγοί ταξί, οι συμβολαιογράφοι, και οι οδοντίατροι δεν είναι επιχειρηματίες.[1] Επομένως, σκεπτόμενοι αφαιρετικά, θα έπρεπε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι επιχειρηματίες είναι όποιοι εκτελούν μια ή περισσότερες από τις υπόλοιπες λειτουργίες. Αλλά το συμπέρασμα αυτό θα ήταν εσφαλμένο. Ο λόγος είναι ότι, σύμφωνα με τον ορισμό του Baumol (1968),[2] εκτός από τους διαχειριστές οι οποίοι δρουν κυρίως εκτελεστικά, υπάρχουν και διαχειριστές με όλα τα χαρακτηριστικά που ο ίδιος αποδίδει στους επιχειρηματίες. Δηλαδή, συλλαμβάνουν καινούργιες ιδέες και τις βάζουν σε εφαρμογή. Παρεμβαίνουν ώστε η καθημερινότητα να μην μετατρέπεται σε πνευματική οκνηρία και εφησυχασμό. Εμπνέουν και κινητοποιούν στελέχη και εργαζομένους προς ένα κοινό σκοπό. Γενικά προσφέρουν «ηγεσία». Ως εκ τούτου, για τους λόγους που θα γίνουν προφανείς πιο κάτω, επιβάλλεται να διακρίνουμε περαιτέρω μεταξύ της *διαχειριστικής* λειτουργίας ως κυρίως *εκτελεστικής* και της *διαχειριστικής* λειτουργίας ως προσφοράς *ηγεσίας*.

Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, μπορούμε τώρα να στραφούμε στην ανασκόπηση των απόψεων που έχουν διατυπωθεί για τους ρόλους των επιχειρηματιών και της επιχειρηματικότητας στη σύγχρονη οικονομία.

2.2.1 Ο Επιχειρηματίας ως Συντονιστής

Ανεξάρτητα αν έχουμε στο μυαλό μας μια μικρή επιχείρηση, όπως είναι π.χ. το κουρείο στην γειτονιά μας, η μια μεγάλη πολυεθνική επιχείρηση όπως είναι π.χ. η γερμανική Siemens, το πρόβλημα που τίθεται για την διοίκησή τους από την ανάγκη για οικονομική επιβίωση κάτω από ανταγωνιστικές συνθήκες είναι το ίδιο.

Σε αμφότερες η διοίκηση, δηλαδή ο επιχειρηματίας, συντονίζει τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εντός της επιχειρήσεως με τις συνθήκες που διαμορφώνει ο ανταγωνισμός στην αγορά με στόχο την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος. Γι' αυτό, η βιβλιογραφία η οποία θεωρεί τον επιχειρηματία ως συντονιστή αναπτύχθηκε σε δύο κατευθύνσεις. Πρώτον, στην κατεύθυνση του επιχειρηματία ως συντονιστή των εσωτερικών λειτουργιών της επιχειρήσεως, και, δεύτερον, στην κατεύθυνση του επιχειρηματία ως συντονιστή στις αγορές. Τι ρόλο παίζει ο επιχειρηματίας στην μία και στην άλλη περίπτωση αποτελεί το αντικείμενο της αναλύσεως που ακολουθεί.

2.2.1.1 *Συντονισμός στην επιχείρηση*

Πολλοί σημαίνοντες οικονομολόγοι, όπως οι Say, Mill, Walras, Marshall και άλλοι, έχουν προτείνει ότι ο βασικός ρόλος το επιχειρηματία είναι να συντονίζει τους συντελεστές της παραγωγής με τον αποτελεσματικότερο τρόπο. Αυτό προϋποθέτει ότι ο επιχειρηματίας γνωρίζει τις τιμές των εισροών και των εκροών οι οποίες τον αφορούν, έχει εποπτεία της

---

[1] Βεβαίως κάθε φορά που οι εν λόγω επαγγελματίες είναι παράλληλα ιδιοκτήτες ταξί, συμβολαιογραφείου, η οδοντιατρείου, τότε καθίστανται επιχειρηματίες.

[2] Σύμφωνα με τον Baumol (1968, σελ. 64-65) διαχειριστής (manager) είναι ένα άτομο το οποίο εποπτεύει την αποτελεσματική εκτέλεση μιας επαναλαμβανόμενης διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, στην αρμοδιότητά του περιλαμβάνονται: α) ο συντονισμός για τον κατάλληλο συνδυασμό των εισροών στο πλαίσιο της διαθέσιμης τεχνολογίας παραγωγής ώστε να εξασφαλίζεται η συνεχής ροή των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, β) η φροντίδα να μην σπαταλούνται οι εισροές, γ) η ευθύνη για την τήρηση των συμβατικών υποχρεώσεων της επιχειρήσεως προς τους πελάτες της, και δ) η λήψη αποφάσεων για την τιμολόγηση των προϊόντων, τη διαφήμιση, και γενικά θέματα που αφορούν την τρέχουσα λειτουργία της επιχειρήσεως.

τεχνολογίας της παραγωγικής διαδικασίας, είναι ικανός να κάνει τους αναγκαίους υπολογισμούς, διαθέτει τους μηχανισμούς να συλλέγει και να επεξεργάζεται πληροφορίες για να παρακολουθεί την πορεία της υλοποιήσεως των αποφάσεων που λαμβάνει, και, τέλος, διακρίνεται από διάθεση να μαθαίνει από τα λάθη του και να προσαρμόζεται. Στην μονοπρόσωπη επιχείρηση όλες αυτές οι ικανότητες συγκεντρώνονται σε ένα άτομο το οποίο συνήθως είναι και ο ιδιοκτήτης. Γι' αυτό ο επιχειρηματίας σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν χρειάζεται να είναι ιδιαίτερα οργανωτικός. Αλλά καθώς αυξάνεται η κλίμακα και το εύρος των δραστηριοτήτων της επιχειρήσεως η ανάγκη για *οργάνωση* γίνεται όλο και πιο έντονη. Ως εκ τούτου, επί πλέον των ανωτέρω χαρακτηριστικών, για τον αποτελεσματικό συντονισμό πολυπρόσωπων επιχειρήσεων η διοίκηση, δηλαδή ο επιχειρηματίας, πρέπει να διαθέτει και οργανωτικές ικανότητες.

Πώς η κλίμακα και το εύρος των δραστηριοτήτων της επιχειρήσεως δημιουργούν την ανάγκη για οργάνωση και τι συνεπάγεται η τελευταία για την επιχειρηματικότητα αποτελούν θέματα τα οποία μπορούν να διευκρινιστούν εύκολα με ένα παράδειγμα. Προς τούτο, ας θεωρήσουμε ότι η τεχνολογία παραγωγής μιας επιχειρήσεως χαρακτηρίζεται από το ακόλουθο σύστημα εξισώσεων:

$$\begin{aligned} Q_1 &= f_1(K_1) \\ Q_2 &= f_2(K_2; Q_1), \end{aligned} \qquad \textbf{(1)}$$

όπου Q_1 και Q_2 είναι τα παραγόμενα προϊόντα και K_1 και K_2 είναι εισροές κεφαλαίου οι οποίες διατίθενται στις αντίστοιχες εγκαταστάσεις ή γραμμές παραγωγής. Από το Σχεδιάγραμμα 1 πιο κάτω μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η τεχνολογία της παραγωγής χαρακτηρίζεται από τρεις ιδιότητες.

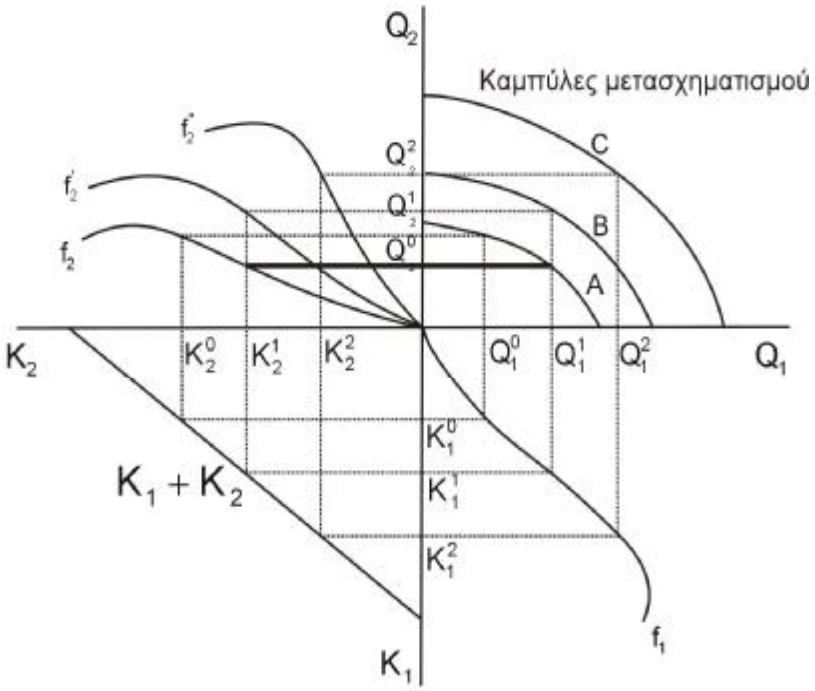

Σχεδιάγραμμα 1

Πρώτον, οι παραγωγικές διαδικασίες χαρακτηρίζονται από αποδόσεις κλίμακας (economies of scale) οι οποίες μεταβάλλονται ανάλογα με την παραγόμενη ποσότητα. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά παρατηρούνται αύξουσες αποδόσεις κλίμακας, στην συνέχεια οι αποδόσεις κλίμακας μειώνονται, και, τέλος, εάν η παραγόμενη ποσότητα επεκταθεί πέραν ενός συγκεκριμένου επιπέδου, οι αποδόσεις κλίμακας γίνονται αρνητικές.

Δεύτερον, αν οι τιμές των δύο προϊόντων αλλάξουν και η ποσότητα του Q_1 αυξηθεί από Q_1^0 σε Q_1^1, οι πόροι που πρέπει να διατεθούν στην παραγωγή του αυξάνονται από K_1^0 σε K_1^1. Συνεπώς, με την συνολική ποσότητα των διαθέσιμων πόρων σταθερή, η επιχείρηση στην προσπάθειά της να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της από την παραγωγή του νέου συνδυασμού των δύο προϊόντων θα πρέπει να μειώσει την παραγωγή του προϊόντος Q_2 στο επίπεδο που φαίνεται από την τονισμένη γραμμή ώστε να ελευθερωθούν $K_2^0 - K_2^1$ πόροι οι οποίοι απαιτούνται για την αύξηση της παραγωγής του προϊόντος Q_1. Αλλά επειδή η αύξηση της παραγωγής του Q_1 επιδρά θετικά επί της παραγωγής του Q_2, η συνάρτηση παραγωγής f_2 μετατίθεται στη θέση f_2', με αποτέλεσμα η καμπύλη μετασχηματισμού να μετατοπίζεται προς τα έξω στη θέση Β. Τι υπονοούν αυτές οι μεταβολές είναι ότι το μοναδιαίο κόστος της ενιαίας παραγωγής των προϊόντων Q_1 και Q_2 είναι μικρότερο από το κόστος της παραγωγής τους ξεχωριστά. Αυτή η ανάλυση θεμελιώνει την απόδειξη ότι η παραγωγική διαδικασία χαρακτηρίζεται από οικονομίες εύρους (economies of scope), η εκμετάλλευση των οποίων απαιτεί κατάλληλους χειρισμούς εκ μέρους της διοικήσεως, δηλαδή του επιχειρηματία.

Τρίτον, τέλος, διαπιστώνουμε ότι για να πραγματοποιηθούν οι οικονομίες κλίμακας και εύρους ο ρόλος της διοικήσεως γίνεται πιο σύνθετος. Για να καταλάβουμε τους λόγους από τους οποίους πηγάζει αυτή η διαπίστωση αρκεί να υποθέσουμε ότι οι εγκαταστάσεις παραγωγής των δύο προϊόντων βρίσκονται μερικές χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά η μια από την άλλη. Τότε, πολύ πιθανά, τα τμήματα προσλήψεως προσωπικού, αγοράς πρώτων υλών, πωλήσεως των προϊόντων, έρευνας των αγορών, κ.λπ. θα διασπαρθούν γεωγραφικά και λειτουργικά.

Έτσι, αναγκαστικά, η διοίκηση θα πρέπει να αναπτύξει δεξιότητες και συστήματα υποστηρίξεως προκειμένου να παρακολουθεί και να συντονίζει τις δραστηριότητες πολλών κέντρων αποφάσεων τα οποία είναι ενδεχόμενο να έχουν την τάση να λειτουργούν ανεξάρτητα. Θα μπορούσε ένας παραδοσιακός επιχειρηματίας να επιτελέσει όλα αυτά τα καθήκοντα; Σίγουρα θα τα έβρισκε σκούρα καθώς η επιχείρηση θα μεγάλωνε και θα αποκτούσε γεωγραφική και λειτουργική πολυπλοκότητα. Γι' αυτό η εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακας και εύρους που υπάρχουν στις σύγχρονες πολυπροϊοντικές τεχνολογίες (multi-product technologies) προϋποθέτει την ικανοποίηση μιας θεμελιώδους προτάσεως. Αυτή είναι ότι η διοίκηση πρέπει να ανατίθεται σε άτομα με τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες να αναπτύξουν τις αναγκαίες οργανωτικές δομές.

Ενόψει της απλότητας του υποδείγματος από το οποίο οδηγηθήκαμε σ' αυτήν την πρόταση, κάποιος θα μπορούσε να συμπεράνει ότι αδυνατεί να φωτίσει την πολύπλοκη πορεία που ακολούθησε η ανάπτυξη των μεγάλων επιχειρήσεων. Το συμπέρασμα αυτό θα ήταν αβάσιμο. Ένας λόγος που δικαιολογεί αυτήν την άποψη εκπορεύεται από τα αποτελέσματα των εμπειρικών μελετών σύμφωνα με τα οποία υπάρχουν μεν οικονομίες κλίμακας σε επίπεδο εγκαταστάσεως, αλλά όχι σε επίπεδο επιχειρήσεως. Όμως αυτό ακριβώς θα περιμέναμε να συμβαίνει αν η οργανωτική δομή της επιχειρήσεως υστερεί, με συνέπεια τα διοικητικά έξοδα ανά μονάδα προϊόντος να είναι ιδιαίτερα διογκωμένα. Συνεπώς από τις εκτιμήσεις των οικονομιών κλίμακας και εύρους σε διάφορα επίπεδα

επιβεβαιώνεται ότι η ανάπτυξη αποτελεσματικών οργανωτικών δομών συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για να μετατρέψει μια επιχείρηση σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα τις οικονομίες που υπάρχουν στις πολυπροϊοντικές τεχνολογίες.

Ένας άλλος λόγος πηγάζει από την ογκώδη βιβλιογραφία η οποία αναφέρεται στην ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού. Σχετικά γνωρίζουμε ότι οι γιγαντιαίες επιχειρήσεις αναπτύχθηκαν με επιτυχία στις διεθνείς αγορές χάρις στην ικανότητά τους να εκμεταλλευτούν τις οικονομίες κλίμακας και εύρους. Πώς τα κατάφεραν; Για μια απάντηση δεν χρειάζεται να κοιτάξουμε παραπέρα από την μνημειώδη εργασία του Chandler (1990). Αυτό που βρίσκει είναι ότι η ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, στην Μεγάλη Βρετανία, και στην Γερμανία από το 1870 στο 1970 θα μπορούσε να αποδοθεί μόνο σε δύο παράγοντες. Πρώτον, στο χωρισμό της ιδιοκτησίας από τον έλεγχο των επιχειρήσεων, ο οποίος έκανε δυνατή τη συγκέντρωση τεράστιων ποσοτήτων κεφαλαίου κάτω από ενιαία διοίκηση, και, δεύτερον, την ανάπτυξη οργανωτικών ικανοτήτων.

Τέλος, ακόμη μια επιβεβαίωση της προτάσεως προέρχεται από τις εξελίξεις στα μέτωπα της μειώσεως του μεγέθους των επιχειρήσεων (downsizing), της αποεπένδυσης (divestiture), της υπεργολαβίας (outsourcing), κ.λπ. Προφανώς, εάν στην λειτουργία των επιχειρήσεων εμφιλοχωρήσουν αντιοικονομίες κλίμακας, εύρους, και οργανώσεως, αυτό που θα περιμέναμε είναι η διοίκηση να πάρει μέτρα στην κατεύθυνση των πιο πάνω πολιτικών. Αλλά αυτό είναι ακριβώς που συμβαίνει τα τελευταία χρόνια σε πολλές μεγάλες επιχειρήσεις καθώς προσπαθούν να επικεντρωθούν στις δραστηριότητες που μπορούν να εκτελέσουν καλύτερα για να ελέγξουν τις δαπάνες τους, να εξυγιάνουν τους ισολογισμούς τους, και να βελτιώσουν την κερδοφορία τους.

Συμπερασματικά, η εκμετάλλευση των οικονομιών κλίμακας και εύρους που ενυπάρχουν εγγενώς στις πολυπροϊοντικές τεχνολογίες προϋποθέτει: α) την ανάθεση του ελέγχου των επιχειρήσεων σε κατάλληλα εκπαιδευμένα επαγγελματικά στελέχη, και β) την ανάπτυξη οργανωτικών δομών ικανών να συντονίζουν και να συνδέουν αποτελεσματικά οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες είναι ευρύτατα διασκορπισμένες γεωγραφικά και λειτουργικά. Στις αναπτυγμένες οικονομίες αμφότερες αυτές οι προϋποθέσεις επιτεύχθηκαν με θεαματική επιτυχία, με αποτέλεσμα η υλική τους ευημερία να φθάσει σε απαράμιλλα επίπεδα. Αλλά στην διαδικασία της μεταπτώσεως από την μικρή στην μεγάλη επιχείρηση ο ρόλος του παραδοσιακού επιχειρηματία περιορίστηκε στις μικρές επιχειρήσεις.

2.2.1.2 *Συντονισμός στην αγορά*

Έστω ότι μια αγορά είναι διαρθρωμένη κατά το γνωστό μας πρότυπο του πλήρους ανταγωνισμού. Σύμφωνα με την νεοκλασική ανάλυση, στην μακροχρόνια ισορροπία η κατάσταση θα διαμορφωθεί όπως δείχνουν τα σημεία E_1 και A στο Σχεδιάγραμμα 2 πιο κάτω. Με άλλα λόγια, οι επιχειρήσεις και η αγορά θα βρίσκονται σε ισορροπία στην τιμή P_1. Εν συνεχεία, ας υποθέσουμε ότι για κάποιο λόγο η ζήτηση αυξάνεται με αποτέλεσμα η καμπύλη ζητήσεως να μετατεθεί από την θέση D_1D_1' στη θέση D_2D_2'.

Αυτή η εξέλιξη θα γίνει αντιληπτή από τις επιχειρήσεις γιατί η τιμή στην αγορά θα αρχίσει να αυξάνεται. Για κάποιο χρονικό διάστημα οι επιχειρήσεις θα προσπαθήσουν να επωφεληθούν από την βελτίωση της τιμής λαμβάνοντας εύκολα αναστρέψιμα μέτρα

προκειμένου να αυξήσουν την προσφορά του προϊόντος ή της υπηρεσίας περί της οποίας πρόκειται.

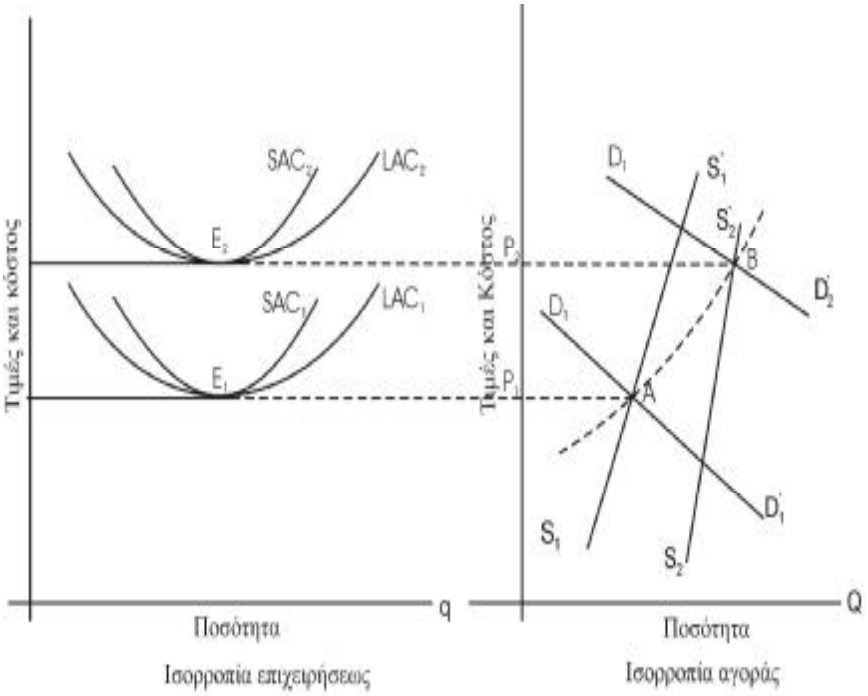

Σχεδιάγραμμα 2

Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου ούτε οι επιχειρήσεις στην αγορά ούτε άλλες επιχειρήσεις εκτός αυτής θα κάνουν κάποια κίνηση για να αυξήσουν την διαθέσιμη παραγωγική ικανότητα, αφού η μονιμότητα της αυξήσεως της ζητήσεως θα είναι μάλλον αβέβαιη. Αλλά καθώς με την πάροδο του χρόνου η αβεβαιότητα που περιβάλλει την αύξηση της ζητήσεως μειώνεται, η έλξη των επιπλέον κερδών που μπορούν να πραγματοποιηθούν θα παρακινήσει νέες επιχειρήσεις να εισέλθουν και τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις να επεκταθούν, με αποτέλεσμα η νέα μακροχρόνια ισορροπία σε μια αγορά αυξανόμενου κόστους να διαμορφωθεί στα σημεία E_2 και Β.

Από την τελευταία πρόταση εξυπακούεται ότι, για να είναι επαρκής η εξήγηση της διαδικασίας προσαρμογής στην νέα ισορροπία, το υπόδειγμα στο Σχεδιάγραμμα 2 πρέπει να μπορεί να προβλέψει ενδογενώς την πορεία που θα ακολουθήσει η αύξηση της προσφοράς από το σημείο Α στο Β. Ειδικότερα, θα πρέπει να μπορεί να προβλέψει: α) πόσο θα επεκταθούν οι επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται ήδη στην αγορά, β) πόσες νέες επιχειρήσεις θα εισέλθουν, και γ) με ποιο ρυθμό θα συγκλίνουν οι μεταβολές στην νέα ισορροπία.[1] Στα

[1] Οι Baumol (1968,1988), Barreto (1989) και άλλοι έχουν επισημάνει, και οι Eliasson and Henrekson (2003) επιβεβαίωσαν πρόσφατα, ότι το υπόδειγμα του πλήρους ανταγωνισμού δεν αφήνει περιθώρια για την ενεργό παρουσία επιχειρηματία και επιχειρηματικότητας. Αυτή η διαπίστωση σημαίνει ότι η μακροχρόνια ισορροπία στο εν λόγω υπόδειγμα επιβάλλεται εξωγενώς. Όμως, όπως έδειξαν οι μελέτες των Nadiri and Rosen (1974), Eliasson (1984), και άλλων, το πιο ενδιαφέρον ερώτημα αφορά την εξήγηση της μεταβάσεως από την μια μακροχρόνια ισορροπία στην άλλη. Αυτή σίγουρα προϋποθέτει την ύπαρξη κάποιου μηχανισμού αντιμετωπίσεως των ανισορροπιών που προκύπτουν. Προφανώς ο εν λόγω μηχανισμός είναι συνδεδεμένος με τον επιχειρηματία και την επιχειρηματικότητα. Αλλά η εισαγωγή του επιχειρηματία ως ενδογενούς παράγοντος στην αντιμετώπιση των ανισορροπιών εξακολουθεί να παραμένει ζητούμενο.

ζητήματα αυτά οι θεωρητικοί της νεοκλασικής σχολής έχουν επεξεργαστεί μια γενική και μερικές επί μέρους προσεγγίσεις. Η γενική προσέγγιση συνίσταται στην εισαγωγή μιας αγοράς στην οποία η επιχειρηματικότητα ζητείται και προσφέρεται όπως και οι άλλες εισροές. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τους Stonier and Hague (1953), Vickrey (1964) και άλλους νεότερους συγγραφείς, στην αγορά αυτή η καμπύλη της ζητήσεως αντιπροσωπεύει την αξία της οριακής παραγωγικότητας της επιχειρηματικότητας, ενώ η προσφορά προσδιορίζεται από τους παράγοντες οι οποίοι κατά τον Schultz (1975) διαμορφώνουν την «αξία της ικανότητας ανακατανομής των πόρων και της αντιμετωπίσεως των ανισορροπιών». Τέλος, όσον αφορά τις επιμέρους προσεγγίσεις, αυτές παρουσιάζονται σε μια συνεχώς διογκούμενη βιβλιογραφία στην κατεύθυνση της νέας μικροοικονομικής θεωρίας που χάραξαν ο Phelps (1970) και οι συνεργάτες του.

Με την ανάλυση που παρουσιάστηκε πιο πάνω συμφωνεί η μεγάλη πλειοψηφία των θεωρητικών οικονομολόγων, περιλαμβανομένων και των νέο-αυστριακών οι οποίοι συμμερίζονται τις απόψεις που έχει διατυπώσει ο Kirzner (1992, σελ. 6-7). Εξαίρεση αποτελούν μόνο όσοι ασπάζονται την κριτική του Loasby (1982, σελ.122, και επίσης 1989, σελ. 161) ο οποίος διατείνεται ότι δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός στην αγορά που να βεβαιώνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι επιχειρήσεις αντιλαμβάνονται τις ανισορροπίες δεν θα οδηγήσει σε λανθασμένες αποφάσεις, δηλαδή αποφάσεις οι οποίες να μεγεθύνουν τις ανισορροπίες. Χωρίς αμφιβολία σε περιόδους κερδοσκοπικών κρίσεων (speculative bubbles) αυτή η κριτική κερδίζει αξιοπιστία. Αλλά από αρκετά ιστορικά περιστατικά γνωρίζουμε ότι η επιπόλαιη αισιοδοξία (exuberant optimism) δεν διαρκεί για πολύ και ότι, ανεξάρτητα από τις οικονομικές αναστατώσεις που προκαλούνται, οι «κερδοσκοπικές φούσκες» διαρρηγνύονται και η αγορά επιστρέφει στα κανονικά της επίπεδα. Συνεπώς, με εξαίρεση τα βραχυχρόνια περιστατικά όπου επικρατεί η ψυχολογία της αγέλης, οι αποφάσεις τόσο των παραδοσιακών όσο και των διαχειριστών επιχειρηματιών ενεργούν εξισορροπητικά.

2.2.1.3 *Συντονισμός στην Οικονομία*

Η οργάνωση της οικονομίας κατά σύστημα των αγορών αποτελεί την καλύτερη από όλες τις γνωστές μορφές για τρεις λόγους.

- Πρώτον, γιατί εξασφαλίζει τη διατήρηση των ατομικών ελευθεριών και της δημοκρατίας.
- Δεύτερον, γιατί οδηγεί στην πλέον αποδοτική χρήση των παραγωγικών πόρων, αφού τα αγαθά και οι υπηρεσίες παράγονται και διανέμονται στις ποσότητες που ζητούνται με το μικρότερο εφικτό κόστος.
- Τρίτον, γιατί προάγει την τεχνολογική γνώση, με συνέπεια να διευρύνεται η διαθέσιμη ποσότητα των παραγωγικών μέσων, και επομένως η δυνατότητα αυξήσεως της υλικής ευημερίας.

Το κλειδί για την επιτυχία αυτών των αποτελεσμάτων βρίσκεται στο απαράμιλλο ρυθμιστικό ρόλο που παίζει ο μηχανισμός των τιμών σε συνδυασμό με την έμφυτη κλίση των ατόμων να επιδιώκουν την ικανοποίηση του ιδιωτικού τους συμφέροντος.

Πιο συγκεκριμένα, σε όσες αγορές η ζήτηση υπερβαίνει την προσφορά οι τιμές διαμορφώνονται σε υψηλότερο επίπεδο απ' αυτό που δικαιολογούν οι επικρατούσες συνθήκες παραγωγής και δημιουργούν ευκαιρίες για κέρδη. Αυτές παρακινούν τους ενδιαφερόμενους επιχειρηματίες που τις επισημαίνουν να αναλάβουν τις απαραίτητες πρωτοβουλίες και με τις ενέργειές τους προσαρμόζουν την προσφορά στην αυξημένη

ζήτηση, μεταφέροντας τους αναγκαίους παραγωγικούς πόρους από τις λιγότερο αποδοτικές χρήσεις.

Αντίθετα, σε εκείνες τις αγορές στις οποίες παρουσιάζεται υπερβάλλουσα προσφορά, οι τιμές πέφτουν σε επίπεδο χαμηλότερο απ' αυτό που δικαιολογούν οι επικρατούσες συνθήκες παραγωγής και με τις ζημιές που προκαλούν αναγκάζουν τους επηρεαζόμενους να περιστείλουν την προσφερόμενη ποσότητα, μεταφέροντας παραγωγικούς πόρους σε άλλες επικερδέστερες χρήσεις. Πληροφορώντας έτσι τους επιχειρηματίες προς τα πού κινείται η ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών σε σχέση με την προσφορά, οι τιμές παρακινούν τους επιχειρηματίες να ανακατανέμουν αέναα τους διαθέσιμους ανθρώπινους και φυσικούς πόρους προς τις πλέον αποδοτικές τους χρήσεις, επιτυγχάνοντας την εξάλειψη της υπερβάλλουσας ζητήσεως και προσφοράς στην οικονομία.

Στην διαδικασία αυτή δεν έχει σημασία αν επιτυγχάνεται γενική ισορροπία στο σημείο της μέγιστης αποδοτικότητας, αλλά πόσο κοντά βοηθάει την οικονομία να φθάσει ο μηχανισμός των τιμών.

Εν κατακλείδι, όπως έχει υποστηρίξει ο Hayek (1946), οι τιμές αποκαλύπτουν την διασκορπισμένη γνώση σχετικά με τις ανισορροπίες στις επί μέρους αγορές και δημιουργούν ισχυρά κίνητρα στους επιχειρηματίες για την διόρθωσή τους προς την σωστή κατεύθυνση. Γι' αυτό, η έμφαση δεν είναι πλέον στο πόσο βοηθούν να επιτευχθεί ισορροπία στο σημείο της μέγιστης αποδοτικότητας, αλλά στο πόσο αποτελεσματικά βοηθούν στη διόρθωση των ανισορροπιών που ανακύπτουν.

2.2.2 Ο Επιχειρηματίας ως Καινοτόμος

Στην ανάλυση που προηγήθηκε ο επιχειρηματίας αντιλαμβάνεται τις ανισορροπίες που αναπτύσσονται στις αγορές υπό μορφή ευκαιριών για την πραγματοποίηση κερδών και ενεργεί ώστε να τις εκμεταλλευτεί. Ο επιχειρηματίας όμως μπορεί επίσης με την δραστηριότητά του να δημιουργεί ανισορροπίες.[1] Αυτό συμβαίνει οσάκις π.χ. εισάγει μια καινοτομία η οποίας συνοδεύεται συνήθως από ένα στοιχείο εκπλήξεως για τους άλλους παράγοντες της αγοράς. Για να δούμε τι ακριβώς λαμβάνει χώρα, έστω το Σχεδιάγραμμα 3 πιο κάτω. Σ' αυτό αποτυπώνεται η ακολουθία των εξελίξεων στην αγορά ενός υποκατάστατου αγαθού q_1 και ενός συμπληρωματικού αγαθού q_2.

Με την εισαγωγή της καινοτομίας οι δυνητικοί χρήστες θα αρχίσουν να πειραματίζονται. Για κάποιο χρονικό διάστημα οι παραγωγοί του q_1 θα ανακαλύψουν ότι οι πωλήσεις τους συρρικνώνονται, ενώ οι παραγωγοί του q_2 θα εκπλαγούν ευχάριστα από την βελτίωση στη ζήτηση του προϊόντός τους. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, κάτω από την άγνοια σχετικά με την υποδοχή της καινοτομίας από το αγοραστικό κοινό, αμφότεροι οι παραγωγοί του q_1 και του q_2 θα παραμείνουν επιφυλακτικοί. Αλλά αφού επικρατήσει η καινοτομία στην αγορά, οι παραγωγοί του q_1 θα αρχίσουν να αντιστέκονται στην απώλεια μεριδίου με την μείωση της τιμής του $p^0_{q_1}$ σε $p^1_{q_1}$, ενώ οι παραγωγοί του q_2 θα αντιδράσουν αυξάνοντας τις τιμές από $p^0_{q_2}$ σε $p^1_{q_2}$.

[1] Εισάγοντας καινοτομίες οι «καινοτόμοι» επιχειρηματίες προκαλούν ανισορροπίες τις οποίες λόγω των αναπτυξιακών τους συνεπειών ο Schumpeter (1950, σελ.83) απεκάλεσε δημιουργική καταστροφή.

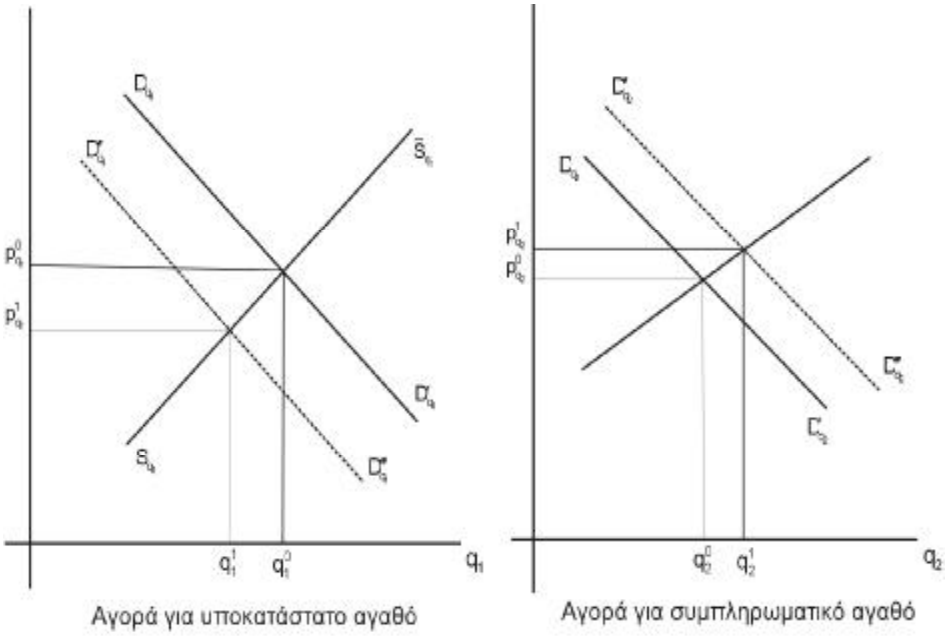

Σχεδιάγραμμα 3

Τελικά, εάν η καινοτομία αποδειχθεί εμπορικά επιτυχημένη, πραγματοποιώντας πωλήσεις π.χ. q^0, κάτι το οποίο είναι μάλλον απίθανο στην μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων, τότε θα επικρατήσει μια καινούργια ισορροπία στην οποία οι πωλήσεις των δύο προϊόντων θα διαμορφωθούν όπως φαίνεται από τα σημεία q_1^1 και q_2^1 στο Σχεδιάγραμμα 3.

Η πιο πάνω ανάλυση οδηγεί σε δύο κρίσιμες σχέσεις. Η πρώτη είναι αυτή που συσχετίζει την κλίμακα και το εύρος των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με την καινοτομικότητα, και η άλλη έχει να κάνει με την επίδραση των ίδιων παραγόντων επί του ρυθμού διαχύσεως των καινοτομιών. Η παρουσίαση που ακολουθεί κάνει μια σύντομη ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας.

2.2.2.1 *Μέγεθος Επιχειρήσεως και Καινοτομικότητα*

Η βιβλιογραφία αναφορικά με την παραγωγή και την διάχυση των καινοτομιών είναι αχανής. Προς επιβεβαίωση αρκεί κανένας να ρίξει μια ματιά στις εργασίες, για παράδειγμα, των Mansfield (1968,1977) και Mahajan and Wind (1986). Απ' αυτήν την αχανή βιβλιογραφία βγαίνει το συμπέρασμα ότι ο πρώτος ερευνητής ο οποίος ανέλυσε τη σχέση μεταξύ του μεγέθους της επιχειρήσεως και της καινοτομικής δραστηριότητας ήταν ο Schumpeter (1942). Αντλώντας πληροφορίες από στοιχεία όπως αυτά που εκτίθενται στον Πίνακα 1 πιο κάτω, υπέθεσε ότι η καινοτομική δραστηριότητα προάγεται από δύο παράγοντες: τις *μεγάλες επιχειρήσεις* και τις *ατελώς ανταγωνιστικές αγορές*. Έκτοτε αμφότεροι οι παράγοντες αυτοί υποβλήθηκαν σε πολυάριθμους εμπειρικούς ελέγχους είτε ξεχωριστά (Βλέπε Link, 1980), είτε ενιαία (Βλέπε Mansfield, 1963b και Acs and Audretsch, 1987).

Πίνακας 2.1: Κατανομή των δαπανών για Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) ανά μέγεθος επιχειρήσεων στην μεταποίηση των ΗΠΑ, 1958

Μέγεθος επιχειρήσεως (Απασχολούμενοι)	Περισσότεροι από 5000	1000-4999	Λιγότεροι από 1,000
Αριθμός επιχειρήσεων	384	1,459	260,000
% αυτών που κάνουν έρευνα	89	50	4
% δαπάνης για έρευνα στο σύνολο του κλάδου	85	8	7

Πηγή: Richard R. Nelson et al. (1966), p. 48.

Απ' αυτούς τους ελέγχους προέκυψε ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις δεν είναι κατ' ανάγκην πιο καινοτομικές από τις μικρές επιχειρήσεις. Επίσης, αναφορικά με τον δεύτερο σκέλος της υποθέσεως, βρέθηκε ότι οι αγορές οι οποίες χαρακτηρίζονται από ατελή ανταγωνισμό προάγουν περισσότερο τις καινοτομίες από τις μεγάλες επιχειρήσεις, ενώ οι αγορές οι οποίες βρίσκονται πιο κοντά στο ανταγωνιστικό πρότυπο προάγουν περισσότερο τις καινοτομίες από τις μικρές επιχειρήσεις. Αυτό λοιπόν που αποκαλύφθηκε από τις εμπειρικές έρευνες είναι ότι το μέγεθος των επιχειρήσεων σχετίζεται με την καινοτομική δραστηριότητα όχι άμεσα, αλλά έμμεσα, δηλαδή μέσω της διαρθρώσεως των αγορών. Έτσι οι ερευνητές οδηγήθηκαν στην αναζήτηση των παραγόντων που συνδέουν το μέγεθος των επιχειρήσεων με τη διάρθρωση των αγορών και στη συνέχεια με την καινοτομική δραστηριότητα.

Οι Galbraith (1956) και Scherer (1980), μεταξύ πολλών άλλων, διατύπωσαν την υπόθεση ότι οι οικονομίες κλίμακας στην παραγωγή δημιουργούν οικονομίες εύρους στην Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D). Στο βαθμό που αυτή η υπόθεση ισχύει, η αλληλουχία των επιδράσεων θα έχει ως εξής. Η ένταση του κεφαλαίου η οποία προκαλείται από τις οικονομίες κλίμακας δημιουργεί οικονομίες εύρους στην καινοτομία. Εν συνεχεία, οι οικονομίες εύρους στην καινοτομία δρουν ως εμπόδιο εισόδου στις μικρότερες επιχειρήσεις και οδηγούν έτσι σε ατέλειες του ανταγωνισμού στις αγορές. Τέλος, βελτιώνοντας την κερδοφορία των επιχειρήσεων, οι ατέλειες στον ανταγωνισμό παρέχουν τα κίνητρα για την επιτάχυνση των καινοτομιών. Με άλλα λόγια, οι μεγάλες επιχειρήσεις βρίσκονται σε καλύτερη θέση σε σχέση με τις μικρές να εκμεταλλευτούν τα οφέλη από τις καινοτομίες σε κλάδους οι οποίοι χαρακτηρίζονται από οικονομίες κλίμακας.

Τα ανωτέρω οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, επειδή σχετίζονται θετικά με τις ατέλειες του ανταγωνισμού στις αγορές, οι οικονομίες κλίμακας και εύρους από την μια μεριά επιταχύνουν μεν το ρυθμό των καινοτομιών και από την άλλη μειώνουν τις συντονιστικές ικανότητες των αγορών. Αλλά αυτή η σύνθετη επίδραση φωτίζει μόνο την μια πλευρά του ζητήματος, αφού οι οικονομίες κλίμακας και εύρους επηρεάζουν επίσης τη διάχυση των καινοτομιών στην οικονομία. Συνεπώς, για να ολοκληρωθεί η παρούσα σύνοψη χρειάζεται να δούμε τι λέει η βιβλιογραφία σχετικά. Στο θέμα αυτό είναι αφιερωμένη η παρουσίαση που ακολουθεί.

2.2.2.2 *Μέγεθος Επιχειρήσεως και Διάχυση Καινοτομιών*

Από τις μελέτες του Mansfield (1963a, 1990) και πολλών άλλων ερευνητών μπορούμε να συμπεράνουμε με σχετική ασφάλεια ότι η πιθανότητα ενός δεδομένου ποσοστού επιχειρήσεων να υιοθετήσουν μια καινοτομία προσδιορίζεται από δύο παράγοντες. Αυτοί είναι η κερδοφορία της καινοτομίας και η απαιτούμενη επένδυση. Ειδικότερα, όπως δείχνουν τα δύο γραφήματα στο Σχεδιάγραμμα 4, τα αποτελέσματα των εμπειρικών ερευνών επιβεβαιώνουν ότι όσο μικρότερη κερδοφορία έχει και όσο μεγαλύτερη επένδυση απαιτεί μια καινοτομία, τόσο μικρότερη είναι η πιθανότητα να υιοθετηθεί από ένα δεδομένο ποσοστό επιχειρήσεων.

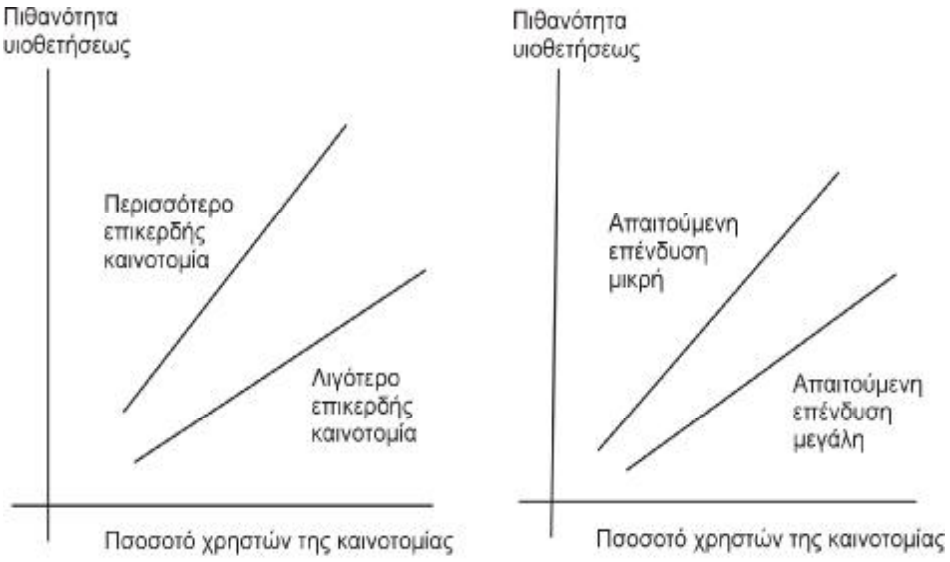

Σχεδιάγραμμα 4

Επομένως, αφού οι οικονομίες κλίμακας και εύρους σχετίζονται θετικά με το μέγεθος της επενδύσεως, όσο μεγαλύτερη επένδυση απαιτεί μια καινοτομία, τόσο βραδύτερα θα διαχυθεί στην οικονομία, με αποτέλεσμα να επιμηκυνθεί ο χρόνος συγκλίσεως της σχετικής αγοράς στην νέα ισορροπία. Μάλιστα, αυτό θα συμβεί για δύο λόγους.

Πρώτον, γιατί οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν την οικονομική ευχέρεια να εισάγουν πρώτες την καινοτομία, και, δεύτερον, γιατί εισάγοντας πρώτες την καινοτομία μπορούν στην συνέχεια να αποθαρρύνουν την εισαγωγή της από τις μικρότερες επιχειρήσεις. Το τελικό αποτέλεσμα αυτών των επιδράσεων είναι ότι, επειδή με την μεγέθυνση των επιχειρήσεων επιβραδύνεται ο ρυθμός της διαχύσεως των καινοτομιών, οι οικονομίες κλίμακας και εύρους μειώνουν τις συντονιστικές ικανότητες των αγορών καθότι εισάγουν ανελαστικότητες τόσο στην πλευρά της προσφοράς όσο και σ' εκείνη της ζητήσεως.

Εν κατακλείδι, οι οικονομίες κλίμακας και εύρους επιταχύνουν μεν την εισαγωγή καινοτομιών, αλλά ταυτόχρονα επιβραδύνουν τη διάχυσή τους στην οικονομία με αποτέλεσμα να εισάγουν στοιχεία ανελαστικότητας στις αγορές.

2.2.3 Ο Επιχειρηματίας ως Απομιμητής

Όπως είδαμε πιο πάνω οι καινοτομίες εμφανίζονται κυρίως ως αποτέλεσμα συστηματικών και πολυδάπανων προγραμμάτων Ε&Α. Συνεπώς είναι εύλογο και λογικό οι καινοτόμοι επιχειρηματίες να πραγματοποιούν μονοπωλιακά κέρδη ώστε αφενός να αποσβένουν τις σχετικές δαπάνες στις οποίες αποδύονται και αφετέρου να πραγματοποιούν κάποια κανονική απόδοση στα κεφάλαια που επενδύουν και στους κινδύνους που αναλαμβάνουν. Αλλά αν μπορούσαν να εκμεταλλευτούν την καινοτομία τους ελεύθερα, τότε θα υιοθετούσαν την λύση του στατικού μονοπωλίου το οποίο ως γνωστό αυξάνει την τιμή και περιορίζει την ποσότητα κάτω από το επίπεδο το οποίο μεγιστοποιεί την κοινωνική ευημερία. Γι' αυτό, αν και οι νόμοι προκειμένου να διατηρήσουν εύρωστη την ροή καινοτομιών παρέχουν στους καινοτόμους επιχειρηματίες δικαιώματα αποκλειστικής εκμετάλλευσης (patents) των καινοτομιών τους, οι δυνάμεις της αγοράς είναι άτεγκτες. Και τούτο γιατί από την στιγμή που θα εμφανιστεί μια καινοτομία αμέσως αρχίζει η διάβρωση της μονοπωλιακής της θέσης στην αγορά μέσω της διαδικασίας της απομίμησης.

Πόσο γρήγορα είναι άριστο από κοινωνική σκοπιά να επιτρέπεται η εμφάνιση απομιμήσεων και σε πόσο χρόνο εμφανίζονται στην πραγματικότητα είναι ερωτήματα που απασχολούν τους ερευνητές εδώ και πολλές δεκαετίες (Βλέπε για παράδειγμα Machlup (1958) και Mansfield (1961)). Αλλά ενόσω η έρευνα συνεχίζεται όλες οι ενδείξεις είναι ότι η υστέρηση από την καινοτομία στην σύννομη αντιγραφή η απομίμηση συνεχώς μικραίνει. Προσφιλές παράδειγμα αποτελεί η κούρσα στην ανάπτυξη μικροεπεξεργαστών για ηλεκτρονικούς υπολογιστές, όπου η υστέρηση της αντιγραφής στην πρώτη γενεά ήταν πάνω από δύο χρόνια και το διάστημα αυτό έχει συντμηθεί στις ημέρες μας σε ελάχιστους μήνες.

Οι επιχειρηματίες «απομιμητές» λοιπόν προσφέρουν δύο μεγάλες υπηρεσίες στην κοινωνία. Με την παρουσία τους από την μια μεριά περιορίζουν την ανεξέλεγκτη χρήση της μονοπωλιακής δύναμης που αποκτούν οι καινοτόμοι επιχειρηματίες, και από την άλλη, με τις προσπάθειές τους να επιτύχουν νόμιμες απομιμήσεις των καινοτομικών προϊόντων οδηγούνται στην ανεύρεση καλών υποκατάστατων, με αποτέλεσμα να αυξάνεται η προσφορά και να περιορίζονται τα μονοπωλιακά κέρδη των καινοτόμων. Έτσι, ακούσια και χωρίς κανένας να το επιδιώκει από σκοπού, επιτυγχάνεται στην οικονομία μια ισορροπία μεταξύ των δραστηριοτήτων των καινοτόμων και των απομιμητών επιχειρηματιών με τελικό κερδισμένο το κοινωνικό σύνολο. Το αποτέλεσμα αυτό απορρέει φυσικά εγγενώς από το «αόρατο χέρι» του μηχανισμού των αγορών.

2.2.4 Ο Επιχειρηματίας ως Ανάδοχος Οικονομικών Κινδύνων

Πολλές από τις αποφάσεις που λαμβάνουν οι επιχειρήσεις συνοδεύονται από αποτελέσματα τα οποία δεν μπορούν να προβλεφτούν εκ των προτέρων. Για μερικές από τις εν λόγω αποφάσεις τα αποτελέσματα επέρχονται με σχετική κανονικότητα, ενώ για τις περισσότερες τα αποτελέσματα επισυμβαίνουν ακανόνιστα. Σύμφωνα με τον Knight (1921), πιο πρόσφατα, οι συνέπειες από τις αποφάσεις στην πρώτη κατηγορία μπορούν και πρέπει να ασφαλίζονται. Οπότε τα ασφάλιστρα επιβαρύνοντας το κόστος της παραγωγής αποτελούν δαπάνη όπως οι μισθοί, οι τόκοι, και τα άλλα γενικά έξοδα. Αντιθέτως, οι συνέπειες των αποφάσεων στην δεύτερη κατηγορία είναι μη ασφαλίσιμοι και το οποιοδήποτε κόστος από την επέλευσή τους καλύπτεται με αυτασφάλιση, δηλαδή από τον επιχειρηματία. Γι΄ αυτό, ενώ στην πρώτη περίπτωση μιλούμε για λήψη αποφάσεων

κάτω από *κίνδυνο*, στην δεύτερη αναφερόμαστε στην λήψη αποφάσεων κάτω από *αβεβαιότητα*.

Με την σειρά της η *αβεβαιότητα* είναι σκόπιμο να διακριθεί σε *δυναμική* και *στατική.* Η *δυναμική* αβεβαιότητα χαρακτηρίζει αποφάσεις των οποίων τα αποτελέσματα επέρχονται με το πέρασμα του χρόνου και πηγάζει σε τελευταία ανάλυση από το γεγονός ότι τα άτομα έχουμε μειωμένη τηλεσκοπική ικανότητα να βλέπουμε στο μέλλον.

Αλλά σε πιο ενδιάμεσο επίπεδο η *δυναμική* αβεβαιότητα προέρχεται, μεταξύ άλλων, από:

- Την απρόβλεπτη μεταβολή των τιμών και των άλλων συνθηκών της αγοράς.
- Τις συνέπειες της μεταβολής της αξίας του χρήματος, αφού υπάρχει ετεροχρονισμός μεταξύ εισπράξεων και πληρωμών.
- Την εισαγωγή καινοτομιών οι οποίες υποκαθιστούν παλαιότερα προϊόντα και τεχνικές παραγωγής με νέα προϊόντα και νέες τεχνικές παραγωγής, με αποτέλεσμα να απαξιώνεται ο διαθέσιμος τεχνικός εξοπλισμός.
- Την ανακάλυψη νέων πηγών προμήθειας πρώτων υλών.
- Τις δημογραφικές μεταβολές.

Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις η αβεβαιότητα αντιμετωπίζεται συνήθως με την προσθήκη ενός ποσοστού στο επιτόκιο προεξοφλήσεως ως *αντιστάθμισμα του κινδύνου* (risk premium). Όμως, επειδή η στάση των ατόμων απέναντι στον κίνδυνο είναι υποκειμενική, η αβεβαιότητα εξακολουθεί να ενυπάρχει εγγενώς στις αποφάσεις που αφορούν στον μέλλον. Εξ ου και η ανάγκη για την επιχειρηματικότητα.

Το ίδιο ισχύει επίσης στην περίπτωση της *στατικής αβεβαιότητας* η οποία προκύπτει οσάκις τα αποτελέσματα μιας αποφάσεως δεν συνδέονται μεν με την πάροδο του χρόνου αλλά είναι περισσότερα του ενός. Για να κατανοήσουμε τους λόγους που την δημιουργούν, ας πάρουμε το παράδειγμα μιας επιχειρήσεως η οποία πρέπει να κατανείμει τον προϋπολογισμό της Ε&Α ενός έτους μεταξύ διαφόρων ερευνητικών έργων. Από την σχετική βιβλιογραφία γνωρίζουμε ότι η πιθανότητα επιτυχίας ενός ερευνητικού έργου προσδιορίζεται ως το γινόμενο τριών επί μέρους πιθανοτήτων. Αυτές είναι: α) η πιθανότητα τεχνικής επιτυχίας, β) η πιθανότητα επιτυχούς εμπορευματοποιήσεως, με δεδομένη την τεχνική επιτυχία, και γ) την πιθανότητα οικονομικής επιτυχίας με δεδομένη την επιτυχή εμπορευματοποίηση. Προκειμένου λοιπόν η επιχείρηση να αποφασίσει ορθολογικά για την κατανομή του ερευνητικού προϋπολογισμού θα πρέπει να γνωρίζει τις τρεις αυτές πιθανότητες για όλα τα προς επιλογήν ερευνητικά έργα. Αυτό όμως είναι εντελώς αδύνατο, αφού συνήθως τα ερευνητικά έργα είναι μονοσήμαντα και δεν μπορούν να εκτιμηθούν με οποιαδήποτε ακρίβεια οι σχετικές πιθανότητες. Επομένως, η απόφαση λαμβάνεται κάτω από αβεβαιότητα και σηματοδοτεί την άσκηση επιχειρηματικότητας.

Αναφορικά τέλος με τις πηγές της *στατικής* αβεβαιότητας, αυτές είναι ευρύτατες. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν:

- Η ατελής γνώση της αντιδράσεως γνωστών και δυνητικών ανταγωνιστών στην εισαγωγή ενός καινούργιου προϊόντος ή στην μεταβολή κάποιων παραμέτρων της τιμολογιακής πολιτικής.
- Οι ασυμμετρίες στην πληροφόρηση σχετικά με την ποιότητα των ανθρώπινων και κεφαλαιακών πόρων στην παραγωγή και στην κατανάλωση.

- Η κυβερνητική αστάθεια και η αστάθεια στο θεσμικό και εργασιακό περιβάλλον.
- Οι μεταβολές της νομισματικής και της δημοσιονομικής πολιτικής, περιλαμβανομένης και της ισοτιμίας του νομίσματος.
- Το απρόβλεπτο των καιρικών συνθηκών και άλλων φυσικών φαινομένων όπως είναι οι σεισμοί και οι πλημμύρες.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις η αβεβαιότητα αντιμετωπίζεται με διάφορες μεθόδους.[1] Αλλά δεν εξαλείφεται, με αποτέλεσμα ο ρόλος του επιχειρηματία να παραμένει ζωτικός στην ανάληψη των σχετικών κινδύνων.

Συνοψίζοντας, εκτός από τους ασφαλίσιμους οικονομικούς κινδύνους, οι οποίοι καλύπτονται συνήθως από τις ασφαλιστικές αγορές, υπάρχουν και μη ασφαλίσιμοι κίνδυνοι οι συνέπειες των οποίων δημιουργούν *στατική* και *δυναμική* αβεβαιότητα. Ελλείψει άλλων μηχανισμών, η ανάληψη της αβεβαιότητας γίνεται οικειοθελώς από τους επιχειρηματίες. Γι' αυτό, η ύπαρξη της λειτουργίας αυτής έχει αναδειχθεί στην βιβλιογραφία ως μια από τις πλέον σημαντικές εξηγήσεις του αυτόνομου ρόλου της επιχειρηματικότητας.

2.2.5 Ο Επιχειρηματίας ως Ηγέτης

Σύμφωνα με τον Knight (1942, σελ. 128) ο πρώτος και κύριος ρόλος του επιχειρηματία σε μια οικονομία που προοδεύει είναι να παρέχει *ηγεσία* με την έννοια ότι αναλαμβάνει πριν από οποιονδήποτε άλλο και επιφέρει χρήσιμες μεταβολές ή καινοτομίες στην οικονομία. Την λειτουργία του επιχειρηματία ως *ηγέτη* με την ίδια έννοια αποδέχεται επίσης ο Baumol (1968 σελ. 65). Όμως, σύμφωνα με όσα αναφέραμε στο Τμήμα 2, η εν λόγω λειτουργία επιτελείται από τον επιχειρηματία ως καινοτόμο. Οπότε η αναγωγή της *ηγεσίας* σε μια ξεχωριστή λειτουργία του επιχειρηματία και της επιχειρηματικότητας θα πρέπει να αναζητηθεί σε κάποια άλλη βάση. Ας δούμε ποια μπορεί να είναι αυτή;

Έστω ότι ένας χημικός εργαζόμενος από το γκαράζ της κατοικίας του εφευρίσκει και με την βοήθεια κάποιου σοβαρού επενδυτή εισάγει στην αγορά ένα προϊόν το οποίο προκαλεί μια μικρή επανάσταση στην τεχνολογία του καθαρισμού των ρούχων. Αφού πρόκειται για την εισαγωγή ενός καινοτομικού προϊόντος, ο χημικός ασκεί επιχειρηματικότητα. Μάλιστα αν το προϊόν είναι τέτοιο που να δημιουργεί την προοπτική αναπτύξεως ενός σημαντικού υποκλάδου στην βιομηχανία των απορρυπαντικών, θα μπορούσαμε ακόμη να τον θεωρήσουμε και *πρωτοπόρο* (pioneer). Αλλά ελάχιστοι θα του απέδιδαν την ιδιότητα του *ηγέτη*. Και τούτο γιατί, σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη στην βιβλιογραφία, *ηγέτης* είναι ένα άτομο το οποίο, με την προσωπικότητά του, το ήθος του και την συμπεριφορά του, εμπνέει σε μια ομάδα ατόμων ένα κοινό σκοπό και τους καθοδηγεί να τον επιτύχουν. Γι' αυτό ακριβώς, ανάλογα με τον τομέα στο οποίο ασκείται η *ηγεσία,* αναφερόμαστε σε εθνικούς ηγέτες, θρησκευτικούς ηγέτες, στρατιωτικούς ηγέτες, κ.λπ.

Με βάση αυτήν την οριοθέτηση, η λειτουργία της *ηγεσίας* στην οικονομία λαμβάνει χώρα κυρίως σε πολυπρόσωπες επιχειρηματικές μονάδες στις οποίες η επιτυχία εξαρτάται από: α) την επιλογή των σωστών επιδιώξεων για την επιχείρηση, και, β) την κινητοποίηση των εργαζομένων να τις πραγματοποιήσουν.[2] Σ' αυτά τα πλαίσια, όταν θέτει στόχους και

---

[1] Μερικά παραδείγματα είναι ο κανόνας του Bayes, ο κανόνας maximax και ο κανόνας minimax του Savage.

[2] Συναφείς αντιλήψεις για τα ιδιάζοντα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικής ηγεσίας διατυπώνονται επίσης από τον Ioannides (2003, σελ.13-17).

κερδίζει την ομόθυμη συμπαράσταση των εργαζομένων στην επιδίωξή τους, ο επιχειρηματίας δρα ως ηγέτης, ενώ όταν ο ίδιος στην καθημερινή του πρακτική φροντίζει για την πλέον αποτελεσματική επίτευξη των στόχων που έχει θέσει δρα ως διαχειριστής (manager). Ως εκ τούτου δεν είναι απορίας άξιο ότι οι επιχειρηματικοί ηγέτες (Business leaders) αναδείχθηκαν μέσα από την συμβολή τους στην ανάπτυξη των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων οι οποίες στις ημέρες μας δεσπόζουν στις ώριμες οικονομίες και στο παγκόσμιο εμπόριο.[1]

2.2.6 Ο Επιχειρηματίας ως Φορέας Εγρήγορσης

Για την εύρυθμη λειτουργία των αγορών καταναλωτές και παραγωγοί πρέπει να βρίσκονται συνεχώς σε *εγρήγορση* (alertness) με την έννοια ότι οφείλουν να ψάχνουν αδιάκοπα για τις καλύτερες ευκαιρίες που παρέχονται για τις συναλλαγές τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να ταξιδεύουν από το ένα άκρο της πόλεως στο άλλο για να προμηθευτούν βενζίνα φθηνότερη κατά κάποια λεπτά, αφού κάτι τέτοιο θα τους δημιουργούσε ενδεχομένως μεγαλύτερο κόστος. Όμως, η ενεργητική και συστηματική προσπάθεια ανευρέσεως των καλύτερων δυνατών ευκαιριών βοηθάει να καταπολεμούνται οι ανισορροπίες στις αγορές και η οικονομία να γίνεται ποιο ανταγωνιστική. Αυτό ακριβώς το σκεπτικό βρίσκεται πίσω από τα μηνύματα που απευθύνει συχνά το Υπουργείο Ανάπτυξης προς τους παράγοντες της αγοράς προκειμένου να προσελκύσει την συνεργασία τους στην καταπολέμηση του πληθωρισμού.

Τα ανωτέρω είναι γνωστά από την βιβλιογραφία της δυναμικής γενικής οικονομικής ισορροπίας και θα ήταν σίγουρα περιττό να τονισθούν ιδιαίτερα αν ο Kirzner (1973, 1979, 1985, 1992) δεν είχε δομήσει πάνω στη *εγρήγορση* μια ολοκληρωμένη θεωρία για την επιχειρηματικότητα. Κατά την άποψή του λοιπόν, η δραστηριότητα του επιχειρηματία εξηγεί τη διαδικασία με την οποία συντονίζονται τα σχέδια των συναλλασσόμενων στις αγορές. Η εξισορροπητική επίδραση των ενεργειών του εξαρτάται από την *εγρήγορση* που διαθέτει ώστε να ανακαλύπτει ευκαιρίες για κέρδη που δημιουργούν οι ανισορροπίες στις αγορές. Και τούτο γιατί, εν συνεχεία, παρακινούμενος αποκλειστικά από το δικό του συμφέρον, αποδίδεται σε δραστηριότητες οι οποίες οδηγούν τις αγορές σε ισορροπία. Έτσι, όπως ακριβώς στην περίπτωση του «αόρατου χεριού», ο επιχειρηματίας ως φορέας *εγρήγορσης* κάνει ένα μεγάλο καλό στην κοινωνία γιατί βοηθάει να αντιμετωπίζονται οι ανισορροπίες οι οποίες παρουσιάζονται στις αγορές από διάφορους λόγους.

Η ανάλυση του μηχανισμού της *εγρήγορσης* από τον Kirzner προσέφερε ένα σημαντικό στοιχείο στην προσπάθεια των οικονομολόγων για την εισαγωγή της επιχειρηματικότητας ως ενδογενούς μεταβλητής στα υποδείγματα της μερικής και της γενικής δυναμικής ισορροπίας. Αλλά πέραν από κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις, όπως αυτές των Grossman and Helpman (1990) και Agion and Howitt (1992), η επιχειρηματικότητα εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται ως εξωγενής παράγοντας.

---

[1] Στο άρθρο του Evans (1959) αναφέρονται πάμπολλα παραδείγματα επιχειρηματικών ηγετών οι οποίοι πρωτοστάτησαν στην ανάπτυξη του ηλεκτρικού ρεύματος (Edison), τους σιδηροδρόμους (Perkins), τα αυτοκίνητα (Ford), τα χημικά και την δυναμίτιδα (Dupont), κ.λπ. Επίσης παρουσιάζονται οι πολιτικές τις οποίες υιοθέτησαν σε διάφορες φάσεις της αναπτύξεως των εταιρειών τους καθώς και οι λόγοι για τους οποίους πιθανολογείται ότι το έκαναν. Συνεπώς, η μελέτη του άρθρου αποτελεί χρήσιμο συμπλήρωμα των ιδεών που διατυπώνονται στο κείμενο.

2.2.7 Σύνοψη

Από την παρουσίαση που προηγήθηκε είδαμε ότι η επιχειρηματικότητα καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα λειτουργιών. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει: α) τον συντονισμό στην επιχείρηση, στην αγορά και στην οικονομία, β) την ανάληψη οικονομικών κινδύνων, γ) την εισαγωγή καινοτομιών, δ) την απομίμηση των καινοτομιών, ε) την προσφορά ηγεσίας, και στ) την άσκηση εγρήγορσης για την επισήμανση επικερδών ευκαιριών. Ανάλογα λοιπόν με την έμφαση που έδωσαν οι διάφοροι συγγραφείς σε κάποια απ' αυτές τις λειτουργίες, αναπτύχθηκαν στην βιβλιογραφία διάφορες θεωρίες για τον ρόλο που παίζουν οι επιχειρηματίες. Για παράδειγμα, οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι θεώρησαν τον επιχειρηματία κατεξοχήν ως συντονιστή, ο Knight (1921) ως ανάδοχο οικονομικών κινδύνων και αβεβαιότητας, ο Schumpeter (1942) ως καινοτόμο, και τέλος, ο Kirzner (1997) ως φορέα εγρήγορσης.

Έτσι, εξαιτίας της πορείας που ακολούθησε η έρευνα για το ρόλο της επιχειρηματικότητας στην οικονομία, σήμερα διαθέτουμε κάποιες επί μέρους θεωρίες, με πλέον ολοκληρωμένη αυτή του Kirzner, αλλά δεν βρισκόμαστε καν στην αρχή της διαμόρφωσης μιας γενικής θεωρίας της επιχειρηματικότητας. Και το ίδιο συμβαίνει με την εισαγωγή της επιχειρηματικότητας ως ενδογενούς μεταβλητής στα υποδείγματα της μερικής και της γενικής δυναμικής οικονομικής ισορροπίας. Οπότε η έρευνα στα δύο αυτά μέτωπα συνεχίζεται.

2.3 Η Σημασία της Επιχειρηματικότητας στην Οικονομία

Όπως μπορεί εύκολα να διαπιστωθεί από τη συνοπτική ιστορική επισκόπηση που έχει κάνει ο Καραγιάννης (1999), το ενδιαφέρον των αναλυτών για τους ρόλους και την συμβολή του επιχειρηματία και της επιχειρηματικότητας είναι τόσο παλαιό όσο και η καταγεγραμμένη οικονομική βιβλιογραφία. Ειδικότερα, από την αρχαία κλασσική οικονομική γραμματεία, αρχικά, τους σχολαστικούς του μεσαίωνα και τους εμποροκράτες, στη συνέχεια, και την εμφάνιση του φιλελευθερισμού και των νεώτερων παραλλαγών του, πιο πρόσφατα, η επιχειρηματικότητα αναγνωρίστηκε ως μια λειτουργία παραγωγής και προσφοράς στην οικονομία μοναδικών υπηρεσιών. Ποιες είναι ακριβώς αυτές οι υπηρεσίες και πώς συμβάλλουν ήταν τα θέματα που μας απασχόλησαν στο δεύτερο μέρος πιο πάνω. Εδώ θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στην αξιολόγηση της συμβολής τους.

2.3.1 Επιχειρηματικότητα και Ανταγωνιστικότητα

Στο υπόδειγμα του πλήρους ανταγωνισμού οι παραγωγοί έχουν πλήρη γνώση για όλες τις συνθήκες που εισέρχονται στους υπολογισμούς τους. Ειδικότερα, γνωρίζουν τις τιμές που επικρατούν στις αγορές των εκροών και των εισροών, γνωρίζουν ποια είναι η τεχνολογία της κάλλιστης πρακτικής (best practice technique), γνωρίζουν τις ποιότητες των παραγωγικών συντελεστών, γνωρίζουν ότι μπορούν να εισέλθουν και να εξέλθουν από την αγορά χωρίς κόστος, και, τέλος, γνωρίζουν ότι οι πληροφορίες που έχουν για όλα τα πιο πάνω είναι κοινώς διαθέσιμες με την έννοια ότι τις γνωρίζουν όλοι οι παραγωγοί, ανεξάρτητα αν δραστηριοποιούνται εντός η εκτός της συγκεκριμένου κλάδου.[1] Κάτω από αυτές τις υποθέσεις η επίτευξη της μακροχρόνιας ισορροπίας στο ελάχιστο μέσο κόστος είναι μηχανιστική και

[1] Η πληροφόρηση στο υπόδειγμα αυτό πέφτει στα μυαλά των παραγωγών όπως ακριβώς αναφέρεται στην Παλαιά Διαθήκη ότι έπεσε το μάνα από τους ουρανούς για να σωθούν από το λιμό οι εβραίοι οι οποίοι είχαν εγκλωβιστεί στην έρημο.

οδηγεί σε μια κατάσταση όπου η διαδικασία του ανταγωνισμού έχει τελειώσει. Άρα δεν υπάρχει ανάγκη ούτε επιχειρηματία ούτε επιχειρηματικότητας.

Το ερώτημα που ανακύπτει είναι τι συμβαίνει πριν οι δυνάμεις του ανταγωνισμού ωθήσουν την αγορά στην ιδεατή κατάσταση της μακροχρόνιας ισορροπίας. Αυτό που συμβαίνει είναι μια διαδικασία ανταγωνισμού με κυρίαρχους παράγοντες τον επιχειρηματία και την επιχειρηματικότητα. Προ επιβεβαίωση, ας υποθέσουμε ότι η πληροφόρηση δεν πέφτει σε όλους τους παραγωγούς όπως το μάνα. Μπορεί ο οποιοσδήποτε παραγωγός σε ένα κλάδο να γνωρίζει τι τιμές πληρώνουν οι ανταγωνιστές του για τις εισροές τους; Στο βαθμό που μπορεί, η ικανότητά του εξαρτάται από το κόστος το οποίο είναι διατεθειμένος να αναλάβει, και όχι μόνο. Και τούτο για τρεις τουλάχιστον λόγους. Πρώτον, γιατί η συλλογή και η επεξεργασία των σχετικών πληροφοριών είναι αυτή καθαυτή δαπανηρή. Δεύτερον, γιατί οι σχετικές πληροφορίες βρίσκονται διαφορετικά κατανεμημένες μεταξύ των ανταγωνιστών από τους οποίους μπορεί να ελπίζει ότι θα μάθει. Και, τέλος τρίτο, γιατί οι «σκληρές» πληροφορίες είναι συνήθως πακεταρισμένες με «μαλακές» οι οποίες προέρχονται από εκτιμήσεις, υποθέσεις, σκόπιμες διαστρεβλώσεις, κ.λπ. Έτσι, λόγω αδυναμίας πλήρους και ανέξοδης πληροφόρησης ταυτόχρονα απ' όλους τους παραγωγούς της τιμής των εισροών, δημιουργείται η ευκαιρία σε όσους έχουν ή νομίζουν ότι έχουν καλύτερη πληροφόρηση να δράσουν επιχειρηματικά προκειμένου να κερδίσουν. Με βάση αυτούς τους συλλογισμούς οδηγούμεθα στο συμπέρασμα ότι η επιχειρηματικότητα είναι ταυτόσημη με τον βαθμό του ανταγωνισμού που εκδηλώνεται στις αγορές. Αν λοιπόν παρατηρείται εύρωστη επιχειρηματικότητα οι αγορές είναι ανταγωνιστικές, και αντιστρόφως.

Στο άλλο άκρο της κλίμακας του ανταγωνισμού βρίσκεται το υπόδειγμα του μονοπωλίου, όπου ως γνωστόν υπάρχει και λειτουργεί μια και μοναδική επιχείρηση. Σ' αυτό η κατάσταση της αγοράς αρχίζει με ανυπαρξία ανταγωνισμού, αλλά δεν είναι διατηρήσιμη. Ένας λόγος είναι ότι σε όλες σχεδόν τις χώρες υπάρχουν νόμοι οι οποίοι απαγορεύουν την εγκαθίδρυση και εκμετάλλευση ιδιωτικών μονοπωλίων. Ένας άλλος λόγος είναι ότι υπάρχει ο δυνητικός ανταγωνισμός ο οποίος προέρχεται από τους «επίδοξους μιμητές επιχειρηματίες». Αυτοί, προχωρώντας σύννομα ή και στα όρια της νομοθεσίας περί δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας, προσφέρουν στην αγορά καλά υποκατάστατα των μονοπωλιακών προϊόντων και οδηγούν στην συρρίκνωση των μονοπωλιακών κερδών. Τέλος, ακόμη ένας λόγος είναι το ιστορικό προηγούμενο ότι, με εξαίρεση τους κλάδους των δικτύων, οι οποίοι έτσι και αλλιώς βρίσκονται υπό καθεστώς ρύθμισης, τα ιδιωτικά μονοπώλια δεν κατάφεραν να διατηρηθούν πέραν από ένα ορισμένο βραχύ χρονικό διάστημα. Επομένως, στην περίπτωση του μονοπωλίου ενώ ο επιχειρηματίας αρχίζει την δραστηριότητά του χωρίς ανταγωνισμό, σύντομα βρίσκει στο δρόμο του πολλούς ανταγωνιστές οι οποίοι ελκυόμενοι από τα μονοπωλιακά κέρδη προσπαθούν και συνήθως καταφέρνουν να μπουν στην αγορά.

Συμπερασματικά, δεδομένου ότι ο κόσμος που ζούμε είναι ένας κόσμος ατελούς και δαπανηρής πληροφόρησης, η διάρθρωση των αγορών ακολουθεί αναγκαστικά κάποιο πρότυπο ατελούς ανταγωνισμού από το ολιγοπώλιο μέχρι το πολυπώλιο. Σ' αυτές τις μορφές αγοράς η επιχειρηματικότητα οδηγεί σε περαιτέρω επιτάχυνση της επιχειρηματικότητας και το ίδιο συμβαίνει με την ανταγωνιστικότητα. Γι' αυτό η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο στην διαμόρφωση μιας ανταγωνιστικής και προοδεύουσας οικονομίας.

2.3.2 Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Σταθερότητα

Αρχίζοντας τον πρόλογο του δεύτερου μέρους του βιβλίου του ο Schumpeter (1942, σελ. 61) θέτει το ερώτημα: Μπορεί να επιβιώσει ο καπιταλισμός; Και αμέσως απαντάει με ένα ξερό όχι, χωρίς καμία από τις επιφυλάξεις που συνοδεύουν συνήθως τις προβλέψεις των οικονομολόγων. Ίσως να έπεσε θύμα της σιγουριάς που αισθανόταν από την επίγνωση της μεγαλοσύνης του. Αλλά σήμερα, με συσσωρευμένες εμπειρίες πέντε δεκαετιών, κατά τις οποίες συνέβη ακόμη και το απροσδόκητο, δηλαδή η κατάρρευση του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού, είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε ότι το καπιταλιστικό σύστημα δείχνει τόσο σταθερό όσο ποτέ άλλοτε. Το σωστό ερώτημα λοιπόν είναι γιατί παραμένει ακλόνητο, παρά τις μικρότερες ή μεγαλύτερες κρίσεις που κατά καιρούς διέρχεται εξαιτίας απρόβλεπτων και αναπάντεχων μεταβολών σε κάποιες από τις βασικές σταθερές που το προσδιορίζουν; Η κυρίαρχη άποψη είναι ότι παραμένει ακλόνητο γιατί διαθέτει εξισορροπητικούς μηχανισμούς όπως είναι αυτός της επιχειρηματικότητας. Προς επιβεβαίωση, ας επανέλθουμε στο παράδειγμα πιο πάνω όπου εξαιτίας της εισαγωγής μια καινοτομίας δημιουργούνται συνθήκες ανισορροπίας και κρίσης στην αγορά.

Όταν προκύψει η καινοτομία και αρχίσει να αποκτά μερίδιο στις αγορές στις οποίες απευθύνεται, οι χρήστες της παλαιάς τεχνολογίας θα δουν τα κέρδη τους να μειώνονται, οπότε αργότερα ή γρηγορότερα θα πρέπει να προσαρμοστούν. Στην διαδικασία, κάποιοι θα μειώσουν τις τιμές τους για να συγκρατήσουν τους πελάτες τους, κάποιοι άλλοι θα αποκτήσουν δικαιώματα χρήσης της καινοτομίας καταβάλλοντας τη σχετική αποζημίωση (royalty), και ακόμη κάποιοι άλλοι θα αποδυθούν σε ένα αγώνα να απομιμηθούν την καινοτομία. Στην πραγματικότητα, όσο πιο συντηρητικός είναι ο κάτοχος της καινοτομίας στο να επιτρέψει έναντι αμοιβής την χρήση της από τρίτους, τόσο πιο γρήγορα θα εμφανιστούν οι απομιμήσεις. Επομένως, ο καινοτόμος επιχειρηματίας ακόμη και κάτω από την προστασία των αποκλειστικών δικαιωμάτων που του εξασφαλίζουν οι νόμοι περί διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας δεν είναι καθόλου ασφαλής. Για το καλό του, και επομένως για το καλό της οικονομίας, είναι υποχρεωμένος να συνεργάζεται με τους «επίδοξους απομιμητές επιχειρηματίες» για τους οποίους ο Evans (1959, σελ. 253) γράφει: *«…Από την σκοπιά της οικονομίας, ο καινοτόμος επιχειρηματίας είναι διαταρακτικός παράγοντας, ενώ ο μέσος, συντηρητικός, και εν πολλοίς μιμητικός επιχειρηματίας παρέχει σταθερότητα και ευθύνεται για το μεγαλύτερο τμήμα της συνολικής παραγωγής των αγαθών και υπηρεσιών.».* Αν λοιπόν όπως δείχνουν οι έρευνες η καπιταλιστική οικονομία στηρίζεται στους λίγους καινοτόμους επιχειρηματίες για τεχνολογική πρόοδο και στους πολλούς απομιμητές για σταθερότητα, δεν είναι απορίας άξιο γιατί διαψεύσθηκαν οι προβλέψεις του Schumpeter.

Πόσο σταθεροποιητικός μπορεί να είναι ο ρόλος της επιχειρηματικότητας αποδείχθηκε επίσης πρόσφατα κατά την κρίση που ενέσκηψε στις εταιρείες πληροφορικής ως συνέπεια της κρίσης εμπιστοσύνης που παρουσιάστηκε στα διεθνή χρηματιστήρια. Οι μεγάλες προσδοκίες με τις οποίες αυτές οι εταιρείες είχαν εισέλθει στην αγορά διαψεύσθηκαν. Στην πλειονότητά τους οδηγήθηκαν σε πτώχευση. Οι τιμές των μετοχών υψηλής τεχνολογίας κατολίσθησαν σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα. Και η οικονομική ανάπτυξη στις ώριμες οικονομίες και διεθνώς περιήλθε και παρέμεινε σε στασιμότητα για 2-3 χρόνια. Αλλά σε κανένα σημείο της κρίσης δεν απειλήθηκε η σταθερότητα του οικονομικού συστήματος. Και το ίδιο επιβεβαιώθηκε ακόμη και μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11/9/2001 στην Νέα Υόρκη.

Όμως ο αναγνώστης θα ήταν λάθος να βγάλει από τα ανωτέρω το συμπέρασμα ότι η επιχειρηματικότητα είναι γενικά σταθεροποιητική. Ο Baumol (1990) μας έχει

προειδοποιήσει περί αυτού μέσα από μια θαυμάσια ιστορική αναδρομή με παραδείγματα από μεγάλους πολιτισμούς στους οποίους ο ρόλος της επιχειρηματικότητας αποδείχθηκε *«…μη παραγωγικός ή ακόμη και καταστροφικός.».* Σύμφωνα με την ανάλυσή του σε ποια κατεύθυνση συμβάλλει η επιχειρηματικότητα σε κάθε οικονομία εξαρτάται κυρίως από τη διάρθρωση των κινήτρων, δηλαδή τους κανόνες του επιχειρηματικού παιγνιδιού που διαθέτει. Γι΄ αυτό χρειάζεται να γίνει κατανοητό ότι, για να αποφέρει η επιχειρηματικότητα τα επιθυμητά της αποτελέσματα από τη σκοπιά του κοινωνικού συνόλου, χρειάζεται να υπάρχει ένα σταθερό πλαίσιο κανόνων το οποίο να παρέχει ένα σωστό μίγμα κινήτρων.

2.3.3 Επιχειρηματικότητα και Οικονομική Ανάπτυξη

Μετά το άρθρο του Baumol (1968), όπου δεν αφηνόταν καμία αμφιβολία για την μεγάλη συμβολή της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη, η εξέλιξη η οποία αναμενόταν ήταν ότι η σχέση αυτή θα έμπαινε στο επίκεντρο των ενδιαφέροντος όσων ερευνούν γιατί τα έθνη αναπτύσσονται με διαφορετικούς ρυθμούς και ότι τελικά η επιχειρηματικότητα θα ενσωματωνόταν στις σύγχρονες θεωρίες της οικονομικής μεγέθυνσης. Αντιθέτως, τρεις δεκαετίες αργότερα, βασιζόμενος στη βιβλιογραφία που αναπτύχθηκε έκτοτε, ο Jones (1998) έγραψε ένα εγχειρίδιο στη θεωρία της οικονομικής μεγέθυνσης χωρίς να αναφερθεί ούτε μια φορά στον επιχειρηματία και στην επιχειρηματικότητα. Αν μάλιστα κάποιος υποψιαζόταν ότι επρόκειτο περί λάθους και συμβουλευόταν το βιβλίο του Κολλίντζας (2000), εύκολα θα ανακάλυπτε ότι η αποκαλούμενη Νέα Θεωρία της Μεγέθυνσης (New Growth Theory) διαμορφώθηκε ερήμην του πολυσχιδούς επιχειρηματία και της πολύμορφης επιχειρηματικότητας που περιγράφτηκε στο δεύτερο μέρος. Κατόπιν τούτου το ερώτημα αν ο επιχειρηματίας και η επιχειρηματικότητα συμβάλλουν και πόσο στην οικονομική ανάπτυξη εξακολουθεί να παραμένει χωρίς κάποια ικανοποιητική απάντηση.

Από την σκοπιά των οπαδών της Νέας Θεωρίας της Μεγέθυνσης θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι Grossman and Helpman (1990α, 1990β) και Agion and Howitt (1992) ενσωμάτωσαν ήδη στο κυρίαρχο υπόδειγμα τη διαδικασία της Ε&Α μέσα από την οποία οι καινοτόμοι επιχειρηματίες προκαλούν στην οικονομία τη δημιουργική καταστροφή που περιέγραψε ο Schumpeter (1942, σελ. 83). Αλλά προς το παρόν τουλάχιστον η επίπτωση στην οικονομική ανάπτυξη ακόμη και αυτής της μεμονωμένης μορφής επιχειρηματικότητας παραμένει απροσδιόριστη. Και τούτο γιατί, σε όλα τα υποδείγματα που έχουν παρουσιαστεί, η εισαγωγή καινοτομιών από τα οργανωμένα προγράμματα έρευνας συνοδεύεται από θετικές και αρνητικές επιδράσεις, το αθροιστικό αποτέλεσμα των οποίων επηρεάζει θετικά ή αρνητικά το ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης ανάλογα με τις τιμές που λαμβάνουν κάποιες θεωρητικές παράμετροι. Συνεπώς, αυτή η βιβλιογραφία δεν ρίχνει φως στο ερώτημα.[1]

Ευτυχώς δεν έχει χαθεί κάθε ελπίδα. Ο λόγος είναι ότι, εκτός από την ανωτέρω βιβλιογραφία, η οποία ακολουθεί τη μεθοδολογική παράδοση του Ricardo (1821), υπάρχει επίσης η βιβλιογραφία που έχει αναπτυχθεί στην κατεύθυνση των ιδεών του Adam Smith (1776). Ο τελευταίος, εξετάζοντας τον καταμερισμό των έργων στα πλαίσια ενός εργοστασίου καρφιτσών, θεμελίωσε τη βασιμότητα των ακόλουθων προτάσεων. Καθώς το

[1] Ο Holcombe (1998), γράφοντας από την οπτική της νέο-αυστριακής σχολής οικονομικής σκέψης, έχει ασκήσει μια πολύ θεμελιωμένη κριτική στην αδυναμία του κυρίαρχου υποδείγματος της Νέας Θεωρίας της Μεγέθυνσης να εξηγήσει την οικονομική ανάπτυξη. Αλλά μέχρις ότου γίνει δυνατή η ενσωμάτωση του επιχειρηματία ως φορέα *εγρήγορσης* κατά την έννοια του Kirzner σε ένα μαθηματικό πλαίσιο ανάλυσης, η έλλειψη εποικοδομητικής επικοινωνίας μεταξύ των δύο ερευνητικών προγραμμάτων θα συνεχιστεί.

μέγεθος της αγοράς μεγαλώνει, δημιουργούνται επικερδείς ευκαιρίες για τους επιχειρηματίες του εργοστασίου να εισάγουν καινοτομίες στην οργάνωση και στην τεχνολογία της παραγωγής. Με την εισαγωγή των καινοτομιών αυτών αυξάνεται ο καταμερισμός των έργων στο εργοστάσιο. Και, τέλος, με τον αυξανόμενο καταμερισμό των έργων, οδηγούμαστε σε αύξηση της παραγωγικότητας. Αν μπορούσαν λοιπόν να εξηγηθούν ικανοποιητικά: α) οι παράγοντες που συντείνουν στην μεγέθυνση της οικονομίας, και β) ο μηχανισμός μέσω του οποίου οι επιχειρηματίες οσφραίνονται τις επικερδείς ευκαιρίες, τότε η θετική σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και οικονομικής ανάπτυξης θα επιβεβαιωνόταν λογικά και ίσως μελλοντικά να μπορούσε επίσης να μετρηθεί.

Αναφορικά με τους παράγοντες που αυξάνουν το μέγεθος της οικονομίας, μια εξήγηση είναι το διεθνές εμπόριο. Εξάλλου το ότι οι ανοικτές οικονομίες αναπτύχθηκαν μεταπολεμικά ταχύτερα από τις κλειστές οικονομίες αποτελεί απτή απόδειξη. Αλλά η πλέον ελκυστική εξήγηση είναι ότι οι καινοτομίες που επιχειρούνται από κάποιες επιχειρήσεις δημιουργούν θετικές γνωσιολογικές εξωτερικότητες (knowledge externalities) στις όμορες επιχειρήσεις με τρεις συνέπειες. Πρώτον, να μειώνεται το κόστος της παραγωγής των τελευταίων. Δεύτερον, να βελτιώνεται η ικανότητά τους να καινοτομήσουν, και, τρίτον, να αυξάνονται οι αποδόσεις κλίμακας (increasing returns) της οικονομίας. Επομένως, αυτό που απομένει είναι η εξήγηση του ρόλου των επιχειρηματιών στην επισήμανση των επικερδών ευκαιριών.

Στο θέμα αυτό η συμβολή του Kirzner προσφέρει τον αναζητούμενο κρίκο. Και τούτο γιατί όταν οι επιχειρηματίες είναι φορείς εγρήγορσης κατά τις αναλύσεις που έχει καταθέσει, τότε είναι αυτοί που προσδιορίζουν τους ρυθμούς ανάπτυξης και όχι η συσσώρευση συντελεστών παραγωγής, όπως ισχυρίζεται η κυρίαρχη άποψη της Νέας Θεωρίας της Μεγέθυνσης. Οπότε από μόνη της η θεαματική οικονομική ανάπτυξη των τελευταίων 200 ετών αποτελεί τον πλέον εύγλωττο μάρτυρα για την σημασία της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη.

2.4 **Συμπεράσματα**

Ο επιχειρηματίας και η επιχειρηματικότητα δεν έτυχαν της δέουσας προσοχής από την οικονομική θεωρία. Από την κυρίαρχη νεοκλασική σχολή δεν αγνοήθηκαν μεν, όπως ισχυρίζονται οι οπαδοί της νεοαυστριακής σχολής, αλλά δεν καταβλήθηκαν οι αναμενόμενες προσπάθειες για την ενσωμάτωσή τους στα υποδείγματα της μερικής και της γενικής δυναμικής ισορροπίας. Εξ αιτίας αυτού του κενού η μετακίνηση από το ένα σημείο μακροχρόνιας ισορροπίας στο άλλο εξακολουθεί να ερμηνεύεται εξωγενώς, η τεχνολογική μεταβολή εισέρχεται στο οικονομικό σύστημα κυρίως ως συνάρτηση του χρόνου και δευτερευόντως μέσω της δημιουργικής καταστροφής, οι πολιτικές οικονομικής ανάπτυξης στις καθυστερημένες χώρες του πλανήτη δεν αποδίδουν, κ.λπ. Επομένως, η αναθέρμανση του ενδιαφέροντος των ερευνητών τα τελευταία χρόνια να ρίξουν φως στους ρόλους του επιχειρηματία και της επιχειρηματικότητας και να αποτιμήσουν το μέγεθος της συμβολής της στην οικονομία βρίσκεται στην σωστή κατεύθυνση.

Από την σύντομη ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προέκυψε επίσης ότι ο επιχειρηματίας ασκεί πολλούς και σημαντικούς ρόλους. Ενεργεί συντονιστικά στα επίπεδα της επιχείρησης, της αγοράς και της οικονομίας. Λίγοι δρουν καινοτομικά προκαλώντας στην οικονομία την αναγκαία ώθηση για οικονομική πρόοδο, ενώ περισσότεροι επιχειρούν

μιμητικά προσδίδοντας στην οικονομία σταθερότητα. Σχεδόν πάντα αποφασίζει κάτω από συνθήκες ατελούς πληροφόρησης, αυτασφαλιζόμενος έναντι των κινδύνων που συνοδεύουν τη λήψη αποφάσεων κάτω από αβεβαιότητα. Διακρίνεται από ηγετικές ικανότητες απαραίτητες να προδιαγράφει στόχους και να κινητοποιεί τους εργαζομένους της επιχείρησής του για την επιτυχία τους. Και, τέλος, δεν σταματάει να ψάχνει ενεργά και συστηματικά για επικερδείς ευκαιρίες οι οποίες δημιουργούνται αέναα στα πλαίσια της αναπτυσσόμενης οικονομίας.

Παράλληλα διαπιστώθηκε ότι για την επιχειρηματικότητα να αποφέρει όλα τα καλά της αποτελέσματα για το κοινωνικό σύνολο χρειάζεται το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον να είναι φιλικό και η λειτουργία των θεσμών να εξασφαλίζει τα κατάλληλα κίνητρα. Διαφορετικά, η επιχειρηματικότητα μπορεί να είναι μη παραγωγική ή ακόμη και καταστροφική.

2.5 Οδηγός Βιβλιογραφίας

Ξενόγλωσση

Acs, Z.J. and Audretsch, D.B. (1987), “Innovation, Market Structure, and Firm Size,” *The Review of Economics and Statistics*, Vol. LXIX, σελ. 567-574.

Aghion, P. and Howitt, P. (1992) “A Model of Growth Through Creative Destruction,” *Econometrica,* Vol. 60, σελ. 323-351.

Barreto, H. (1989), *The Entrepreneur in Microeconomic Theory* (New York: Routledge).

Baumol, W.J. (1968), “Entrepreneurship in Economic Theory,” *American Economic Review*, Vol. 58, pp. 64-71.

_____ (1992), “Entrepreneurship: Productive, Unproductive, and Destructive,” *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, σελ. 893-921.

_____, Panzar, J.C. and Willig, R.D. (1988), *Contestable Markets and the Theory of Industry Structure* (New York: Harcourt Brace Jovanovich), revised edition.

Craig, J. (1821), *Remarks on Some Fundamental Questions in Political Economy* (London: A. M. Kelly, 1970)

Chandler, A.D. (1990), *Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism* (Cambridge, Mass: Harvard University Press).

Eliasson, G. (1984), “Micro Heterogeneity of Firms and the Stability of Industrial Growth,” *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 5, σελ. 249-274.

_____ and Henrekson, M. (2003), *William Baumol: An Entrepreneurial Economist on the Economics of Entrepreneurship,* SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance No 532.

Evans, G.H.Jr. (1959), “Business Entrepreneurs, their Functions and Related Tenets,” *The Journal of Economic History*, Vol. 19. σελ. 250-270.

Grossman, M.G. and Helpman, L. (1990a), “Comparative Advantage and Long-run Growth,” *American Economic Review*, Vol. 80, σελ. 796-827.

_____ (1990b), “Trade, Innovation and Growth,” *American Economic Review*, Vol. 80, Papers and Proceedings, σελ. 86-91.

Hayek, F.V. (1946), “The Meaning of Competition,” το οποίο περιλαμβάνεται στο βιβλίο του *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas* (Chicago: University of Chicago Press, 1978).

Holcombe, R.G. (1998), “Entrepreneurship and Economic Growth,” *Quarterly Journal of Austrian Economics*, Vol. 1, σελ. 45-62.

Ioannides, S. (2003), “The Business Firm as a Hybrid Hayekian Order: What is the Role of the Entrepreneur?” Unpublished Mimeo, PANTEION University, Department of Political Science and History, Athens, Greece.

Jones, C.I. (1998), *Introduction to Economic Growth* (New York: W. W. Norton & Company).

Kirzner, I.M. (1973), *Competition and Entrepreneurship* (Chicago: Chicago University Press).

_____ (1979), *Perception, Opportunity, and Profit* (Chicago: Chicago University Press).

_____ (1985), *Discovery and the Capitalist Process* (Chicago: Chicago University Press).

_____ (1992), *The Meaning of the Market process: Essays in the Development of Modern Austrian Economics* (London: Routledge).

_____ (1997),”Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach,” *Journal Of Economic Literature,* Vol. 35, σελ.60-85.

Knight, F. (1921), *Risk, Uncertainty and Profit* (New York: Harper and Row, 1965).

_____ (1942), “Profit and Entrepreneurial Function,” *The Journal of Economic History,* Vol. 2, Συμπλήρωμα, σελ. 126-132.

Loasby, B.J. (1982), “Economics of dispersed and incomplete information” in I. M. Kirzner, (ed.), *Method, Process and Austrian Economics, Essays in Honor of Ludwig von Mises* (Lexington, Mass.: D. C. Heath).

_____ (1989), *The Mind and Method of the Economist, A Critical Appraisal of Major Economists in the 20th Century* (Andershot: Edward Elgar).

Link, A.N. (1980), “Firm Size and Efficient Entrepreneurial Activity: A Reformulation of the Schumpeterian Hypothesis,” *Journal of Political Economy*, Vol. 88, σελ. 771-782.

Machlup, F. (1958), ”The Optimum Lag of Imitation Behind Innovation,” *Festskrift til Frederik Zeuthen* (Copenhagen: Nationalokonomisk Forening), σελ. 239-246.

Mahajan, V. and Wind, Y. (eds.) (1986), *Innovation Diffusion Models of New Product Acceptance* (Cambridge, Mass.: Ballinger, 1986).

Mansfield, E. (1961), “Technical Change and he Rate of Imitation” *Econometrica*, Vol. 29, σελ. 741-766.

_____ (1963a), “The Speed of Response of Firms to New Techniques,” *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 77, σελ. 290-311.

_____ (1963b), “Size of Firm, Market Structure, and Innovation,” *Journal of Political Economy*, Vol. 71, σελ. 556-576.

_____ (1968), *Industrial Research and Technological Innovation* (New York: W. W. Norton & Company).

_____ (1977), *The Production and Application of New Industrial Technology* (New York: W. W. Norton & Company).

Mill, J.S. (1848), *Principles of Political Economy* (London: Routledge and Kegan, 1965).

Nadiri, M.I. and Rosen, S. (1973), A *disequilibrium Model of Demand for Factors of Production* (New York: National Bureau of Economic Research).

Nelson, R.R., Merton, J.P. and Kalachek, E.D. (1966), *Technology, Economic Growth and Public Policy* (Washington, D.C.: The Brookings Institution).

Phelps, E.P. et al. (1970), *Microeconomic Foundations of Employment and Inflation Theory* (New York: W. W. Norton & Company Inc.)

Ricardo, D. (1821), *The Principles of Political Economy* (London: J. M. Dent, 3rd edition, 1912).

Schultz, T.W. (1975), "The value of the ability to deal with disequilibria," *Journal of Economic Literature,* Vol. 13, σελ. 827-846.

Schumpeter, J.A. (1942), *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York: Harper and Row, Brothers).

Smith, A. (1776), An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (New York: Modern Library).

Ελληνική

Καραγιάννης, Α. (1999), *Επιχειρηματικότητα και Οικονομία - Μελέτες* (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Interbooks).

Κολλίντζας, Τ. (2000), Θεωρία Οικονομικής Ανάπτυξης (Αθήνα: Εκδόσεις Κ&Π Σμπίλιας), Τόμος Α΄.

2.6 Κατάσταση Πινάκων

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 2.1: Κατανομή των δαπανών για Έρευνα και Ανάπτυξη (R&D) ανά μέγεθος επιχειρήσεων στην μεταποίηση των ΗΠΑ, 1958 36

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Σχεδιάγραμμα 2.1: Τρεις ιδιότητες της τεχνολογίας παραγωγής 29

Σχεδιάγραμμα 2.2: Συντονισμός στην αγορά 32

Σχεδιάγραμμα 2.3: Ο επιχειρηματίας ως καινοτόμος 35

Σχεδιάγραμμα 2.4: Μέγεθος επιχειρήσεως και διάχυση καινοτομιών 37